

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΜΣΤ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛ. 72.18.308

15 ΑΠΡ. - 1 ΜΑΪΟΥ 1997

ΑΡΙΘ. 7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, 'Ο συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος» ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης. - Μητροπ. Θήρας Παντελεήμονος, 'Ο Γέροντας Φιλόθεος Ζερβάκος, ὡς Πνευματικός. - Ἰω. Φουντούλη, Ἐπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες. - Ἀρχιμ. Χρυσ. Θ. Χρυσοπούλου, Στοχασμοὶ τοῦ Σταυροῦ. - Ἀρχιμ. Μ. Φ., Ἐπισημάνσεις. - Ἀνδρέα Παπαβασιλείου, Στὸ κατώφλι τῆς Εὐρώπης. - Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, Ὁ Νιπτήρας τῆς Μεγάλης Πέμπτης. - Ἀλεξ. Μ. Σταυρόπουλου, Ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες. - Κασσιανῆς Πανουσιπούλου, Ἡ Μάνα. - Κων. Π. Παπαθανασίου, «Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται». - Μαργαρίτας Ἰσηγόνη, Μιά ἐκκλησιαστικὴ ταύτιση σύγχρονης Κοσμογονίας καὶ Γένεσης. - Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Ἡ ἸΔ' Κατήχησις πρὸς φωτιζομένους τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. - Ἰωάννη Ἀντ. Παναγιωτόπουλου, Β' Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν (1996). - Μ. Μελ., Ἐπίκαιρα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήναι, Ἰασίου 1 - Τηλέφωνο
72.10.734 • Προϊστάμενος Τυπο-
γραφείου: Σωκράτης Μαυρογόνα-
τος, Ἡπείρου 132 - Πέραμα.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος» ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης

Τοῦ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Γ'

Ἡ «Κλίμαξ» τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου ἔγινε ἀγαπητὴ, διότι ὑποδεικνύει ὄχι μόνον στοὺς Χριστιανοὺς μοναχοὺς καὶ ἀσκητές, ἀλλὰ καὶ στοὺς Χριστιανοὺς πιστοὺς, πὺ ζοῦν μέσα στὸν κόσμον, τὰ σκαλοπάτια τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως καὶ τελειώσεως. Ἀναφερόμενος στοὺς ἐγγάμους ὁ ὄσιος, γράφει τὰ ἑξῆς: «Μερικοὶ κοσμοκοί, πὺ ζοῦσαν ἀμελῶς, με ἐρώτησαν: «Πῶς μπορούμε ἐμεῖς πὺ ζοῦμε με συζύγους καὶ εἴμαστε περικυκλωμένοι με τόσες κοινωνικὲς ὑποχρεώσεις ν' ἀκολουθήσωμε τὴν μοναχικὴ ζωή;». Καὶ τοὺς ἀπάντησα: «Ὅσα καλὰ μπορείτε, νὰ τὰ κάνετε' κανένα νὰ μὴ περιγελάσετε, κανένα νὰ μὴ κλέψετε, σὲ κανένα νὰ μὴν εἰπῆτε ψέματα, κανένα νὰ μὴν περιφρονήσετε, κανένα νὰ μὴ μισήσετε. Νὰ μὴ παραλείπετε τὸν ἐκκλησιασμό, νὰ δείχνετε συμπόνια στοὺς πτωχοὺς, κανένα νὰ μὴ σκανδαλίσετε. Σὲ ξένο πρᾶγμα καὶ σὲ ξένη γυναῖκα νὰ μὴ πλησιάσετε. Ἀρκεσθῆτε στὴν ἰδική σας γυναῖκα (πρὸβλ. Λουκ. γ' 14). Ἐὰν ζῆτε ἔτσι, «οὐ μακρὰν ἔστε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν» (Μάρκ. ιβ' 34)» (Κλίμαξ», ἔκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, σ. 46).

Τὸ νόημα καὶ ἡ πεμπουσία τῆς «Κλίμακος» συνίσταται στὸ ὅτι σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Χριστιανοὺς συνιστᾶ τὸ συνεχὲς καὶ ἀδιάκοπο ἀνάβασμα στὴ σκάλα, πὺ ὁδηγεῖ στὸν παράδεισον. Με ἄλλους λόγους κάθε Χριστιανὸς πρέπει νὰ ἐφαρμοζῆ τοὺς λόγους τοῦ Ἁπ. Παύλου: «Τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. γ', 13-14). Ἐτσι ἐπιστρατεύει ὅλες τὶς ἐσωτερικὲς δυνάμεις του, κατευθύνων αὐτὲς συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως πρὸς τὸν σκοπὸ τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτοῦ «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ' 13) (Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 380).

Γιὰ τὸν ὄσιο Ἰωάννη τὸν Σιναΐτη, ἡ προσωπικότης τοῦ Χριστιανοῦ δὲν εἶναι κάτι στατικό, ἀλλὰ βρῖσκεται πάντο-

Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΖΕΡΒΑΚΟΣ ΩΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ*

Του Σεβ. Μητροπολίτου Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ Νήσων
κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

Εἰς μίαν ομάδα χριστιανῶν μιᾶς ἐνορίας ἔγραψε πρὸ ἀρκετῶν ἐτῶν τὰ ἐξῆς περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν πιστῶν εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας.

«... Οἱ πλεῖστοι τῶν σημερινῶν χριστιανῶν, οὐδεμίαν ὠφέλειαν λαμβάνουν ἐκ τῆς Θείας Μετάληψεως, οὐδὲν χάρισμα ἐξ ὧν ἀναφέρουν οἱ θεόπνευστοι Πατέρες ἡμῶν, οὐδεμίαν ἔνωσην μετὰ τὸν Χριστόν. Τοῦτον τὸν Οὐράνιον Ἄρτον ἄλλοι τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἀπιστίας καὶ ἀσεβείας δὲν μεταλαμβάνουν τελείως, ἄλλοι ἐξ ἀγνοίας, ὀλιγοπιστίας, ἀμελείας καὶ ἐλλείψεως ἀληθοῦς καὶ καθαρᾶς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν τὸν μεταλαμβάνουν ἅπαξ, δις καὶ τετράκις τοῦ ἔτους,

ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς φορὰς κατὰ τόπους καὶ συνήθειαν. Εἶναι δὲ λυπηρὸν καὶ ἄξιον πολλῶν θρήνων νὰ ἐξέρχεται πολλάκις ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν Ὡραίαν Πύλην, νὰ προσκαλῆ τοὺς χριστιανοὺς διὰ νὰ μεταλάβουν καὶ οὐδεὶς νὰ προσέρχεται... Ποῦ κατηγήσαμεν! Πολλοὶ εἰς πολλὰ μέρη προσέρχονται ἄνευ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως καὶ ὅταν πρόκειται νὰ κοινωνήσουν, κύπτουν τὴν κεφαλὴν ὑποκάτω τοῦ ἐπιτραχηλίου τοῦ ἱερέως καὶ νομίζουν, ὅτι μετὰ τὴν εὐχὴν μόνον ἐκείνην κατεστάθησαν ἱκανοὶ καὶ ἄξιοι διὰ τὴν ἁγίαν Κοινωνίαν...

Ἄλλοι πάλι νομίζουν ὅτι, ἐάν νηστεύουν τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας ἐξεπλήρωσαν τὸ χρέος των. Δὲν λέγω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ νηστεύῃ τις πρὸ τῆς ἁγίας Κοινωνίας ἅπαγε.

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 99 τοῦ ὑπ' ἀρ. 6 τεύχους.

τε σὲ ἐξέλιξι καὶ κίνησι, στὸ «γίγνεσθαι» καὶ «διαμορφοῦσθαι». Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ δὲν εἶναι ποτὲ ἄφιξις στὸ τέρμα, κάματος ἢ νοχέλευα, ἀλλὰ συνεχῆς δυναμικὴ ἀναγωγικὴ προσπάθεια, ἀγῶν, ἀνηφορικὴ πορεία. Τὸ οὐσιώδες εἶναι ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὁποῖο κατευθυνόμεθα μετὰ τὴν συνεχῆ ἀνάβασί μας. Πλησιάζοντας μετὰ αὐτὴν τὸν Θεό, ποτὲ δὲν εἴμεθα τόσον κοντὰ Του, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ τείνωμε νὰ ἔλθωμε ἀκόμη πιὸ κοντὰ Του. «Ὁ παρακολουθῶν τὴν ἀνθησιν μιᾶς χριστιανικῆς προσωπικότητος πάντοτε θὰ ἀνακαλύπτῃ ἐν αὐτῇ νέας κάλυκας, αἰτινες ἀναμένουν τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς νέας ἐαρινῆς αὐγῆς, ἵνα ἀνοίξουν τὰ δροσερὰ αὐτῶν πέταλα. Τὸ ἰδανικόν τοῦ Excelsior εἶναι κατ' ἐξοχὴν χριστιανικὸν ἰδανικόν» (Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Χριστιανικὸς Ἀνθρωπισμὸς, Ἀθήναι, 1951, σ. 178).

Ἡ ἀνάβασις αὐτὴ πρὸς τὸ Excelsior, «ἐπὶ τὰ ὑψηλά» («Κλίμαξ», ἔ.ἀ., σ. 380) προϋποθέτει τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πτώσεων μας μετὰ τὴν μετανοία. Χαρακτηριστικῶς τονίζει ὁ ὁσῖος Ἰωάννης: «Μὴ τρομάξῃς ὅταν πέφτῃς κάθε ἡμέρα καὶ μὴ ἐγκαταλείψῃς τὸν ἀγῶνα (ἐγκαταλείποντας τρόπον τινὰ μετὰ τὴν σκάλαν τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως). Ἀντιθέτως νὰ ἴστασαι ἀνδρείως καὶ ὅπωςδήποτε θὰ εὐλαβηθῇ τὴν ὑπο-

μονή σου ὁ φύλαξ ἄγγελός σου» («Μὴ θαμβηθῆς καθ' ἡμέραν πίπτων, μηδὲ ἀποπήδα ἄλλὰ στηθὶ ἀνδρείως, καὶ πάντως αἰδεσθήσεται σου τὴν ὑπομονὴν ὁ φυλάσσει σε ἄγγελος») (Αὐτ., σ. 130).

Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐναντίον τῶν πτώσεων ἡ μετάνοια ἀνανεώνει τὸ βάπτισμα. «Μετάνοιά ἐστὶν ἀνάκλησις βαπτίσματος. Μετάνοιά ἐστὶ συνθήκη ἐλπίδος καὶ ἄρνησις ἀνεπιστίας...» (Αὐτ., σ. 115). Συμφώνως πρὸς τὴν κάπως τολμηρὴ διατύπωσιν τοῦ ὁσίου Ἰωάννου, ἐν σχέσει πρὸς τὰ βιωματικὰ καὶ πρακτικὰ ἀποτελέσματα, «μείζων τοῦ βαπτίσματος μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ τῶν δακρῶν πηγὴ καθέστηκεν... διότι ἐκεῖνο μὲν, τῶν προγεγονότων ἐν ἡμῖν κακῶν ἐστὶ καθαρτήριο, τοῦτο δέ, τῶν μετεγενεστέρων κακῶν μὲν, νῆπιοι λαμβάνοντες πάντες ἐμολύναντες διὰ τοῦτου δὲ κακῶν ἀνακαθαίρομεν ὅ, εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ φιλανθρώπως ἐδεδώρητο τοῖς ἀνθρώποις, σπάνιοι ὄντως καὶ δυσεύρετοι οἱ σωζόμενοι» (Αὐτ., σ. 141).

Στὴ συνέχεια, ἄς ἐπιτραπῇ νὰ παρουσιάσωμε ἓνα μικρὸ Ἀνθολόγιον μερικῶν χαρακτηριστικῶν διατυπώσεων τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μετὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ σκαλοπάτια τῆς νοητῆς «Κλίμακος» του.

(Συνεχίζεται)

Ἡ νηστεία καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἁγίαν Κοινωνίαν εἶναι ἀναγκαῖα, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ὡς ψάλλει ἡ Ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία· “πάντα τὸν χρόνον ἡ νηστεία ὠφέλιμος ἐστίν”. Ἀλλὰ ἡ νηστεία μόνη δὲν ὠφελεῖ τὸν ἄνθρωπον· ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ νηστεύῃ καὶ ἀπὸ κατάκρισιν, καταλαλιάν, ψεῦδος, συγκοφαντίαν, ὑπερηφάνειαν, φθόνον, μνησικακίαν, φιλαργυρίαν, ἀδικίαν, κλοπὴν, μέθην, ἀμέλειαν κ.λπ...

Εἶθε ὁ Πανάγαθος Θεὸς νὰ φωτίσῃ, ἀφυπνίσῃ καὶ ἐξεγείρῃ πάντας ἐκ τοῦ ὕπνου τῆς ραθυμίας καὶ ἀμελείας καὶ μετανοήσαντες καὶ καθαρθέντες διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως νὰ προσερχώμεθα μετὰ φόβου, πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ νὰ μεταλαμβάνωμεν τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ τοῦ Τιμίου Αἵματος τοῦ Κυρίου».

Γράφει εἰς μίαν ψυχὴν:

«... Ἐγὼ σὰς συμβουλεύω ὑπομονὴν καὶ νὰ καταφύγετε εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ μείνετε ἡσυχος. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει ὑπερισχύουσιν καὶ σὰς διώξουν διότι “πονηροὶ καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον πλανῶντες καὶ πλανώμενοι” (Β' Τιμ. γ' 13), σεῖς δὲν ἔχετε καμμίαν εὐθύνην, τὴν εὐθύνην τὴν ἔχουν ἀκεραῖαν οἱ διώκται. Σεῖς τὸν μισθὸν σας διὰ τοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας σας θὰ τὸν λάβετε ὀλόκληρον, ἀλλ' ἐὰν ὑπομείνετε ἕως τέλος. Ἐνθυμηθῆτε τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, Προφήτας, Ὁμολογητάς, Μάρτυρας, Πατέρας καὶ Διδασκάλους οἷους διωγμοὺς ὑπέμειναν, ὡς καὶ Αὐτὸς ὁ ἀναμάρτητος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Προσέχετε καὶ ἔχετε εἰς τὴν μνήμην σας καὶ τό, “δεῖ διὰ πολλῶν θλίψεων εἰσελθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν”.

Ὁ κόσμος ὁμοιάζει μὲ θάλασσαν τρικυμιώδη εἰς τὴν ὁποίαν θάλασσαν ταξιδεύουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅσοι εἶναι ἄριστοι κολυμβηταί, ἀνδρεῖοι καὶ μεγαλόψυχοι, τὴν διαπερνοῦν ἀκινδύνως καὶ φθάνουν εἰς τὸν ἀκύμαντον λιμένα τῆς αἰωνίου ζωῆς. Οἱ ἀδέξιοι, ἀγύμναστοι καὶ ἀδόκιμοι, οἱ δειλοὶ καὶ ἀνανδροὶ καταπονίζονται...».

Εἰς ἓνα πνευματικὸν πατέρα γράφει:

«Ὁ πνευματικὸς πατὴρ πρέπει νὰ εἶναι ἐπιστήμων, σοφός, διακριτικός, ἔμπειρος, συννετός· νὰ ἔχῃ Πνεῦμα Ἅγιον διὰ νὰ τὸν ὀδηγῇ πῶς νὰ οἰκονομῇ καὶ θεραπεύῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν. Πρὸ παντὸς δὲ νὰ ἔχῃ ἀγάπην καὶ στοργὴν πρὸς τοὺς ἐξομολογουμένους... Ὁ πνευματικὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς πλύνῃ ἀπὸ τὸν βόρβορον τῆς ἁμαρτίας, θὰ μᾶς καθάρσῃ τὰς πληγὰς μας, θὰ μᾶς δώσῃ τὰ φάρμακα πρὸς

προφύλαξιν, θεραπείαν καὶ εὐρωστίαν τῆς ψυχῆς, θὰ μᾶς φιλιώσῃ καὶ ἐνώσῃ μὲ τὸν Θεόν...

Ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς μόνον ἀπὸ ἁμαρτίας καὶ ἐλεύθερος, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως, ἐπειδὴ ἡ πνευματικὴ ἐπιστήμη διαφέρει τῆς ἰατρικῆς ὅσον ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος».

Θέλοντας νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ στηρίξῃ τοὺς Ὁρθοδόξους τῶν νήσων μας, γράφει:

«Φεύγετε τοὺς αἰρετικούς». Οἱ Λατῖνοι ἐναντιούμενοι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ λαλήσαν διὰ τῶν θεσπεσίων Πατέρων, προσέθεσαν σκοτισθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ τὸ “ἐκ τοῦ Υἱοῦ”. Ἀκολουθῶντες οἱ Παπολάτραι ὑπέπεσαν εἰς μυριάς κακοδοξίας καὶ αἰρέσεις μετατρέψαντες ὅλα τὰ μυστήρια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀντὶ τοῦ βαπτίσματος μεταχειρίζονται τὸ ράντισμα, ἀντὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μεταλήψεως τὰ ἐβραϊκὰ ἄζυμα.

Ἡῤῥησαν τὴν παράδοσιν κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον τῶν Παπῶν, διὰ νέων δογμάτων, νέων κανόνων καὶ διατάξεων. Αἱ καταχρήσεις τῶν ὀργάνων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐχόντων βλέψεις κοσμικὰς καὶ ὕλικὰς μᾶλλον ἢ πνευματικὰς, προεκάλεσαν παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις τὴν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον, ὅπερ ἐξ ἴσου ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπικίνδυνον, ἀφικνουμένην σκέψιν καὶ ἀπόφασιν, νὰ ἀπορρίψουν πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ἀνόθευτον διετήρησεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, μηδὲν προσθείσα, μηδ' ἀφελοῦσά τι τῶν ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων θεσπισθέντων.

Νὰ ἠξεύρεις καλὰ ὅτι οἱ Ἰεχωβάδες εἶναι ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ φίλοι τοῦ Διαβόλου. Εἶναι ἐχθροὶ τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄλων τῶν Ἁγίων. Εἶναι οἱ χειρότεροι αἰρετικοί, δαίμονες σεσαρκωμένοι καὶ ὅσοι πλανηθῶν εἶναι σὰν νὰ φεύγουν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀκολουθοῦν τὸν Διάβολον...».

Εἶπα προηγουμένως πῶς ὁ π. Φιλόθεος ἔγραψε καὶ ἔστειλε πολλὰς ἐπιστολὰς σὲ πρόσωπα καὶ σὲ ὁμάδες ἀνθρώπων. Ἐχει γράψῃ ὁμῶς καὶ ποικίλα ψυχωφελῆ, ἀπευθυνόμενος σὲ ὅλους μας καὶ στὸν καθένα μας χωριστά, μερικὰ ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρω:

Μὴν ἀναβάλλῃς τὸν καιρὸν διὰ νὰ μὴ σὲ εὐρη ὁ διπλοῦς θάνατος· μὴ καταφρονῆς τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας καὶ χρησιμότητος τοῦ εὐσπλάγγνου Θεοῦ καὶ Πατρός, διότι τῆς καταφρονήσεως θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ.

Ἄγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα μετὰ ταπεινώ-

σεως, συνέσεως και διακρίσεως, διότι ο πόλεμος και η πάλη ημών είναι με τους άοράτους παμπονήρους δαίμονας. Νήφε, γρηγόρει, προσεύχου πάντοτε και ένθυμου τον Θεόν και τον θάνατον, διότι ο διάβολος «ώς λέων ώρυόμενος περιέρχεται ζητών τίνα καταπίη».

Οί πολλοί άρέσκονται να περιπατούν την πλατείαν και εύρύχωρον όδόν, την άγουσαν εις την άπώλειαν και αιώνιον κόλασιν. Προτίμησε τον Θεόν από τον διάβολον, την αιώνιον ζωήν από την αιώνιον κόλασιν! Να δοξάζης και εύχαριστήης τον Θεόν, που σε έπλασε και σε έτίμησε με τό κατ' εικόνα Έαυτού και όμοίωσιν.

Τά γραύματα και αι έπιστήμαι άνευ της ήθικης, της εύσεβείας και της άρετής είναι άχρηστα, μάλλον είναι επιβλαβή, όταν όμως συμβαδίζουν με την εύσέβειαν, την ήθικην και την άρετήν, τότε αποδίδουν μεγίστους καρπούς.

Γίνου άγιος. Γίνου παιδί του Θεού. 'Ο Νώε, ο Λώτ έν μέσω λαών άσεβών και παρανόμων ήσαν και δέν έβλάβησαν. Οί Άγιοι έν μέσω λύκων άγρίων ήσαν και ουδεμίαν βλάβην έπαθεν. Βίαζε έαυτον και έχε ύπομονήν.

Ουδεμία άρετή, ουδέν καλόν αποκτάται χωρίς κόπον και επιμέλειαν, πολν περισσότερον πρέπει να κοπιήση κάποιος δια να αποκτήση την κορωνίδα, την βασιλίσαν, τό κεφάλαιον των άρετών, την άγάπην.

Η μεγαλυτέρα εύτυχία, δόξα, τιμή, ως και ο μεγαλύτερος πλούτος σε ένα άνδρόγυνον είναι να έχουν άγάπην αναμεταξύ των... Προτιμήσατε να έχετε άγάπην και να είσθε πτωχοί, παρά να είσθε πλούσιοι και να μην έχετε άγάπην. Όταν έχετε άγάπην θα έχετε τον Θεόν και όταν έχετε τον Θεόν θα τα έχετε όλα.

... 'Ο,τι και αν κάμνη ο άνθρωπος καλόν και όλας τάς άρετάς εάν κατορθώση, χωρίς ύπομονήν όλα είναι άνωφελή και χαμένα... Έπειδή χωρίς την δύναμι, την χάρι και την βοήθεια του Θεού δέν μπορούμε να κάνουμε τίποτε, σε συμβουλεύω να τον παρακαλής, με πίστι, να σου δίδη ύπομονήν.

Οί άνθρωποι της σημερινής γενεάς, εκτός των άλλων άμαρτιών που έχουν, έχουν και την ύπερηφάνειαν, και ως ύπερήφανοι ουτε συμβουλήν δέχονται, ουτε διόρθωσιν, ουτε μετάνοιαν. Πρέπει ο διδάσκαλος, ο ιερεύς και πνευματικός, να προσέχουν να εφευρίσκουν φάρμακα και τρόπους καταλλήλους, δια να τους διορθώσουν' ουτε να σιωπούν, ουτε να τους έλέγχουν

σκληρά και απότομα, έπειδή οί αυστηροί έλεγχοι είναι μώλωπες εις τους ύπερηφάνους και άσεβείς, και όταν αποτόμως τους έλέγχει, τελείως θα τους χάση...

Η Έκκλησία έχει ανάγκην πολλών έργατών, διότι πολλοί είναι οί πολέμιοι. Έχει ανάγκην έργατών όχι χλιαρών, φιλαύτων και φιλοσόρκων, άλλ' έργατών άληθινών, με πίστιν και ζήλον, με αυταπάρησιν και άγάπην όλόψυχον προς τον Θεόν και τον πλησίον.

Διερχόμεθα ημέρας πονηράς και καιρούς χαλεπούς. Η παρούσα γενεά εις την όποίαν και ήμεεις ανήκομεν, είναι γενεά διεστραμμένη. Χρεία μεγάλης προσοχής, άδιαλείπτου προσευχής, μεγάλης πίστεως και τελείας άγάπης, δια να σωθώμεν από της γενεάς αυτής της πονηράς.

Όφείλει και η Έκκλησία και η Πολιτεία και όλοι, οί πονούντες και αγαπώντες την Έκκλησίαν και την Πατρίδα, να παρακαλούμε θερμώς και να ίκετεύουμε τον Πανάγαθον Θεόν και Ουράνιον Πατέρα μας, να αναδείξη άνδρας ίκανούς, άνδρείους, άγωνιστές, ώσαν τον παρελθόντα Κόντογλου Φώτιον, δια να αναχαιτίσουν την λυσσώδη όρμην των κατ' της Έκκλησίας και της Πατρίδος έπερχομένων πολεμίων.

Η μετάνοια όχι μόνον παρέχει άφεισιν εις τον άμαρτωλόν, αλλά τον καθιστά από άμαρτωλόν, εις μίαν στιγμην δίκαιον, από έχθρόν, φίλον και οικειον του Θεού. Άληθινή μετάνοια πρέπει να έχωμεν όσες φορές άμαρτάνομεν.

Καλόν και αναγκαίον είναι και τό κήρυγμα, άλλ' αναγκαιότερον είναι οί καλοί και ενάρετοι πνευματικοί. Ο πνευματικός είναι εκείνος ο όποιος θα μάς δώση τα φάρμακα προς προφύλαξιν και θεραπείαν και εύρωσίαν της ψυχής. Θα μάς φιλιώση, θα οικειώση και θα μάς ενώση με τον Θεόν.

Να μην καυχάται ουτε ο πλούσιος δια τον πλούτον του, ουτε ο σοφός δια την σοφίαν του, ουτε ο δυνατός δια την δύναμίν του, άλλ' να καυχάται, όταν γνωρίση τον Θεόν και γνωρισθή από τον Θεόν.

Μεγα δώρον άληθώς η εις Θεόν έλπίς! Αυτή είναι η γνησία θυγατέρα της πίστεως. Η πίστις γεννά εις την καρδίαν του ανθρώπου την εις Θεόν έλπίδα' η άπιστία εξαλείφει και αυτά τα ίχνη αυτής...

Άναγκαία και ώφέλιμος είναι η μελέτη του νόμου του Θεού, άλλ' όμως πρέπει και να

εφαρμοζόμεν τὰ μελετώμενα, δεόμενοι πάντοτε μετὰ ταπεινώσεως ὅπως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μᾶς ἐνισχύῃ εἰς τὴν κατόρθωσιν αὐτῶν. «Πρὸς τὴν τῶν Γραφῶν ἐρευναν καὶ γνῶσιν ἀληθῆ, χρεῖα βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἠθικῆς», λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

Τέκνον μου ἀγαπητόν,

Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα μετὰ προθυμίας καὶ ζήτηε ἐνίσχυσιν πάντοτε παρὰ Θεοῦ, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδὲν δυνάμεθα ποιῆσαι. Ζήτηε νὰ σοῦ δίδει πίστιν καὶ ταπεινώσιν. Χαίρω διότι ἀναχωρῶ ἐκ τῆς ἐπιγείου προσκαιροῦ ζωῆς καὶ μεταβαίνω εἰς τὴν αἰώνιον πατρίδα. Λυποῦμαι ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν ἐποίησα ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐλπίζω δωρεὰν νὰ με σώσῃ ὁ Κύριος διὰ τὸ ἄμετρον πλήθος τῶν οἰκιτισμῶν Του καὶ διὰ πρεσβειῶν τῆς Πανααχράντου Μητρὸς Αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν Ἀγίων. Ἐγὼ ὅσας ἡμέρας θελήσει ὁ Κύριος νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν ζωὴν θὰ σὲ βοηθῶ διὰ τῶν εὐχῶν μου καὶ ὅταν μεταβῶ εἰς τὴν Οὐράνιον πατρίδα καὶ εὕρω τόπον ἀνέσεως θὰ σὲ βοηθῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ.

Ἀγαπητοί μου,

Μὲ τὰ λίγα καὶ ἀπλᾶ αὐτὰ λόγια, μετὰ τὴν μικρὴν αὐτὴ εἰσηγήσή μου, θέλησα νὰ σκιαγραφήσω τὴν μεγάλη μορφὴ καὶ ξεχωριστὴ προσωπικότητα τοῦ κατὰ πάντα σεβαστοῦ σὲ ὅλους μας πατρὸς Φιλοθέου, τοῦ ἀξίου Κληρικοῦ, τοῦ ἐξαιρέτου Ἱεροκλήνκου, τοῦ θαυμασίου Ἐξομολόγου, τοῦ ἀγωνιστοῦ, μπροστὰ στὸν ὁποῖο πολλοί, καθιστοὶ ἢ γονατιστοὶ ἀνοίγαμε κάποτε τὶς καρδιές μας καὶ τοῦ λέγαμε ὅσα ἡ ἀγάπη ἢ πατρικὴ τοῦ ἀειμνήστου Γέροντα, μᾶς ἔδινε τὸ θάρρος νὰ τοῦ λέμε.

Ὁ πατὴρ Φιλόθεος δὲν ἦταν μὴ ἀπὸ τὶς συνηθισμένες μορφές τῆς Ἐκκλησίας μας, τῆς συγχρόνου ἐποχῆς μας. Ἦταν ὁ πρῦτανος τῶν συγχρόνων πνευματικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ γιὰ μᾶς ἰδιαίτερος ὁ πατέρας μας, ὁ πνευματικὸς μας πατέρας, ὁ στοργικὸς, ὁ ἐπιεικὴς, ὁ ἐλεῆμων θάλλεγα χωρὶς καμιά δυσκολία.

Ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε σεμνὴ καὶ ὁμορφὴ σὰν τὰ ἐντελβάϊς, ἡ μορφὴ του ἀγία, βιβλική, ἤρεμη, ἐνέπνεε τὸν σεβασμὸ καὶ τὸ δέος, γιγάντωνε τὸ θρησκευτικὸ μας φρόνημα, στερέωνε τὴν ἀμφιταλαντευόμενὴ μερικὴς φορὸς πίστη μας. Ἐξησε μὴ ζωὴ με συνέπεια καὶ ἀγωνίσθηκε γιὰ νὰ στηρίξῃ τὴν Ὁρθόδοξη πίστη, τὴν πίστη τοῦ λαοῦ μας. Διαλλακτικὸς σὲ ὅλα, ἀνυποχώρητος ὅμως σὲ θέματα πίστεως. Ἔχω διαβάσει ἀρκετὲς ἐπιστολές του μετὰ τίτλο «Φεύγετε τοὺς αἰρετικούς». Εἶχε τὴν σοφία τοῦ Σολομῶντα, τὴν ὑ-

πομονὴ τοῦ Ἰώβ, τὴν ἐπιείκεια τοῦ ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Συγχωροῦσε τοὺς πάντες μετὰ τὸ ἀγνό του χαμόγελο, μετὰ τὴν πραότητα καὶ τὴν καλωσύνη ποὺ ἦταν ζωγραφισμένη πάντα στὸ ἤρεμο, σεμνὸ καὶ ἅγιο πρόσωπό του. Ζοῦσε ἀγαπώντας καὶ ἀγαπώμενος. Μᾶς δίδασκε ὅλους. Μᾶς γοήτευε ὅλους. Σοφὸς κατὰ Θεὸν καὶ μετὰ πνεῦμα Χριστοῦ, ἀνησυχοῦσε γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν, γιὰ τὴν προστασία τῆς Ἐκκλησίας μας ἀπὸ τοὺς διαφόρους αἰρετικούς ποὺ μετὰ ποικίλα μέσα προπαγανδίζουν τὶς ιδέες τους, σήμερα μάλιστα μετὰ τόση εὐκολία καὶ ἄνεση ἀλωνίζουν τὰ ἁγιασμένα χώματα τῆς Ὁρθοδόξου Πατρίδος μας. Ἀγωνιοῦσε γιὰ τοὺς ὑστεροβούλους «διαλόγους», γιὰ τὴν ἠθικὴ πτώση τῆς κοινωνίας, ὅπου ἡ ἀνομία ἐκτοπίζει τὴν νομιμότητα καὶ ἡ ἀνωμαλία τὴν ὁμαλότητα. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ εἰπῶ, πὼς προσωπικὰ τοῦ ὀφείλω πολλά. Πάμπολλα.

Ὁ ὀρθόδοξος κόσμος μας ὄχι μόνο στὴν χώρα μας ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε πόλη καὶ χώρα ποὺ ἐπισκέφθηκε, καθὼς καὶ ὅσοι ἀτένισαν τὴν μορφὴ του, ἢ συζήτησαν μαζί του, ἢ διάβασαν κάτι ἀπὸ τὰ ὅσα πολλὰ ἔγραψε ἢ ἐπετέλεσε ὅσο ζοῦσε, ὅλοι βεβαιώνουν καὶ μετὰ πολὺ σεβασμὸ, εὐγνωμοσύνη καὶ ἀγάπη ὁμολογοῦν, ὅτι ὁ π. Φιλόθεος ὑπῆρξε ἕνας φωτεινὸς καὶ λαμπρὸς ἀστέρας στὸ νοητὸ στερέωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ σοφὸς πνευματικὸς πατέρας, ὁ ἄριστος, ὁ τέλειος ἐκπρόσωπος τοῦ Κυρίου ἐπάνω στὴ γῆ.

Τὸν ἀσκητικὸ καὶ ἅγιο πατέρα Φιλόθεο, πιστεύω πὼς μὴ ἡμέρα ἢ Ὁρθόδοξη συνείδηση θὰ τὸν ἀνακηρύξῃ ἐπίσημος ἅγιο, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη, διότι ἅγιος ὑπῆρξε κατὰ μαρτυρία καὶ πίστη χιλιάδων ψυχῶν, καὶ ὅπως σημειώνει κάποιος σὲ μὴ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα τὴν 1.6.1980, «οὐδὲν τὸ μεμπτόν, οὐδὲν τὸ ἀδίκον, οὐδὲν τὸ ἀκάθαρτον ὑπῆρξεν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ταπεινοῦ αὐτοῦ ὑπηρέτου τῆς ἐν Θεῷ ἀγάπης, τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως».

Στὴν «Ἀπολύτρωση Κερκύρας» Ἰούν. 1980, διαβάζω: «Γιὰ πολλοὺς εἶναι ἀπὸ τώρα ἕνας ἅγιος, χωρὶς φωτοστέφανο, χωρὶς τροπάρια, χωρὶς γιορτὴ. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν προσευχόμεστε γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς του, γιατί εἶναι ἤδη ἀναπαυμένη, ἀλλὰ ζητοῦμε ἐπίμονα τὴν πρεσβεῖα του, γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας».

Εὐχομαι μ' ὅλη μου τὴν καρδιὰ ἢ εὐχὴ τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν Γέροντα καὶ πνευματικοῦ μας πατέρα ὀσίου Φιλοθέου νὰ μᾶς συντροφεύει καθημερινὰ στὴν πορεία τῆς ζωῆς μας. Ἀμήν!

(Τέλος)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τοῦ κ. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΑΗ**, Καθηγητοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεύχος)

Σὲ ἐμφανὴ ἀντίθεση πρὸς τὶς ἀπλὲς εὐχὲς τῶν συνάξεων, ποὺ ἀναφέραμε ἀνωτέρω, ποῦ, κατὰ τὴν παρατήρησή μας, ἐνῶ δὲν εἶναι τελεστικὲς εὐχὲς λέγονται μυστικῶς, ἐπειδὴ ἡ τάξι προβλέπει νὰ λέγονται μέσα στὸ ἅγιο βῆμα καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀκουσθοῦν ἔξω, βρῖσκεται μιὰ ἄλλη σειρὰ εὐχῶν. Πρόκειται γιὰ τὶς εὐχὲς τῶν καιρῶν τῆς προσευχῆς, μεσονυκτικοῦ, Α', Γ', ΣΤ' καὶ Θ' ὥρας, ἀποδείπνου, καθὼς καὶ τὶς ἰδιωτικὲς εὐχὲς πρὸ καὶ μετὰ τὴν θεία μετάληψη. Δὲν εἶναι μὲν καὶ αὐτὲς τελεστικὲς —οἱ ὅποῖες, ὅπως εἶναι φυσικό, λέγονται μόνο ἀπὸ τὸν τελεσιουργό, τὸν ἱερέα—, ἀλλὰ εἶναι οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς κείμενα εὐχολογικὰ ὑψίστης σπουδαιότητος καὶ θαυμαστῆς ἐμπνεύσεως καὶ δομῆς. Οἱ εὐχὲς αὐτὲς λέγονται ἀπὸ τὸν προεστῶτα ἢ τὸν ἀναγνώστη, πάντοτε εἰς ἐπήκοον, προφανῶς γιὰτὶ λέγονται ἐκτὸς βήματος.

Μήπως ὁμως καὶ τὰ, περισσότερα τουλάχιστον, τροπάρια δὲν ἔχουν παρόμοιο μὲ τὶς εὐχὲς χαρακτῆρα; Δὲν ἀναφέρονται καὶ αὐτὰ πρὸς τὸν Θεὸ ὡς προσευχὴ τῆς κοινότητος καὶ δὲν ὑπομνηματίζουν μὲ θαυμάσιο ποιητικὸ τρόπο τὰ μυστήρια τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρευτικῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας; Αὐτὰ πάντοτε λέγονται καὶ ψάλλονται ἀπὸ τὸν λαὸ καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν διανοήθηκε νὰ τὰ χαρακτηρίσει ὡς, τρόπον τινά, ἀπόρητα ἢ νὰ εισηγηθεῖ τὴν μυστικῶς ἀπαγγελία τους. Μερικὰ μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ, κατὰ τὴν νεωτέρα συνήθεια, λέγονται κατὰ τὴν ὥρα τῆς θείας λειτουργίας ἀπὸ τὸν ἱερέα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ποὺ λέγονται καὶ οἱ εὐχὲς, δηλαδὴ «μυστικῶς», χωρὶς νὰ ἀκούονται ἀπὸ τὸν λαό. Ἐδῶ εἶναι ἐμφανέστατο ὅτι ἡ μυστικῶς ἀπαγγελία τους δὲν μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὴν ἀπόκριψη τῶν μυστηρίων ἀπὸ τὴν προσευχομένη κοινότητα. Γιὰτὶ καὶ αὐτὸ ἐλέχθη ὡς αἰτιολογία τῆς μὴ εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν.

Ἡ παλαιωτάτη πράξι τῆς «ἀποκρύψεως τῶν μυστηρίων» δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ τὴν μυστικῶς ἀνάγνωσι τῶν εὐχῶν. Αὐτὴ ἀφοροῦσε καὶ ἀφορᾶ τοὺς μὴ μεμνημένους, τοὺς μὴ χριστιανοὺς δηλαδὴ, ἔστω καὶ ἂν αὐτοὶ ἀνήκαν ἤδη στὴν τάξι τῶν «ἀκροωμένων», τῶν «κατηχουμένων» ἢ ἀκόμη καὶ τῶν «πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρεπιζομένων». Γιὰ τοὺς πιστοὺς δὲν ὑπάρχουν μυστικά οὔτε ἀπόκρυφα. Ἡ ἀποκάλυψη εἶναι πλήρης καὶ κοινὴ γιὰ ὅλα τὰ βα-

πτισμένα ἐν Χριστῷ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Οὔτε ὑπάρχει ἄλλη θεολογικὴ διδασκαλία γιὰ τὸν λαὸ καὶ ἄλλη γιὰ τὸν κλῆρο. Ἡ ἐκκαθάρισι γίνεται μετὰ τὴν εὐχὴ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων καὶ οἱ πιστοὶ ποὺ παραμένουν στὴν σύναξι καλοῦνται νὰ δεηθοῦν, νὰ εὐχαριστήσουν τῷ Κυρίῳ, νὰ παραστοῦν στὴν τέλεσι τοῦ μυστηρίου καὶ νὰ ὑποδεχθοῦν διὰ τῆς κοινωνίας τὸν βασιλέα τῶν ὅλων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ κήρυγμα, μὲ τὰ ἀναγνώσματα, μὲ τὴ μυσταγωγικὴ κατήχησι καὶ μὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ τῆς μέσα προσπαθεῖ νὰ κατηχήσει τοὺς χριστιανοὺς γιὰ τὴν πληρέστερη συμμετοχὴ στὰ μυστήρια τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας τῆς. Θὰ ἦταν ἀντιφατικὸ καὶ ἀδιανόητο νὰ γίνονται ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ κυκλοφοροῦν σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα τὰ λειτουργικὰ κείμενα, καὶ νὰ ἰσχυρίζομαστε ὅτι οἱ εὐχὲς διαβάζονται μυστικῶς, γιὰτὶ πρέπει νὰ ἀποκρύπτονται τὰ μυστήρια ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. «Μυστήριον» γιὰ τοὺς πιστοὺς, κλῆρο καὶ λαό, δὲν σημαίνει τὸ ἀπόρητο, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν χωρεῖ. Ὅχι ὅτι δὲν γνωρίζουν ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς προσφορᾶς μας διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεταβάλλεται σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἢ τὸ νερὸ κατὰ τὸ ἅγιο βάπτισμα μεταστοιχειώνεται διὰ τῶν εὐχῶν σὲ «ὔδωρ ἀναγεννήσεως», ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἀκατάληπτος ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κάποτε, κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ μεσαίωonos, στὴ Δύσι ἐλέγετο καὶ αὐτὸ καὶ ἐτίθετο θέμα ἂν τὰ λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτρέπεται νὰ διαβάζουν τὰ λειτουργικὰ κείμενα καὶ νὰ ἀκούουν τὶς εὐχὲς τῆς θείας εὐχαριστίας. Νὰ προέρχεται ἄραγε ἀπὸ τὸν χώρο καὶ τὶς ἐποχὲς ἐκεῖνες τὸ ἔθος τῆς μυστικῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν; Χωρὶς νὰ ἀκολουθοῦμε τὸν εὐκόλο δρόμο τῆς ἀποδόσεως ὅλων τῶν κακῶν στὴν Δύσι, τίποτε δὲν ἀποκλείει μιὰ τέτοια ἐπίδρασι. Τὸ εἶδαμε καὶ στὸ θέμα τῆς γονυκλισίας. Καὶ ἡ μὲν Δυτικὴ Ἐκκλησία προχώρησε βαθμηδὸν καὶ μὲ μεγάλη προσπάθεια στὴν τελικὴ κάθαρσι στὴ λατρεία τῆς ἀπὸ τὶς παραχαράξεις τοῦ μεσαίωωνα. Δημιούργησαν ὁμως νέα παράδοσι σ' ἐμᾶς;

* * *

Εἶπαμε ὅτι ἡ πρακτικὴ γιὰ τὴν «μυστικῶς» ἢ «κατὰ τὸ σεσιωπημένον» ἀνάγνωσι τῶν εὐχῶν μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ ἤδη κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Πρόκειται γιὰ τὴν 139, VI Νεαρά τοῦ Ἰου-

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ*

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. Χρυσοστόμου Θ. Χρυσοπούλου

Καμία ἐπίγεια δύναμη δὲν εἶναι ἰκανὴ γιὰ νὰ σβήσει ἀπὸ τὴν ἀκοή μας τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ μας, πὼς «Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν...»¹ καὶ ποὺ δηλώνουν τὴν ἀρχὴ μίας πορείας ποὺ τέλος δὲν εἶχε (ὅπως πιστεύουν οἱ αἰρετικοὶ) τὴν Σταύρωσή Του στὸν Γολγοθᾶ, ἀλλὰ συνεχίζεται καὶ στὶς ἡμέρες μας ἀφήνοντάς τιν μέσα στὴν αἰωνιότητα. Παντοῦ καὶ πάντοτε πρωταγωνιστὴς τῆς πορείας αὐτῆς εἶναι ὁ Ἀναστημένος Κύριος.

Μετὰ τὸ «ὕμνολογικὸ σεργιάνι» μας μὲ τὸ πλοῖο τῆς θείας Λατρείας στὸ πέλαγος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἐτοιμαζόμεστε γιὰ τὴν ποθητὴ ἀποβίβαση καὶ τὴν ἱστορικὴ ἀνάβαση. Ἡ ἀντάμωση μὲ τὸν Χριστὸ ποὺ πορεύεται πρὸς τὸ ἐκούσιο Πάθος εἶναι γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ὄλων τῶν ἐποχῶν ἡ προσδοκία καὶ ἡ χαρὰ. Ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴν οὐσία γνωρίζουμε ὅτι θὰ ὑπάρξει ἡ πανένδοξος Ἀνάστασή Του καὶ ποὺ ἀπὸ τότε κανένας νεκρὸς δὲν θὰ μείνει στὸν τάφο, κατὰ τὸν Ἱερὸ Χρυσόστομο².

Πρὶν ὅμως ἔλθει ἡ χαρὰ, θὰ δοκιμάσουμε καὶ τὴν λύπη τῶν γεγονότων τῶν Παθῶν Του, μὲ κορυφωμα τὴν Σταύρωσή Του. Ὅλα βέβαια ἦταν μέσα στὸ πρόγραμμα τῆς Θείας Οἰκονομίας, μὲ τελικὸ σκοπὸ τὴν πανανθρώπινη σωτη-

ρία. Χαρακτηριστικὸ τοῦ θεϊκοῦ αὐτοῦ σχεδίου εἶναι ἡ χαρολύπη ποὺ πλούσια τὴν αἰσθάνεται τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ θεοστέρικτη Ἐκκλησία μας.

Μετὰ τὴν πτώση τῶν πρωτοπλάστων ἡ ἀμαρτία ἐγινε πᾶς πράξη τῆς κοινωνίας καὶ ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ τρόπος γιὰ ἀντί-πράξη. Στὴν ἀνυπακοή τῶν Ἀδὰμ - Εὐὰς ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ ἡ ὑπακοή, στὴν ἀμαρτία ἡ ἀγιότητα, στὸν ἐγωϊσμὸ ἡ ταπεινωση. Μόνος ἰκανὸς γιὰ νὰ ἀναιρέσει τὰ κακῶς κείμενα ἦταν ὁ Χριστὸς, ὁ Ὅποιος «ἄπαξ περὶ ἀμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων»³.

Ἐμεῖς στὴν συνέχεια μὲ λόγια φτωχὰ — ἐναντι τῆς πλουσίας Ἀγιογραφικῆς καὶ Ἀγιοπατερικῆς γραμματείας — θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀγγίξουμε τὰ γεγονότα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας. Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας νομίζω ἔχουν πῶς πολλὲς ἰκανότητες νὰ ἀντικρῦσουν τὸ μυστήριον τῆς θεϊκῆς συγκατάβασης γιὰ ἀνάβαση πανανθρώπινη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων (πρῶτὴ ἡμέρα τῆς μοναδικῆς Ἑβδομάδας τοῦ χρόνου) δὲν εἶναι φρόνιμο νὰ στρώνουμε βᾶγια μόνο μὲ τὰ χέρια μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μας, γιὰ τὸ ἔτσι δὲν θὰ μετάσχουμε ἀπλὰ σ' ἓνα πανηγύρι, ἀλλὰ θὰ τιμήσουμε Αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸ Θεό, πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας τὸ συμβουλεύει, τὰ γεγονότα τὸ ἐπιτάσσουν⁴. Δὲν θὰ μείνουμε ἐκεῖ γιὰ τὸν Χριστὸς «δὲν περιορίζεται στὸ πανηγύρι. Αὐτὸς δὲν δίνει ἰδιαιτέρη σημασία στὶς τιμές. Αὐτὸς προχωρεῖ στὸ σταύ-

* Ὁμιλία κατὰ τοὺς Κατανυκτικοὺς Ἑσπερινοὺς τῆς Β' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν στὸν Ἱ. Ν. Ἀπ. Πέτρου - Παύλου Κηφισίας (19.3.1995) καὶ τῆς Γ' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν στὸν Ἱ. Ν. Προφ. Ἡλιοῦ Πετροπόλεως (26.3.95), τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἀττικῆς.

στινιανοῦ ποὺ ἐξεδόθη τὸ ἔτος 565. Κείμενο σπουδαιότατο, ποὺ τὸ παραθέτουμε αὐτοῦσιο:

«Πρὸς τοῦτοίς κελεύομεν πάντας ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κατὰ τὸ σεσσηπτημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς τῷ πιστωτάτῳ λαῷ ἔξακουόμενης τὴν θείαν προσκομιδὴν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι προσευχὴν ποιῆσθαι, πρὸς τὸ κἀντεῦθεν τὰς τῶν ἀκούοντων ψυχὰς εἰς πλείονα κατάνυξι καὶ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην Θεὸν διανίστασθαι δοξολογίαν. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἀπόστολος διδάσκει, λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ: “Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογῆσῃς τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδε. Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ὁ ἕτερος

οὐκ οἰκοδομεῖται”. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους οὕτως λέγει: “Καρδιά μὲν γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν”. Διὰ ταῦτα τοίνυν προσήκει τὴν ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ προσκομιδῇ καὶ τὰς ἄλλας προσευχὰς μετὰ φωνῆς παρὰ τῶν ὀσιωτάτων ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων προσφέρεσθαι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, γινωσκόντων τῶν ὀσιωτάτων ἱερέων, ὡς εἴτερον τι τούτων παρίδοιεν καὶ τῇ φοβερῇ κρίσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολογησονται καὶ οὐδὲ ἡμεῖς ταῦτα γινώσκοντες ἐφησυχάσομεν ἢ ἀνεκδίκητα καταλείπομεν».

(Συνεχίζεται)

ρωμα. Αὐτὸς ἐπιέγεται νὰ σταυρώσει τὴν ἀμαρτία γιὰ νὰ θανατώσει τὸν θάνατο καὶ νὰ ἀναστήσει τὸν ἄνθρωπο»⁵. Τὴν χαρὰ τῆς ὑποδοχῆς καὶ τοῦ «Ὁσαννά...»⁶ θὰ τὴν ἀκολουθήσει ἡ πίκρα τῶν χλευασμῶν καὶ ἡ θέα τοῦ Γολγοθᾶ. Ἄλλὰ καὶ πάλι δὲν θὰ σταθοῦμε ἐκεῖ καὶ γιὰ πολὺ. Θὰ γευθοῦμε τὴν νέα καὶ μόνιμη χαρὰ τῆς Ἀναστάσεώς Του, τῆς χαρᾶς ποὺ ἔλαβαν οἱ Μυροφόρες γυναῖκες ἐκεῖνο τὸ πρωῒν⁷.

Τὴν ὅλη παρουσία τοῦ Χριστοῦ τὴν χαρακτηρίζει τὸ διδακτικὸ καὶ θεραπευτικὸ στοιχεῖο, ποὺ ὅλα εἶχαν διάσταση σωτηριολογική. Σ' ἀντίθετη περίπτωση ὁ Χριστὸς θὰ ἦταν ὁ τέλειος Ἱεροκῆρυκας, ὁ ἄριστος Ἰατρός, ὄχι ὅμως Θεός. Οἱ μαρτυρίες οἱ ἀγιογραφικὲς περὶ τῆς θεότητάς Του εἶναι τόσες, ὅσες νὰ ἀναιροῦν αὐτὰ ποὺ κατὰ καιροὺς ἄνθρωποι αἰρετικοὶ ὑποστηρίζουν, ἂν καὶ ὁ ἴδιος μᾶς τὸ βεβαιώνει λέγοντας σ' ὅλους «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν»⁸.

Παρ' ὅλα αὐτά, συλλαμβάνεται ὁ ἀσύλληπτος στὸν ἀνθρώπινο νοῦ καὶ περιορίζεται ὁ ἀπέραντος στὴν ἀγάπη. Ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸ πρῶτο σφάλμα του νὰ παρακούσει στὸν Θεὸ στὸν κῆπο τῆς Ἐδέμ αὐτὴν τὴν στιγμὴ διαπράττει καὶ τὸ δεύτερο. Ἐκδικεῖται τὸν Θεό, τὸν δικάζει καὶ τὸν καταδικάζει. Ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος πάθαινε, αἰῶνες τώρα, μὲ τὴν γεμάτη θλίψεις ἀνηφορικὴ του πορεία, διατάζει νὰ τιμωρηθεῖ καὶ ὁ Θεός. Ὁ δρόμος πρὸς τὸν Γολγοθᾶ εἶναι τὸ τελικὸ «κτύπημα» κατὰ τοῦ «κακοῦ Θεοῦ» πιστεύει ὁ Ἱεροσολυμίτικος λαός. Ἐκεῖ ἐπάνω συμβαίνουν γεγονότα πρωτάκουστα. Οἱ Μαθητὲς ὅλοι (ἐκτὸς τοῦ Ἰωάννου) εἶναι κρυμμένοι, ἓνας ληστής πηγαίνει στὸν Παράδεισο καὶ τὸ κυριότερο, ὁ Θεὸς βρίσκεται ἐπάνω στὸν Σταυρό, καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μᾶς ἐξηγεῖ τὸν λόγο, λέγοντας στὸν καθένα μας, ὅτι «μὲ τὸ πολυτιμότερο Αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐλευθερώθηκες, νὰ μὴν γίνεσαι δούλος τῆς ἀμαρτίας»⁹. Ὅπως καὶ στὴν Γέννηση, ἔτσι καὶ στὴν Σταύρωση ὅσα γίνονται προκαλοῦν τὸν θαυμασμό, γιατί «ἀληθινὰ εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁰, κατὰ τὴν Λογίγειο ὁμολογία.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ σὰν παρένθεση μικρὴ πρέπει νὰ δοῦμε γιατί μιλάμε γιὰ «Μεγάλῃ Ἐβδομάδᾳ». Μήπως οἱ ἡμέρες τῆς εἶναι πιὸ πολλές ἢ μήπως οἱ ὥρες τῆς ἔχουν περισσότερα λεπτά; Οὔτε τὸ ἓνα συμβαίνει, οὔτε τὸ ἄλλο. Τὴν ὀνομάσαμε ἔτσι γιατί μέγας εἶναι Ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται λόγος συνεχῶς καὶ μεγά-

λα εἶναι τὰ γεγονότα ποὺ λαμβάνουν χώρα τὶς ἡμέρες τῆς.

Ἡ ἀνθρωπότητα δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἓναν ἐπαναστάτη. Σίγουρα εἶχε μέχρι τότε καὶ ἀπέκτησε ἀκόμα περισσότερους ἡγέτες, δυναμικοὺς καὶ ριζοσπαστικοὺς. Ἐκεῖνο ποὺ ἔλειπε ἀπὸ τὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων ἦταν ὁ Θεός. Πίστευαν ἐνδόμυχα στὴν παρουσία τοῦ «ἀγνώστου Θεοῦ»¹¹ (βλ. περίπτωση τῶν Ἀθηναίων). Σίγουρα ἦρθε σὰν Μεσσίας. Ἡ λύτρωση δὲν μπορούσε νὰ δοθεῖ μὲ ἄλλον τρόπο, εἰμὴ μόνον ἂν δὲν ἔθιγε τὰ «κεκτημένα δικαιώματα» τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ διαβόλου.

Στὴν θέλησή Του ὁ Ἰησοῦς νὰ ἔρθει στὴν γῆ, νὰ τὴν περπατήσει, μέχρι τὸν δρόμο πρὸς τὸν Γολγοθᾶ, ἔπρεπε καὶ νὰ πειράξει τὶς κακὲς ρίζες τῆς καὶ νὰ βρεθοῦν οἱ ἀντίρροπες δυνάμεις στὰ πάθη καὶ στὶς ἀδυναμίες τῶν κατοίκων αὐτῆς τῆς γῆς. Ἡ ἀρχὴ βρίσκεται στὸ πάθος τοῦ Ἰούδα, ἑνὸς ἐκ τῶν Μαθητῶν, τοῦ τραγικότερου προσώπου τῆς ὅλης ὑπόθεσης. Χάρις στὸ πάθος του ἦρθε τὸ Θεῖο Πάθος, βρέθηκε δηλαδὴ ἡ κατάλληλη εὐκαιρία καὶ ἐνῶ «ὁ Ἰησοῦς γνώριζε τὶς προθέσεις τοῦ Ἰσκαριώτη, δὲν παρέλειψε νὰ τὸν προειδοποιήσει... τὸ πάθος ὅμως δὲν μετράει συνέπειες, θολώνει τὸν νοῦ, σκοτίζει τὶς φρένες, ἀρρωσταίνει τὸν ἄνθρωπο»¹². Βρέθηκε ὁ ἰκανὸς ἄνθρωπος ποὺ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸ χρέμα ἦταν μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ γιὰ τὸν Διδάσκαλό Του καὶ καταφεύγει στοὺς Ἀρχιερεῖς, τὴν ἄρχουσα τάξη τῆς ἐποχῆς, ποὺ καταδυνάστευαν τὸν λαό. Εἶναι τραγικὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰούδα, ὅπως προαναφέρθηκε, γιατί ἐνῶ ἦταν μέλος τοῦ κύκλου τῶν Μαθητῶν, ἐνῶ ἄκουσε καὶ εἶδε τόσα πολλά, δὲν ἔπεισε τὸν κακὸ ἑαυτό του καὶ τὸ τέλος του ἦταν ἡ αὐτοκτονία¹³, δὲν ἔζησε τὴν χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως.

Τὸ ἴδιο βέβαια συμβαίνει σχεδὸν καὶ στὶς ἡμέρες μας. Τὰ πάθη εἶναι τόσα πολλά, οἱ προκλήσεις κατακλύζουν τὴν ζωὴ μας καὶ ὅταν θέλουμε νὰ βροῦμε τὴν λύση καταφεύγουμε καὶ σὲ μέσα ποὺ ἀπὸ τὴν φύση τους εἶναι ἀνῆμπορα νὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ βροῦμε διέξοδο. Ἐτσι μένουμε στὰ πάθη μας καὶ στὶς ἀδυναμίες μας, ἔχοντας ξεχάσει τὴν καθαρότερη πηγὴ, τὴν Ἐκκλησία, ποὺ μόνον αὐτὴ διαθέτει τὶς δυνάμεις ποὺ θὰ μᾶς σώσουν. Τὸ χειρότερο εἶναι ὅταν νομίζουμε ὅτι ἔχουμε βρεῖ τὴν ἰδανικὴ λύση, ἐνῶ στὴν οὐσία εἴμαστε μὲ πιὸ πολλὰ προβλήματα, τὸ ἴδιο κενοὶ ἄνθρωποι, μακριὰ ἀπὸ τὴν

καινή ζωή που χαρίζει ή Ἐκκλησία μας. Καί στην περίπτωση του Ἰούδα περίπου τὸ ἴδιο ἔγινε. Στὴν φύση του ἦταν ἡ φιλαργυρία¹⁴, ἦταν ἐκεῖνος που κρατοῦσε τὸ ταμεῖο καὶ ἡ σκέψη του ἦταν στὸν «θησαυρὸ» τῆς ἱερότερης συνοδείας. Πίστευσε, πρὸς στιγμήν καὶ μάταια, ὅτι μὲ τὴν προδοσία καὶ τὰ ἀργύρια θὰ ἔκανε ἴσως καλύτερα τὰ οἰκονομικά του, θὰ κέρδιζε τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἀρχόντων, θὰ ἔβρισκε τὴν σωτηρία του. Ἡ φιλαργυρία ἀνέκαθεν ἦταν αἰτία ἀμαρτιῶν πολλῶν.

Τὴν ἀνοιξη κάθε χρόνου δὲν ἔρχονται στὴ ζωή τῆς Ὁρθοδοξίας οἱ ἡμέρες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος τυπικά, γιατί δὲν εἴμαστε τυπολάτρεις, ἀλλὰ κληροῖ τῆς οὐσίας. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν προσφέρονται τὰ ὅσα συνέβησαν τότε γιὰ νὰ ἰκανοποιήσουν τὴν περιέργεια μερικῶν ἢ νὰ μᾶς κάνουν νὰ δακρῦσουμε μόνο γιὰ μιὰ στιγμή. Οἱ ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας δὲν γίνονται σὰν...«ἀναπαράσταση, σὰν ἓνα εἶδος ἱεροῦ θεάτρου. Τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι μιὰ ἱστορία που συνέβη στὸ παρελθόν... Εἶναι ἓνα μυστήριο, που ἀνανεώνει αὐτὰ τὰ γεγονότα στὸν καθένα μας, ὥστε νὰ ζοῦμε προσωπικά τὸ θεῖο Πάθος καὶ νὰ γίνουμε μέτοχοι τοῦ Πάθους καὶ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ»¹⁵. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ λέμε ὅτι «σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου...»¹⁶, ὅλα «σήμερον». Κάθε χρόνο βιώνουμε ὦρες καὶ στιγμὲς οἱ ὁποῖες στὴν οὐσία τους εἶναι ἀνεπανάληπτες.

Πολλοὶ θὰ μονολογήσουν: «ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνουν (τότε) καὶ νὰ γίνονται σήμερον ὅλα αὐτά; ἄλλος τρόπος δὲν ὑπῆρχε γιὰ νὰ μᾶς δείξει ὁ Θεὸς τὸν τρόπο νὰ κατακτήσουμε τὴν αἰωνιότητα;». Ὁ Θεὸς ὡς καρδιογνώστης που εἶναι¹⁷, τὰ πάντα γνωρίζει. Τὸ σχέδιό Του ὅμως ἦταν τέτοιο, ὥστε ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία νὰ κατακτάται μὲ τὴν πίστη τὴν ὀρθόδοξη στὸν Σταυρωμένο καὶ Ἀναστημένο Αυτρωτῆ, ὁ Ὅποιος «μᾶς ἔδειξε πὼς ἡ ζωὴ νικά τὸν θάνατο, ἡ πίστη νικά τὴν ἀπιστία, ἡ ἀγάπη ἀφανίζει τὸ μίσος, ἡ ἀρετὴ τὴν κακία, ἡ ἀλήθεια τὸ ψεῦδος»¹⁸. Ἄν ἡ ἀνθρωπότητα εἶχε κατακτήσει τίς ἀρετὲς αὐτές, θὰ μπορούσε καὶ νὰ ζήσει ὀλοκληρωτικά καὶ ἀληθινά, αἰώνια.

Κανόνας τῆς γραμματικῆς λέει ὅτι δύο ἀρνήσεις δημιουργοῦν μιὰ κατάφαση. Μὲ τὸν σταυρικὸ θάνατό Του ὁ Ἰησοῦς νίκησε τὸν θάνατο που μὲ τὰ δεσμά του τυραννοῦσε τὸ ἀνθρώπινο γένος. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ζωὴ. Τὸ ἴδιο μᾶς

λέει καὶ ὁ ἱερὸς ὕμνωδὸς ὅταν ψάλλει πὼς «γιὰ νὰ καταστρέψει τὸν θάνατο καὶ νὰ χαρίσει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν αἰώνια ζωὴ»¹⁹ καὶ βασανίστηκε καὶ ἔπαθε καὶ ἐτάφη. Ἡ τελευταία κίνηση, ὡς Θεὸς που εἶναι, ἀνήκει σ' Ἐκεῖνον: Ἀνάσταση.

Ἄν βλέπαμε τὸ Θεῖο Πάθος μόνο μέσα ἀπὸ τὰ ἀγιογραφικά κείμενα, τότε θὰ ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ πέσουμε σὲ στεῖρα προτεσταντικὴ ἀντίληψη τῶν γεγονότων. Ἐδῶ ἄλλωστε βρίσκεται καὶ ἡ μέγιστη διαφορὰ μας ὡς Ὁρθοδόξων. Γιὰ ἐμᾶς Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ καὶ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ξένες μὲ τὸν ἄξιο μελέτης λατρευτικὸ καὶ ὕμνολογικὸ πλοῦτο μας. Ὁ θεολογικὸς κάλαμος καὶ ἡ ὕμνολογικὴ θεοθεν ἐμπνευση ἀγίων ἀνθρώπων γεννοῦν τὴν ὕμνολογικὴ γλώσσα, που συγκλονίζει τὸν ἔσω κόσμον κάθε χριστιανοῦ, που τὸ μόνο «πτύχιο» που πρέπει νὰ διαθέτει εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ ζωσα πίστη. Πλέον, «τὸ Πάθος καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Θεανθρώπου προβάλλονται ὑπὸ τῶν ὕμνων ὡς δύο ἀλληλοεξαρτώμενα καὶ ἀλληλοσυμπληρούμενα πραγματικά γεγονότα, διὰ τῶν ὁποίων κορυφοῦται καὶ ὀλοκληροῦται τὸ κοσμοσωτήριο ἔργον τῆς ἐπὶ γῆς Παρουσίας Αὐτοῦ»²⁰. Ἄρκει βέβαια οἱ συναισθηματισμοὶ νὰ μὴν εἶναι τὸ στάσιμον σημεῖο μας. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση χάνουμε τὸν θησαυρὸ πάνω στὸν θαυμασμό μας. Ἡ ἐποχὴ μας —καὶ ἡ Ἐκκλησία— δὲν χρειάζονται συγκινησιακοὺς μόνο ἀνθρώπινους τύπους τῶν ἐφήμερων δακρῶν. Ἐχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ψυχὲς που θὰ δονοῦνται γνήσια μὲ τὰ τελούμενα στοὺς Ναοὺς μας καὶ ἀπὸ τὸν σεισμὸ αὐτὸ καὶ τὰ ἐρείτιά του θὰ ἀνοικοδομοῦν ἀνθρώπους ἐξαγνισμένους, πράγματι καθαρούς.

Μπορεῖ πολλοὶ νὰ θεωροῦν πολὺ ξεπερασμένα τὰ παραπάνω. Σίγουρα εἶναι λιτά. Τὴν πλούσια λατρευτικὴ ζωὴ καὶ παράδοση τῆς Ὁρθοδοξίας μας τὴν βλέπουν σὰν «καλογερικὴ» καὶ ἀτόμακρη πρὸς τὴν σημερινὴ πραγματικότητα. Εἶναι σίγουρα λάθος ἡ γνώμη τους, ὅτι ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα μὲ τὸ ὅλο της περιεχόμενο, εἶναι ξένη στὴν ζωὴ τους ἂν καὶ τὴν συμπίεξουν μέριμνες πολλῆς καὶ τὸ ἔργο τοῦ διαβόλου εἶναι ἡ ἀντίθετη δύναμη στὴν προσπάθειά τους γιὰ καλύτερη ποιότητα ζωῆς. Ἀντίθετα, ὁ γνωστὸς Ρώσος συγγραφέας Schmemmann βλέπει ὅτι «ἡ Μεγ. Σαρακοστὴ εἶναι περίοδος γιὰ ἀναζήτηση νοημάτων. Νὰ βρῶ, δηλαδή, νόημα στὴν ἐπαγγελματικὴ μου ζωὴ στὰ πλαίσια τῆς κλήσης μου»

νόημα στις προσωπικές σχέσεις μου με τους άλλους· νόημα στη φιλία· νόημα στις ευθύνες μου»²¹. Βλέποντας την θυσιαζόμενη αγάπη του Θεού κατανοούμε στιγμή προς στιγμή τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη²² καὶ ὑποχρεωμένοι πλέον στὴν ἀγάπη Του τὴν δίνουμε καὶ στοὺς ἀδελφούς μας χωρὶς διάκριση. Τὸ ἴδιο ἔπραξε καὶ Ἐκεῖνος. Ἡ παγκοσμιότητα εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς σταυρικῆς θυσίας Του.

Ὡς χριστιανοὶ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ ἀνέσπερο Φῶς τῆς ἀνθρωπότητος, μᾶς τὸ δηλώνει ἄλλωστε καὶ ὁ Ἰδιος: «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου...»²³. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὁ ἄριστος φωτιστὴς τῶν βημάτων μας καὶ τὸ φῶς ποὺ δὲν τὸ ἔχουμε ἀνάγκη μόνο στὰ στενὰ χρονικὰ πλαίσια ἐνὸς τεσσαρακονθήμερου. Γιὰ νὰ γίνουμε «συγκληρονόμοι Χριστοῦ» σωστὸ θὰ εἶναι νὰ μείνουμε πιστὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας Του, θὰ συνεκρωθοῦμε καὶ θὰ συναναστηθοῦμε ἀρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι τῆς γῆς, σὰν ἓνα κράτος μετὰ μίαν ἀρχή, τὸν θριαμβευτὴ Χριστό, ἀφοῦ «μετὰ τὸν Σταυρὸ καταργήθηκε στὴν πραγματικότητα τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου καὶ ζοῦμε τὴν ἐλευθερία. Αὐτὴ τὴ δύναμη τῆς δόξας τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ζοῦμε μέσα στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας... Ὅλα τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἀναγεννοῦν τοὺς χριστιανοὺς γίνονται μετὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ Σταυροῦ»²⁴. Αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀκόμη λόγος ποὺ ὁ Σταυρὸς γιὰ ἐμᾶς δὲν εἶναι φονικὸ ὄπλο.

Στὴν ἀνάβαση τῆς ζωῆς μας, ἃς τὸ κατανοήσουμε, δὲν εἴμαστε μόνοι μας, δὲν εἴμαστε μονάδες. Ἐχουμε τοὺς Σίμωνες Κυρηναίους, ἔχουμε συμπορευτὲς τὴν Ἐκκλησία, ὅλους ὅσοι εἶναι βαπτισμένα μέλη Της καὶ μετροῦν τὸ κομποσχοῖνι τῆς ζωῆς τους κόμπο κόμπο μετὰ ἀγώνα πνευματικὸ, μετὰ βίον μεστὸ ἰδανικῶν καὶ ὀρθῶν

ἀναζητήσεων. Ἡ σύναξίς μας στὸν Ναὸ τῆς Ἐνορίας μας τοῦτο θέλει νὰ δηλώσει: Εἴμαστε μία κοινωνία ἀγωνιζόμενη, εἴμαστε Ἐκκλησία μετὰ κεφαλὴ τὸν Χριστό, τὸ ἐκούσιο Πάθος τοῦ Ὁποίου δὲν μᾶς παρασύρει μόνο σὲ θεολογικὲς διαπιστώσεις, ἱεροκηρυστικὲς ἐκφράσεις καὶ ἀτελεύτητους ρομαντισμούς, ἀλλὰ μᾶς δίνει ζωὴ καὶ ἐλπίδα. Ἡ Ἀνάστασις Του, μετὰ τὸν Σταυρὸ Του, εἶναι ἡ ἀπάντηση στοὺς προβληματισμούς μας. Καλὴ προσωπικὴ Ἀνάστασις λοιπόν.

1. Μάρκ. 1, 33.
2. Ε.Π. 59, 721-724.
3. Α' Πέτρο. γ' 18.
4. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ε.Π. 77, 1069-1072.
5. Παπα - Φιλόθεου Φάρου: «Ἡ πορεία πρὸς τὴν συνάντηση μετὰ τὸν Ἀναστημένο Χριστό», «Σταυρὸς καὶ Ἀνάστασις». Ἐκδόσεις «ΑΚΡΙΤΑΣ», σελ. 56.
6. Ματθ. κα' 9, Μάρκ. ια' 9.
7. Μάρκ. ιστ' 9, Ἰωάν. κ' 14 καὶ Ματθ. κη' 9.
8. Ἰωάν. 1, 30.
9. Migne 29, 452 — Ε.Π.Ε. 5, 350.
10. Ματθ. κζ' 54 καὶ Λουκ. κγ' 47.
11. Πράξ. ιζ' 23.
12. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης, «Ἐφημέριος» τ. 7-8/1-15 Ἀπριλίου 1984.
13. Ματθ. κζ' 23.
14. Ἰωάν. ιβ, 6.
15. Γ. Β. Μαυρομάτη: «Ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ», σελ. 157.
16. ιε' ἀντίφωνο Ὁρθοῦ Μεγάλῃς Παρασκευῆς.
17. Πράξ. α' 24.
18. Σεβ. Φιλίππων κ. Προκόπιος, «Παρουσία» τ. 184/Ἀπρίλιος 1990.
19. Τροπάριο Α' στάσης Ἐγκωμίων.
20. Ἀθαν. Βουλγῆς: «Ἡ βίωσις τοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως» σελ. 42.
21. Alexander Schmemmann: «Μεγάλῃ Σαρακοστή, Πορεία πρὸς τὸ Πάθος» Ἐκδόσεις «ΑΚΡΙΤΑΣ», σελ. 120.
22. Α' Ἰωάν. δ' 16.
23. Ἰωάν. η' 12.
24. Ἀρχιμ. Ἱερόθεος Βλάχος, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», φ. 293/16 Ἀπριλίου - 1 Μαΐου 1989.

ΤΑΜΕΙΟ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Γιὰ τὴν τέταρτη ἔκδοση τῆς Καινῆς Διαθήκης, μετὰ ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοση, ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία διέθεσε πρόσφατα ὡς προκαταβολὴ ἀρκετὰ ἑκατομμύρια, καὶ ὡς τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριο θὰ πρέπει νὰ καταβάλει πολλὰ ἀκόμη. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ διαδίδεται. Ὑπάρχει μεγάλῃ ζήτησις. Ἄν ἐκτιμᾶς καὶ σύ τὴν ἀναγκαιότητα αὐτή, μπορεῖς νὰ συμπαρασταθεῖς στὴν προσπάθειά μας, ἀποστέλλοντας χρηματικὴ ἐνίσχυση στὴν Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἰασίου 1 — 115 21 Ἀθήνα ἢ καταθέτοντας ὅ,τι προαιρεῖσαι σὲ λογαριασμό 146/558073-04 Ἐθνικῆς Τραπεζῆς (Κατάστημα Μητροπόλεως), γιὰ τὸ «Ταμεῖο διαδόσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς». Συμβάλλεις ἔτσι σὲ δωρεάν ἀποστολὴ ἀντιτύπων σὲ Σχολεῖα, Στρατιωτικὲς Μονάδες, ἀπομακρυσμένα χωριά καὶ νησιά, καθὼς καὶ σὲ ἀπόδημους Ἕλληνες.

Συναγερμός για την 'Αγία Σοφία

Με άνησυχία παρακολουθεί όχι μόνο η Χριστιανοσύνη αλλά και η παγκόσμια κοινή γνώμη την άποπείρα της τουρκικής κυβερνήσεως να επιτύχει με σειρά κινήσεων, την μετατροπή της 'Αγίας Σοφίας σε τζαμί. 'Η απόφαση του ύπουργείου Πολιτισμού της Τουρκίας να παραμείνει κλειστό το σύμβολο της 'Ορθοδοξίας κάθε Παρασκευή, ημέρα που οι μουσουλμάνοι τελούν την μεγάλη εβδομαδιαία προσευχή τους, αντί της Δευτέρας, όπως ισχύει μέχρι τώρα, χτύπησε δικαιολογημένα το συναγερμό στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. 'Ακόμη και οι Τούρκοι Ξεναγοί, που αντέδρασαν με συγκέντρωση διαμαρτυρίας έξω από το ναό, παραδέχονται ότι η αλλαγή της ημέρας που το μνημείο θα παραμείνει κλειστό, έκλαμβάνεται από την παγκόσμια κοινή γνώμη ως πρώτο βήμα για την μετατροπή της 'Αγίας Σοφίας σε τζαμί.

'Η ίδια η απόφαση του 'Υπουργείου άλλωστε, δεν μπορεί να αιτιολογηθεί παρά ως κίνηση τακτικής με αυτόν ακριβώς τον στόχο, αφού όπως τόνισαν οι Τούρκοι Ξεναγοί και ο τουρισμός θα πληγεί και ο ναός θα κινδυνεύσει να πάθει ζημιές.

Κύκλοι του Οίκουμ. Πατριαρχείου πιστεύουν ότι τελικά η τουρκική κυβέρνηση δεν θα εφαρμόσει την προκλητική της απόφαση, κυρίως γιατί δεν θέλει να έρθει σε αντίθεση με το σύνολο του πολιτισμένου κόσμου.

1,5 δις για κοινωφελείς σκοπούς

Πάνω από 1,5 δις δρχ. για κοινωφελείς σκοπούς διέθεσε το 1996 η 'Ι. Μητρόπολις 'Ηλείας, που για πολλά χρόνια, χάρη στις πρωτοβουλίες του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κ. Γερμανού, πρωτοπορεί στον τομέα αυτό. Το ποσόν των χρημάτων αυτών αποτελεί ρεκόρ και ταυτόχρονα απάντηση σε όσους ισχυρίζονται πως η 'Εκκλησία δεν έχει να επιδείξει κοινωνικό έργο. 'Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε πως η 'Ι. Μητρόπολις 'Ηλείας διαθέτει δύο μαθητικές εστίες, τέσσερα φοιτητικά οικοτροφεία στην Πάτρα, 'Αθήνα και Θεσσαλονίκη, τρία γηροκομεία και δύο άσυλα γερόντων, δύο όρφανοτροφεία, δύο οικοτροφεία και δύο σχολές βυζαντινής μουσικής, και κοπτικής - ραπτικής.

Στέγη Γερόντων

'Αγ. Παντελεήμονος 'Ιλισσού

'Επταόροφο κτίριο «Στέγη Γερόντων» στην Πλατεία Κυνοσάργους στο Ν. Κόσμο ανοικοδομεί η ένορία του 'Αγ. Παντελεήμονος 'Ιλισσού. Το όλο οικοδόμημα θα στοιχίσει 500 έκκατ. και θα είναι έτοιμο σε λίγους μήνες. Θα φιλοξενήσει τους άπόρους ηλικιωμένους της περιοχής, προσφέροντάς τους στέγη, τροφή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Καταστροφικές λατρείες

Μεγάλη άπειλή για τη νεολαία άποτελούν οι αίρέσεις και οι παραθρησκευτικές οργανώσεις, οι όποιες έχουν εισβάλει και στα σχολεία, έπιχειρώντας να κάνουν πειθήνια όργανά τους τους μαθητές.

Στην «παγίδα» αυτών των επικίνδυνων οργανώσεων πέφτουν καθημερινά δεκάδες άνυποψίαστοι νέοι. Οι έπιπτώσεις στους νέους αυτούς είναι τεράστιες, οι βασικότερες άπό τις όποιες είναι:

1. 'Η άλλοίωση της προσωπικότητάς τους και
2. 'Η άπομάκρυνση άπό τις οικογένειές τους μόλις ένηλικιωθούν.

Δυστυχώς λόγω της άγνοιας μέχρι σήμερα άπό πλευράς της πολιτείας, οι οργανώσεις αυτές δρούν άνεξέλεγκτα στη χώρα μας την όποια βρίσκουν ως ιδανική για να μεταφέρουν έδώ τα εύρωπαϊκά τους κέντρα.

Σε καμία άλλη χώρα της Κοινότητας δεν συνεργάστηκαν ούτε διανοήθηκαν κρατικοί φορείς να ενισχύσουν οικονομικά την όργάνωση Brahma Kumaris κατήγγειλε η άρμόδια 'Επιτροπή της 'Ιεράς Συνόδου. Αυτό έγινε επί τρία συνεχή χρόνια μόνο στη χώρα μας.

Σε κανένα πανεπιστήμιο χώρας της Εύρωπαϊκής Κοινότητας δεν διδάχθηκαν ποτέ οι δοξασίες του γκουρού Μαχαρίσι. Αυτό γίνεται μόνο σε πανεπιστήμιο της δικής μας χώρας και μάλιστα στη δεκαετία του '90. 'Η στάση της πολιτείας άπέναντι στο μεγάλο πρόβλημα δεν είναι ίδια με αυτή που τηρείται στις άλλες εύρωπαϊκές χώρες.

Μέχρι σήμερα τίποτε το ούσιαστικό δεν άλλαξε στη χώρα μας άναφορικά με το ζήτημα των σύγχρονων αίρέσεων. Και όμως η χώρα μας κατηγορείται πως διώκει θρησκευτικές μειονότητες, πως είναι χώρα μισαλλόδοξη, πως έδώ κυριαρχεί μαύρος μεσαιώνας.

'Αρχιμ. Μ. Φ.

Εύαγγέλου Δ. Καρακοβούνη

ΜΕΤΕΝΣΑΡΚΩΣΗ, Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΛΑΝΗ

'Ασυμβίβαστη με το Χριστιανισμό

έκδοση Α' 1966, σχήμα 12X17 έκκατ., σσ. 144.

Παρατίθεται η διδασκαλία της Μετενσάρκωσης και καταρρίπτονται ένα προς ένα όλα τα έπιχειρήματά της, ενώ προβάλλεται η όρθόδοξη άποψη στα μεταφυσικά προβλήματα του άνθρώπου. Σε εύσύνοπτο παράρτημα άντικρούονται και όσα σχετικά επί του θέματος ύποστηρίζουν η Θεοσοφία, ό Πνευματισμός, ό 'Αποκρυφισμός και η «Νέα 'Εποχή».

ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

(Κριτική αποτίμηση τής ευρωπαϊκής μας πορείας)*

Του κ. ΑΝΔΡΕΑ Ν. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Δρα Θεολ., τ. Έπιθεωρητή Μέσης Έκπαίδευσης Κύπρου

Πέρα από τη μακροχρόνια ταλαιπωρία τής ειρήνης στην Βόρεια Ίρλανδία, έξαιτίας τών οξύτατων διαφορών μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών, έχουμε υπόψη μας τήν έντονη δραστηριότητα του Βατικανού α) στην αλλαγή του καθεστώτος στην Πολωνία με ήγέτη στο προσκήνιο τόν συνδικαλιστή **Λέχ Βαλέσα** και σημαίνοντα παράγοντα στο παρασκήνιο τόν **Καρδινάλιο Λέμπ**, β) στη διάλυση τής Γιουγκοσλαβίας και τήν ανάδειξη τής Κροατίας και τής Σλοβενίας σέ ανεξάρτητα κράτη τών Βαλκανίων και γ) στην αναβίωση τής **Ουνίας** στη Δυτική Ουκρανία και σέ άλλες χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης.

Η διάλυση τής όμόσπονδης Γιουγκοσλαβίας και ή δημιουργία νέων κρατών, με τήν απόσπασή τους απ' αυτήν, όπως τής Κροατίας και τής Σλοβενίας, από τούς περισσότερους θεωρήθηκε ως καθαρά πολιτικό γεγονός, μιὰ και αναμίχθηκε σ' αυτό ή Ε.Ο.Κ. και ή Γερμανία, καθώς και ή Αυστρία, οί όποιοι έσπευσαν νά αναγνωρίσουν τήν απόσχισή τους και τή μονομερή ανακήρυξή τους σέ ανεξάρτητα κράτη. Το Βατικανό, όπως αναφέρθηκε, δέν είχε καμιά ανάμιξη στα συμβάντα στη Γιουγκοσλαβία. Άπλά υποστήριξε τήν αξίωση τών Κροατών και τών Σλοβένων για ανεξαρτησία τους... Η όμολογιακή τους τοποθέτηση δέν έπαιξε κανένα ρόλο, έφόσον αυτό που μέτρησε ήταν ή αναγνώριση τών πολιτικών τους δικαιωμάτων!

Άκολουθώντας τήν πάγια πολιτική τής ή «Άγία Έδρα» έσπευσε νά εκμεταλλευθεί τή νέα κατάσταση πραγμάτων στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, στην πρώην Τσεχοσλοβακία, στην Άλβανία και στις άλλες χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης. Όχι μόνο πρόβαλε αξιώσεις για ανασύσταση τών τοπικών ρωμαιοκαθολικών εκκλησιών, με διεκδίκηση ναών και περιουσιών, αλλά και κατέστησε έντονότερη τήν παρουσία τής στα μέρη αυτά με τήν ενεργοποίηση τών **Ούνιτικών** τής έπιτελείων.

Όλες αυτές οί δραστηριότητες τής **Ουνίας** υπήρξαν αίτια προστριβών μεταξύ τών κατά τόπους Όρθοδόξων Έκκλησιών και τής «Άγίας Έδρας». Ήταν τότε άκριβώς (1992) που έκδηλώθηκε ή αν-

τίδραση του **Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Ελλάδος Σεραφείμ**, ό όποιος δικαιολογημένα έθεσε θέμα διακοπής του διαλόγου με τή Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία και τών διπλωματικών σχέσεων τής Ελλάδος με τó Βατικανό. Λίγο νωρίτερα, στα τέλη του 1990, παρόμοια αντίδραση είχε έκδηλωθεί και από τόν αείμνηστο **Οικουμενικό Πατριάρχη Δημήτριο**. Διαμαρτυρίες κατά τής δραστηριότητας τών **Ούνιτικών** έπιτελείων τής «Άγίας Έδρας» έγιναν και από τούς άλλους Προκαθημένους τών κατά τόπους Όρθοδόξων Έκκλησιών με τή συγκριτική υποστήριξη τών πληρωμάτων τους⁵¹.

Μιὰ άλλη πραγματικότητα τήν όποία δέν μπορούμε νά άγνοήσουμε, είναι ή παρουσία τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο σημαντικού αριθμού ξένων, οί όποιοι άνήκουν σέ άλλες όμολογίες και αίρετικές παραφυάδες. Συνέπεια του γεγονότος τούτου, κατά τήν όρθή άποψη του **μητροπολίτη Δημητριάδος Χριστόδουλου**, είναι «ή πληθυσμιακή κατάτμηση τής όμολογιακής ένότητας και ή εμφάνιση στη χώρα μας του φαινομένου που ήδη από έτών έχει καθιερωθεί στις ευρωπαϊκές χώρες, δηλαδή τής αναπτύξεως οργανωμένων ομάδων κοινωνικής πίεσεως, που διεκδικούν δικαιώματα με βάση τó θρήσκευμα ή τήν αίρεση, τήν όποία πρεσβεύουν τά μέλη των. Στη Γαλλία π.χ. υπάρχουν μεγάλες κοινότητες βουδδιστών, μουσουλμάνων, έβραίων, ίνδουιστών, βραχμάνων, τά μέλη τών όποιών άρχικά μόν προήρχοντο από μετανάστες ή πρόσφυγες τών παραδοσιακών ανατολικών χωρών που πρεσβεύουν τς θρησκείες αυτές, άργότερα όμως άπηρτίσθησαν και από γηγενείς προσηλύτους τών φιλοξενουμένων χωρών»⁵².

«Σήμερα όλοι αυτοί», όπως παρατηρεί στη συνέχεια ό **μητροπολίτης Δημητριάδος Χριστόδουλος**, «είτε πρόσφυγες είτε αυτόχθονες είτε μετανάστες έχουν τήν ευρωπαϊκή υπηκοότητα και μπορούν από τó 1992, εάν τó θέλουν, νά έγκατασταθούν και στην Ελλάδα, αλλοιώνοντας κατά τó μέτρο του δυναμισμού, τών διεκδικήσεων και του αριθμού των, τήν πνευματική μας εικόνα. Τó φαινόμενο αυτό είναι σύνθητες στην Ευρώπη, στις μεγάλες πόλεις τής όποίας ύψώνονται τζαμιά και Κέντρα ισλαμικών σπουδών, ναοί βουδδιστικοί κ.λπ.»⁵³.

Άνεξάρτητα όμως από τά πιό πάνω φαινόμενα

* Συνέχεια από τή σελ. 109 του υπ' άρ. 6 τεύχους.

και τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἀνακύψουν ἀκόμη πιὸ σοβαρὰ προβλήματα, ὅπως εἶναι α) τὸ κοινὸ εὐρωπαϊκὸ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο καὶ β) τὸ εὐρωπαϊκὸ λεγόμενον ἡμερολόγιον, ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς **οἰκουμενική**, θὰ πρέπει νὰ συνεχίσει νὰ ἐκδηλώνει τὴ δυναμικὴ τῆς παρουσίας τῆς σύγχρονης καὶ ραγδαία ἐξελισσόμενη Ἑυρώπη, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τὶς δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματα ποὺ συναντᾷ σ' αὐτὴ τὴν πορεία τῆς. Ἡ ἀποστολή τῆς εἶναι διαχρονική, γι' αὐτὸ καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀνταποκριθεῖ ἀνάλογα καὶ στὶς προκλήσεις τῶν ἡμερῶν μας.

Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια τῆς Ὁρθοδοξίας ἔχει καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ὡς αὐτοκέφαλη, τὸ δικὸν τῆς ρόλον νὰ διαδραματίσει ἐν ὄψει μάλιστα τοῦ γεγονότος ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ἀρχίσουν οἱ διαπραγματεύσεις γιὰ πλήρη ἔνταξη τῆς Κύπρου στὴν «Ἑυρωπαϊκὴ Ἐνωση». Ἡ ὡς τώρα συμμετοχὴ τῆς στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους, ποὺ διεξάγονται μὲ πρωτοβουλία τῆς Πρωτόθρονης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦταν καὶ θετικὴ καὶ ἐπωφελής. Αὐτὸν τὸ ρόλον ἀναμένουμε ὅτι θὰ ἐπιτελέσει καὶ τώρα συνεργαζόμενη στενὰ τόσο μὲ τὶς ἄλλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ὅσο καὶ μὲ τὴν Πολιτικὴ Ἡγεσία τῆς Κύπρου, μὲ στόχο πάντοτε τὴ διαφύλαξη καὶ προαγωγὴ τῶν ἀκατάλυτων ἀρχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.

7. Συμπερασματικὲς σκέψεις

Ἡ Κύπρος, μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσα Τελωνειακὴ Ἐνωση, ἀναμένει τὴν ἔγκριση τῆς αἴτησής τῆς, ὅπως καὶ μερικὲς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες, γιὰ νὰ καταστῆ πλήρες μέλος τῆς Ἑυρωπαϊκῆς Κοινότητας, μὲ ἀπώτερο στόχο τὴν ἰσοτιμὴ συστέγασή τῆς στὸ ὑπὸ κατασκευὴν νέο εὐρωπαϊκὸ σπίτι⁵⁵.

Δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ ἐπιπροσέχουμε αὐτὴ τὴν προσπάθεια, ποὺ ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ἐνθαρρύνεται καὶ ἐμπρακτὰ ἐνισχύεται, γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς Ἑυρωπαϊκῆς κοινωνίας, στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ζοῦν μὲ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὁποιοσδήποτε ἄλλες διαφορὰς τους, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐθνικὴ καταγωγὴ, τὴ γλώσσα, τὴ θρησκεία κ.ἄ.

Δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ μὴν ἐκφράσουμε καὶ κάποιους φόβους ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐνοποίηση, γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὴ θὰ μᾶς ὀδηγήσει ἀναπόδραστα σὲ πολὺ σημαντικὲς ἀλλαγές, οἱ ὁποῖες θὰ ἔχουν ἀναπόφευκτα τὶς συνέπειές τους σὲ πολλοὺς τομεῖς

τοῦ δημόσιου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ μας βίου.

Ἡ ἐνοποίησή μας σὲ μιὰ πανανθρώπινη κοινωνία καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς πατριδας⁵⁶ μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ καὶ νὰ ἔχει τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, ἐφόσον ἐδράζεται στὸν ἀμοιβαῖο σεβασμὸ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν λοιπῶν πολιτικῶν στοιχείων κάθε λαοῦ καὶ κάθε πολίτη.

Ἡ εἰσοδός μας στὸν Ἑυρωπαϊκὸν χῶρον θὰ μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ ἐπωφελὴς τόσο γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ ὅσο καὶ γιὰ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον τῆς ἐνωμένης πιά Ἑυρώπης, ἐφόσον αὐτὴ συνδυαστεῖ μὲ τὴν ἀναγκαῖα «ἐνίσχυση τοῦ ἀνοσοποιητικοῦ μας συστήματος τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς μὲ τὰ κατάλληλα ἀντισώματα», κατὰ τὴν εὐστοχὴ παρατήρηση τοῦ Καθηγητῆ **Εὐάγγελου Θεοδώρου**. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ὅχι μόνον θὰ ἐξουδετερώσουμε τοὺς προδήλους κινδύνους ἀπὸ τὴν καθημερινὴ πανσπερμία τῆς Ἑυρώπης, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ προσφέρουμε πολλὰ μέσω κυρίως τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἀνακεφαλαιώνοντας σημειώνουμε ὅτι ἀνεπιφύλακτα ἀποδεχόμεστε ὅσα σχετικὰ ὑποστήριξε ὁ **μητροπολίτης Ἀττικῆς Παντελεήμων**, ὅτι δηλαδὴ «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος», συμπληρώνουμε καὶ τῆς Κύπρου, «μπορεῖ νὰ ὠφεληθῆ καὶ νὰ ὠφελήσῃ, ἀρκεῖ νὰ ἀξιοποιήσῃ μὲ ὑπευθυνότητα καὶ γενναιοῦτητα τὶς εὐκαιρίες ποὺ τῆς παρέχονται».

Τὰ γενικὰ αὐτὰ πλαίσια θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὸν κώδικα τῆς δικῆς μας «ὀδικῆς κυκλοφορίας» στὸ χῶρον τῆς Ἐνωμένης Ἑυρώπης, ἀφοῦ κι ἐμεῖς ἀποτελοῦμε μέρος τῆς «μείζονος» Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας.

(Τέλος)

51. Βλ. Ἀνδρέα Ν. Παπαβασιλείου, Ὁ ρόλος τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν ἐνωμένη Ἑυρώπη, ἐφημ. «Ὁ Φιλελεύθερος», Ἔτος 37ο, Ἀρ. 11718, Παρασκευὴ 7 Φεβρουαρίου 1992, σσ. 1 καὶ 6 (ἐπιφυλλίδα). — Καὶ ἐφημ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ, Τετάρτη 1 Ἀπριλίου 1992, σ. 6.

52. Βλ. Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδοῦλου, Ἔτος 1992: Ἐμπρὸς τὸν κίνδυνον τῆς πνευματικῆς μας ἀλλοτριώσεως, περ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Ἔτος ΞΣΤ', Τεύχ. Α', 15 Νοεμβρίου 1989, Ἀριθ. 16, σ. 635.

53. Βλ. Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδοῦλου, ἐνθ' ἀναστ.

54. Πρβλ. Ἀνδρέα Ν. Παπαβασιλείου, Ἐκκλησιαστικὰ Ἀνάλεκτα, ἐφημ. Ο ΑΓΩΝ, Σάββατο 4 Μαΐου 1991, σ. 14.

55. Βλ. Μιχαὴλ Γκορμπατσώφ, Περσεπολίκα' νέα σκέψη γιὰ τὴ χώρα μας καὶ τὸν κόσμον, Ἐκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, Ἀθήνα 1987, σ. 346.

56. Βλ. L' Osservatore Romano, 21 Νοεμβρίου 1988, σ. 11.

Ο ΝΙΠΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ

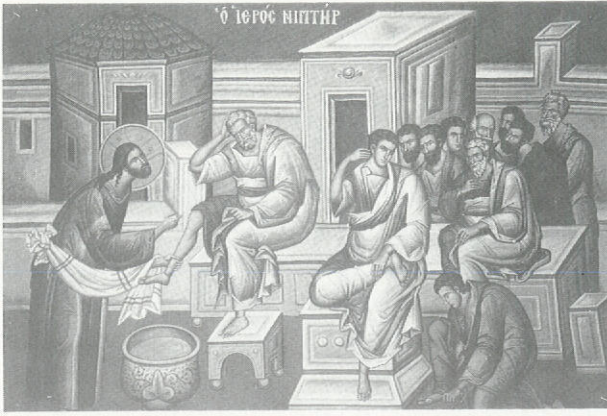
Τοῦ κ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

«Σπίτι καὶ ὁ Πέτρος καθημένος εἰς σκαμνί, μὲ τὸ ἓνα χέρι δεικνύων τοὺς πόδας του καὶ τὸ ἄλλο ἔχων εἰς τὴν κεφαλὴν του· καὶ ὁ Χριστὸς γονατιστὸς ἐμπροσθέν του, ἔχων ἐβγαλμένο τὸ ἐπανωφόρι του καὶ περιεζωσμένος μανδήλι καὶ μὲ τὸ ἓνα χέρι κρατῶν τὸ ποδάρι τοῦ Πέτρου καὶ τὸ ἄλλο ἀπλώνων πρὸς αὐτόν· καὶ ἐμπρὸς τὰ γόνατα τοῦ Χριστοῦ λεκάνη μὲ νερὸν καὶ κανάτι πλησίον του· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι ὄπισθέν του, ἄλλοι ὀμιλοῦντες ἀλλήλοις, ἄλλοι δέοντες τὰ ὑποδήματά των...». Τὶς ὁδηγίαι αὐτὲς παρέχει ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος ἐκ Φουρνῶν τῶν Ἀγραφῶν (π. 1670-1744) στὴν «Ἐρμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης» (ἐκδ. Α. Παπαδόπουλου - Κεραμέα, Πετρούπολη 1909) γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἱεροῦ Νιπήρα στοὺς ὀρθόδοξους ναοὺς. Τὸ γεγονός συνέβη κατὰ τὸ «μυστικὸ δείπνο» καὶ παραδίδεται μὲ ὅλη τὴ χαρακτηριστικὴ στιχομυθία ποὺ ἐγένε ἀνάμεσα στὸν Χριστό καὶ τοὺς μαθητὲς του ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη. Γιατὶ ἐγένε τοὺς τὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος σὲ μιὰ ἀκόμη διακλήρυξη ποὺ ἔκανε γιὰ τὴν ἰσότητά μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων: «Ἐπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστι δοῦλος μεῖζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μεῖζων τοῦ πέμπαντος αὐτόν (Ἰω. 13, 15-16). Καὶ ἡ ὑμνογραφία ἐξαιρεῖ τὸ γεγονός μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταί, ἐν τῷ νιπήρῳ τοῦ δείπνου ἐφωτίζοντο...». Τὴν ἴδια ὥρα ὁ Ἰούδας «φιλαργυρίαν νοσήσας ἐσκοτίζετο» καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο πρόδιε τὴν ἀγάπην τοῦ Διδασκάλου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἱερὸς Νιπήρας, κάθε Μεγ. Πέμπτη τὸ πρωί, ἀναπαριστάνεται στὸ προαύλιο τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν πλατεία Ἐάνθου στὴ Χώρα τῆς Πάτμου. Μερικοὶ νομίζουν ὅτι πρόκειται γιὰ μίμηση ξένων προτύπων, βλέποντας μάλιστα τὸν Πάπα νὰ πλένει συμβολικὰ τὰ πόδια 12 ἐργατῶν, θεωροῦν τὸν Νιπήρα μίμηση δυτικῶν «μυστηρίου». Ἀλλὰ πρόκειται γιὰ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο, ἀφοῦ ὁ Νιπήρας μαζί μὲ ἄλλα δρώμενα τῆς Μ. Ἑβδομάδας πέρασαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὴ Δύση. Ἐνα

ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ τὸ «ἄρατε πύλας», ποὺ ἐπιβίωσε στὶς ἐκκλησίαις μας τὸ βράδι τοῦ Μ. Σαββάτου, μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ «Χριστὸς Ἀνέστη», ὅταν οἱ ἱερεῖς κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν ἐξέδρα, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν στὸ ναό, ὅπου ὁμοῦς βρίσκουν κλειστὴ τὴν πόρτα ἀπὸ τὸν νεωκόρο. Γίνεται δηλ., ὅταν οἱ περισσότεροὶ πιστοὶ φεύγουν βιαστικὰ γιὰ νὰ γευθοῦν τὴν ἀχνιστὴ μαγειρίτσα καὶ ἔτσι χάνουν τὸ ὠραιότατο ἔθιμο ποὺ σὲ μερικὲς περιοχὰς γίνεται μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Ἐπιταφίου στὸ ναό, τὸ βράδι τῆς Μ. Παρασκευῆς. Ὅπως στὴ Σκιάθο, ἀπὸ ὅπου παραστατικότερα τὸ ἔχει περιγράψει ὁ θαυμασιὸς Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης (1850-1929) παραθέτοντας τὸν διάλογο ἀνάμεσα στὸν «πρῶτο τῶν ἐφημερίων» καὶ τὸν νεωκόρο, ποὺ στέκεται πίσω ἀπὸ τὴν κλειστὴ πόρτα μέσα στὸν ναό. «Παρίσταται, σημειώνει ὁ Μωραϊτίδης, κατὰ τρόπον παράδοξον ἢ σκηνὴ τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τοῦ Σωτήρος, ὡς φέρεται τοῦτο ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει». Ὁ ἐφημέριος λέγει φωναχτά: — Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ἡμῶν καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Ὁ νεωκόρος τότε ἐρωτᾷ: — Τίς ἐστὶν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης; Γιὰ νὰ πάρει τὴν ἀπάντησιν — Κύριος τῶν Δυνάμεων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Μὲ δύναμιν τότε ὁ ἐφημέριος σπρώχνει τὴν πόρτα καὶ εἰσέρχεται στὸ ναό. Ἀναπαριστάνεται δηλ. ἡ Ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἢ κατάλυσις τοῦ κράτους τοῦ Ἄδου καὶ ἡ νίκη τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ θανάτου. Ἐτσι ὅπως ζωγραφίζεται κατὰ τὸν ὀρθόδοξο ἀγιολογικὸν τρόπο τὸ μέγα γεγονός στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ στὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος («Εἰς Ἄδου Κάθοδος»).

Ὁ Μωραϊτίδης ἀποκαλεῖ τὸ ἔθιμο «ἀρχαιότατο» καὶ ἔχει δίκαιον. Ὁ Νιπήρας μαζί μὲ τὰ ἄλλα δρώμενα, ποὺ ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐγερσὴν τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν Βαίφορο (Κυριακὴ τῶν Βαίων) γίνονταν στὰ βυζαντινὰ χρόνια καὶ ἦσαν ἰδιαίτερα δημοφιλῆ. Μὲ ξεχωριστὴ λαμπρότητα τελοῦνταν στὴ «βασιλίδα τῶν πόλεων», τὴν Κωνσταντινούπολιν. Σύμφωνα μὲ τὸν Φ. Κουκουλὲ («Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς», τόμος

Ὁ ἱερός Νιπήρ. Τοιχογραφία στὸ ναὸ Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Ν. Φιλοθέης Ψυχικοῦ.

6, 1957, σελ. 112) «ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὁ Νιπήρ ἐγένετο ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὑπὸ τῶν ἡγουμένων δὲ εἰς τὰς διαφόρους μονάς». Ἐνδιαφέρον παρουσίαζε ὅτι τὸν Χριστὸ ὑποδύσαν καὶ ὁ Αὐτοκράτορας, πού ἐπλενε τὰ πόδια δώδεκα πενήτων, τοὺς ὁποίους καλοῦσε στὸ Ἱερὸ Παλάτιο, δίνοντάς τους μετὰ νομίματα «εἰς ἀνάμνησιν τῶν τριάκοντα ἀργυρίων, τὰ ὁποῖα ἔλαβε διὰ τὴν προδοσίαν ὁ Ἰούδας».

Ὁ Νιπήρας εἶναι μιὰ καθαρὰ θρησκευτικὴ τελετὴ χωρὶς τίποτε τὸ θεατρικόν. Ἀναγινώσκεται μιὰ συρραφὴ εὐαγγελικῶν περικοπῶν καὶ ψέλνονται ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι. Μόνον τοὺς διαλόγους ἀποδίδουν οἱ ὑποδύμενοι τὸν Χριστὸ καὶ τοὺς δώδεκα μαθητές του πού σηκώνονται κάθε φορὰ πού ἔρχεται ἢ σειρὰ τους ἀπὸ τὶς θέσεις τους πάνω στὴν ἐξέδρα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Χριστοῦ. Προσέρχονται τελετουργικὰ ἀνὰ δύο συνοδευόμενοι ἀπὸ δύο διακόνους (Πάτιμος). Τελευταῖος προσέρχεται ὁ Ἠγούμενος (στὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Πατριάρχης). Ὁ Ἀλέξης Σολομὸς στὸ ἀξιολογώτατο βιβλίον του «Ὁ Ἅγιος Βάκχος ἢ τὰ ἄγνωστα χρόνια τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου 300 π.Χ.-1600 μ.Χ.» (β' ἔκδοση, «Πλειὰς» 1974) ἔδειξε μὲ πειστικότητα καὶ ἀτράνταχτα τεκμήρια ὅτι καμιά ἀπολύτως ἐπίδραση δὲ δέχτηκαν τὰ βυζαντινὰ δρώμενα ἀπὸ τὴ Δύση, ἀλλὰ συνέβη τὸ ἀντίθετο, ἀνατρέποντας ἕναν πρὸς ἕναν τοὺς ἰσχυρισμοὺς πού ἔχει ὑποστηρίξει ὁ Μπὼντ-Μποβύ, πού παρέσυραν παλαιότερα τὴ Διαρκὴ Ἱερὰ Σύνοδὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀπαγορεύσει τὴν τέλεση τοῦ Νιπήρα ὡς ξενόφερτο ἔθιμο. Ὅμως ἡ σχετικὴ ἀπόφαση ἔχει ἀτονίσει, ἀφοῦ ὁ Νιπήρας γίνεται σήμερα ἀπὸ διάφορους Μητρο-

πολίτες στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὰ νησιά. Εἶναι ἀδιαμφισβήτητο ὅτι τὸ Βυζάντιο δημιούργησε τὰ δρώμενα αὐτὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασαν στὴ Δύση. Ὁ Σπυρίδων Λάμπρος στὸν 13ο τόμο τοῦ «Νέου Ἑλληνομνήμονα» του (1916, σσ. 381-407) δημοσίεσε «Βυζαντινὴ σκηνοθετικὴ διάταξι τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ» ἀπὸ Παλατινὸ κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ μὲ ὁδηγίες γιὰ τὴν παράσταση τῶν δραμάτων, πού ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Νιπήρα ἦταν: ἡ ἔγερση τοῦ Λαζάρου, ἡ Βαῖοφόρος, ἡ Τράπεζα, ἡ Προδοσία, ἡ ἄρνηση τοῦ Πέτρου, ἡ ἐξουθένωση τοῦ Ἡρώδη, ἡ Σταύρωση, ἡ Ψηλάφησι. Μήπως καὶ ἡ Σταύρωση μὲ τὴν Ἀποκαθήλωσι δὲν ἀναπαρίστανται μέσα στοὺς ναοὺς; Τὸ θρησκευτικὸ θέατρο τοῦ Βυζαντίου εἶναι γηγενὲς καὶ ἡ ἀνάπτυξή του συμπύπτει μὲ τὴν καταπολέμησι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ θεάτρου τῶν ἐθνικῶν. Τὸ εὐνόησε δηλ. ὡς ἀντίδοτο. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σχετικὴ μέριμνα τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, πού ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ Σολομὸς, μὲ δικό του σιγίλλιο δόθηκε στὶς γυναῖκες τὸ δικαίωμα νὰ ὑποδύονται τὸν ρόλο τῆς Παναγίας. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὁ Μπὼντ-Μποβύ θεωρεῖ τὶς βυζαντινὲς παραστάσεις ἀπομίμησι ἢ μετάφρασι γαλλικοῦ «μυστηρίου», πού ἔγινε στὴν Κύπρον τὸν 13ο αἰώνα. Ὅμως δύο αἰῶνες νωρίτερα (τὸ λιγότερο) ἔχομε μαρτυρίες γιὰ τὰ βυζαντινὰ «Πάθη». Ὁ Σολομὸς πολὺ σωστὰ σημειώνει ὅτι ὁ Μποβύ ἔκανε τὶς συγκρίσεις του μὲ βυζαντινὸ ἀντίγραφο μεταγενέστερο. Θὰ προσθέταμε πὼς στὸν 11ο αἰ. ἔχομε καὶ λαμπρὲς παραστάσεις τοῦ Νιπήρα στὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ὁσίου Λουκά καὶ τοῦ Δαφνιοῦ. Τὰ πιὸ πολλὰ Πάθη παριστάνονται ἤδη πρὶν τὴν εἰκονομαχίαν στοὺς τοίχους τῶν ναῶν, πού δὲν ἀγιογραφοῦνταν τυχαῖα, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἐπίσημη γραμμὴ τῆς Ἐκκλησίας. Κι ὅπως γράφει ὁ Κρουμπάχερ στὴν «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» (μτφρ. Σωτηριάδη, 1900, β' τόμος σελ. 481), ἀπὸ τὸν 4ο αἰ. μ.Χ. χρησιμοποιοῦνται οἱ δραματικοὶ διάλογοι, — Ἅγιος Μεθόδιος, † 311) —, γιὰ τὴν καταπολέμησι τῶν αἰρετικῶν. Στὸν 5ο αἰ. τοὺς χρησιμοποιεῖ ὁ Πατριάρχης Πρόκλος. Στὸ 8ο οἱ εἰκονομάχοι καὶ ὁ Στέφανος Σαββαίτης κ.ο.κ. «Ἐὰν ὁ Γερμανὸς ἐπίσκοπος, παρατηρεῖ ὁ Κρουμπάχερ, μεταξὺ ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἐθεώρησε παρὰ τοῖς Ἑλλησι σκανδαλώδη, καὶ τοῦτο ψέγει, ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία μετεβάλλετο εἰς θέατρον, δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ἄλλο ἢ δράματι ἱερὸν».

ΩΣ ΩΡΑΙΟΙ ΟΙ ΠΟΔΕΣ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Παλιές ἀγάπες

Δὲν ξέρω γιατί, ἀλλὰ ἀπὸ μικρὸν μὲ συγκινοῦσαν τὰ ταξίδια, οἱ μακρινοὶ περίπατοι, οἱ πορείες, ἢ πορεία γενικὰ καὶ ὄχι τόσο οἱ στάσεις ἢ ἡ στάθμευση. Ἀκόμη καὶ στὸ στρατό, σὰν νεαρὸ ἀξιωματικὸ τοῦ πυροβολικοῦ, μὲ γοήτευε ἡ τοπογραφικὴ μέθοδος προσδιορισμοῦ τῶν σημείων ποῦ θὰ μπορούσε νὰ στηθεῖ μιὰ πυροβολαρχία: ἡ ὄδευση. Μάλιστα, μιλώντας μὲ συναδέλφους, τὴν ἀποκαλοῦσαμε γελώντας «δρόμο παίρνω, δρόμο ἀφήνω», γιατί οἱ μετρήσεις γίνονταν μὲ ἐπιτόπια καὶ βάδην ἐπιμέτρησι· ἔπρεπε νὰ κοπιᾶσεις, νὰ αἰσθανθεῖς στὸ σῶμα σου, στὰ πόδια σου, τὴ μέτρηση. Ἄλλωστε τὰ πόδια – τόσα πόδια βάθος –, ὁ ποῦς, οἱ πόδες, δὲν καθιερώθηκαν τυχαῖα ὡς μονάδες μετρήσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἐξάλλου μετράει μὲ ὅ,τι βρεῖ πιδὸ πρό-χειρο, χέρια καὶ πόδια, σπιθαμὲς καὶ δάκτυλα. Στὰ δάκτυλα τῆς μιᾶς χειρὸς ἢ καὶ τῶν δύο συγκροτεῖ τὰ δεκαδικὰ του ἢ ἀποδεκατίζει τοὺς ἀντιπάλους του καὶ τὰ ἐμπόδιά του.

Ξεκινήσαμε ὁμως ἀπὸ μιὰ ἀγάπη γιὰ τὶς πορείες, τὴν πορεία. Στους φοιτητές μου, ὅταν στὰ πλαίσια τῆς ἄσκησης «Γνώρισε τὸν ἑαυτό σου καὶ γνώρισέ τον στοὺς ἄλλους», καὶ στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποῦ τοὺς προσκαλῶ νὰ πεῖ ὁ καθένας τους τὰ τέσσερα πράγματα ποῦ τοῦ ἀρέσουν ἢ δὲν τοῦ ἀρέσουν, συνηθίζω νὰ ξεκινῶ πρῶτος, γιὰ νὰ σπάσει ὁ πάγος, καὶ τοὺς λέγω αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι μοῦ ἀρέσει ἢ πορεία καὶ ἀντίθετα δὲν μοῦ ἀρέσει νὰ στέκομαι κάπου ἀκίνητος, καθηλωμένος. Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἀπαγορεύεται νὰ ἐπανέρχεται κάποιος καὶ σὲ σημεία ποῦ παλιότερα εἶχε ἀγαπήσει. Ἀρκεῖ νὰ μὴν κινδυνεύει ν' ἀράξει χωρὶς δυνατότητα διαφυγῆς ἂν τὸ θελήσει. Σημασία ἔχει νὰ προχωρᾷ στὸ δρόμο, καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν ὑπάρχει δρόμος νὰ μπόρεις νὰ τὸν ἀνοίξεις.

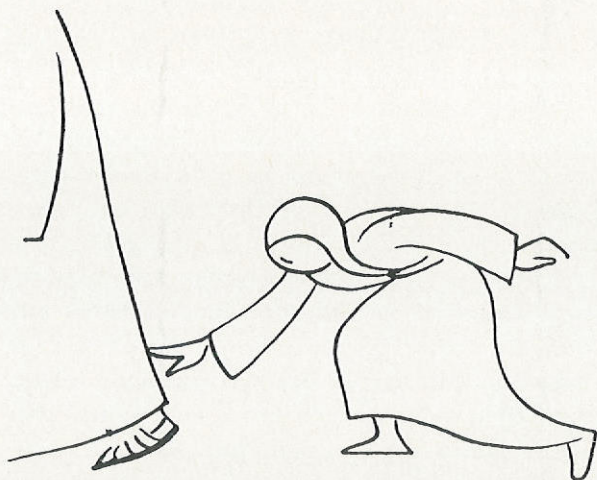
Ἴσως ἓνας λόγος γιὰ τὴν ἐπιλογὴ ἐκ μέρους μου τῆς Θεολογίας ὡς ἐπιστήμης, νὰ ἦταν καὶ ἡ αὐτομαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ ὅτι «ἐγὼ εἰμι ἢ ὁδός»

(Ἰωάννου ιδ' 6). Ἦταν σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε: «Μὴν ἀναζητᾷς ἄλλους δρόμους, ἐγὼ εἰμαι ἐδῶ». Κάτι πάλι ποῦ μὲ εἶχε ἐντυπωσιάσει ἦταν, ὅτι δὲν ἦταν μόνο ὁ δρόμος ἢ ὁδός, ἀλλὰ ἦταν καὶ περιπατητής, ὁδίτης ποῦ δὲν σταμάτησε νὰ μεταβαίνει ἀπὸ τόπο σὲ τόπο γιὰ νὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα τοῦ Πατέρα, τῆς Βασιλείας, ποῦ βρίσκεται σὲ ἀπόσταση ἀναπνοῆς ἀνάμεσά μας.

Deus et homo viator

«Ὁ ἄνθρωπος ποῦ βαδίζει» ἐπιγράφεται ἓνα μικρὸ δοκίμιο γιὰ τὸν Ἰησοῦ¹. Ὅλοι πάλι ποῦ ἔχουν μιὰ σχέση μ' Αὐτὸν περπατοῦν, βαδίζουν· καὶ Αὐτὸς μαζί τους. Ὁ Ἰωσήφ ἢ Παναγία ἔγκυος τὸν μεταφέρει στὴν γαστέρα Τῆς στῆ Ναζαρέτ. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ μάγοι καὶ αὐτοὶ μετακοινοῦνται. Δωδεκαετῆς πηγαίνει στὴν Ἱερουσαλήμ, μένει ὅσο πρέπει, μετὰ ἐπιστρέφει μὲ τοὺς γονεῖς Του. Γιὰ ἓνα διάστημα φαίνεται καθηλωμένος, ἀλλὰ τὸ ἐπάγγελμα ποῦ ἐξασκοῦσε συχνὰ θὰ τὸν τὸν ἀνάγκαζε νὰ μεταβαίνει ἀλλοῦ.

Στὰ χρόνια τῆς κύριας ἀποστολῆς Του ἓνα σημάδι τῆς ἀεικινήσιας του ἦταν καὶ ὅτι δὲν εἶχε «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνη» (Ματθαίου η' 20). Χαρακτηριστικὸ Του ὁμως ἦταν ὅτι «διήλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος» (Πράξεις ι' 38).

Κι ἡ πορεία μὲ καὶ πρὸς τὸν Σταυρὸ κι αὐτὴ πορεία ἦταν. Καὶ εἰς Ἰερουσαλὴμ. Καὶ μετὰ τὴν Ἀνάσταση πορευόμενος ἐμφανίζεται καὶ στὴν Μαγδαληνὴ, καὶ στοὺς μαθητὲς στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ συμπορευόμενος μὲ μαθητὲς πρὸς τοὺς Ἑμμαούς. Μὲ τὴν Ἀνάληψη Τὸν εἶδαμε «πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν», ὅπως εἶχε κατέβει μὲ τὴν σάρκωσή Του («κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν») καὶ καθὼς διαβεβαίωσαν τοὺς Ἀποστόλους οἱ δύο ἄνδρες ἐν ἐσθῆτι λευκῇ «οὕτως ἐλεύσεται ὁ δὲ τρόπος ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν» (Πράξεις α' 11).

Ἡ ἀκολουθία

Ἡ πρόσκληση τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητὲς εἶναι πρόσκληση πορείας, ἀκολουθίας. Πρόσκληση ἀπευθυνόμενη στὴν ἐλεύθερη θέληση μὲ ἐπίγνωση συνεπειῶν: «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι» (Ματθ. ιζ' 24). Παρὰ τὴν ἀντίθετες διαβεβαιώσεις τῶν ἱστορικῶν ἐμεῖς γνωρίζουμε πότε ἄρχισαν οἱ σταυροφορίες καὶ ποιοὶ ἦσαν οἱ ἀληθινοὶ σταυροφόροι. Δὲν συνδέονται μὲ συγκεκριμένα σχέδια ἐπανακτήσεως χαμένων τόπων. Ἡ πορεία εἶναι ἀντίστροφη, ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους, στοὺς ἄλλους τόπους, πρὸς ἄλλους χώρους.

Πρόκειται στὴν οὐσία γιὰ ἀκολουθία ἢ καὶ συμπόρευση, συν-χώρηση μὲ τὸν Ἰησοῦ γιὰ κοινὴ πορεία στὴν ἐπιστροφή πρὸς τὸν Πατέρα, μὲ διάθεση μετανοίας καὶ τὴ συναισθησιμὴ τοῦ ἀσώτου πού προαισθάνεται τὴ σωτηρία του καὶ παίρνει τὴ σωτηριολογικὴ ὀρθὴ ἀπόφασή του: «ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα» Στὴν προκειμένη περίπτωση ὁ μεγαλύτερος, ὁ πρωτότοκος, ἀδελφὸς προ-πορεύεται. Δὲν ξαφνιάζεται ὅπως ὁ ἄλλος ἀδελφὸς τῆς παραβολῆς, πού δὲν περιμένει τὴν ἐπιστροφή, καὶ εἶχε τὸν ἀδελφὸ του χαμένο γιὰ χαμένο.

Εἶναι ὁ ἀδελφὸς πού προηγεῖται, ὁ Μεγάλος Ἀδελφὸς πού δὲν θέλει νὰ κρατήσει τίποτε γιὰ

τὸν ἑαυτό του, οὔτε αὐτοὺς πού τὸν ἀκολουθοῦν. Εἶναι ὁ Ὁδηγός. Ὅλο τὸ Εὐαγγέλιο θὰ μπορούσε νὰ συνοψιστεῖ στὸ «Ἀκολουθεῖτε τὸν ὁδηγόν» ἢ μὲ εὐαγγελικὰ λόγια «αὐτοῦ ἀκούετε» (Ματθ. ιζ' 5). Ἐμεῖς τότε δὲν ἔχουμε καμιά ἄλλη ἀπόκριση παρὰ νὰ ποῦμε: «Σ' ἀκολουθῶ», ἄσχετο ἂν ἐπίκαιροι συνειρμοὶ τὸ συσχετίζουν μὲ ἄλλα ἀκούσματα αὐτὸ τὸ «σ' ἀκολουθῶ».

Ἐμεῖς ξέρουμε ὅτι Αὐτὸς πού ἀκολουθοῦμε εἶναι «ὁ νικήσαντας τὸν Ἄδη καὶ τὸν Ἐρωτα σώσαντας»². Εἶναι Αὐτὸς γιὰ τὸν Ὅποιο ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἀναφωνοῦσε: «ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται»³. Κι ἐμεῖς ὁμως ἀναφωνοῦμε: «ἀνέστης ἐκ τοῦ τάφου (Χριστέ), ὡς ἐκ πασάδος προελθὼν» καὶ πορεύεσαι σὰν τὸν ἔαρινὸ Πρίγκηπα τῶν Κρίνων, κι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε τίποτε ἄλλο νὰ κάνουμε παρὰ ν' ἀκολουθοῦμε καὶ νὰ διαλαλοῦμε πρὸς ὅλους: ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

1. Christian Bobin, *L' homme qui marche*. Cognac, Éd. «Le temps qu' il fait», 1995, 36 σ.

2. Ὀδυσσεύς Ἑλύτη, *Τὸ ἀξιὸν ἔστι*, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ἐταιρία «Ἰκαρος» 1961, «Τὰ Πάθη» ΙΗ', σ. 70.

3. Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους, VII, ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σ. 276, 11-14: «ζῶν γὰρ γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ ἀποθανεῖν. ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόυλον' ὕδωρ δὲ ζῶν' καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί, ἔσωθέν μοι λέγον' δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα».

Τὰ στίχια πού κοσμοῦν τὸ παρὸν ἄρθρο προέρχονται ἀπὸ τὴν *Καينὴ Διαθήκη*, κατὰ νεοελληνικὴν ἀπόδοσιν, ἔκδοσις τῆς «Βιβλικῆς Ἐταιρίας», Ἀθήνα 1975, σ. 21,104,130.

«ΝΕΑΝΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ»

γραμμένο ἀπὸ νέους γιὰ νέους,

Διμηναῖο περιοδικὸ τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔκδοσις τῆς Ἀπ. Διακονίας. Στὶς 32 ἐγχρωμὲς σελίδες του οἱ νέοι βρῖσκουν ἐνδιαφέροντα θέματα. Μόνο 100 δραχ.

Στή Γιορτή τῆς Μητέρας (11 Μαΐου)

Ἡ Μάνα

Σὲ εἶδα μὲ ροζιασμένα χέρια
καὶ κεφαλομάντηλο
μὲ τὸ παιδί στὴν ἀγκαλιὰ
στὸν ὄμο
στὴν πλάτη
στὴν ποδιά.

Μέσα στὴν κάψα τοῦ καλοκαιριοῦ
στὴ βροχὴ καὶ στὸ χιόνι
στ' ἄλώνι καὶ στὸν κάμπο.

Τρυφερὸ νοιασμένο χαμόγελο
βελουδένια ματιὰ.

Σὲ εἶδα στὸ γραφεῖο
στὸ σχολεῖο, στὸ μαγαζὶ
στὸ ἐργοστάσιο, στὸ κέντρο.
Ἵπάλληλο, ἐργάτρια, τραγουδίστρια
δασκάλα,
δικαστίνα, παραδουλεύτρα,
ύφάντρα.

Εἶδα τὴν ἀγωνία
τὴ βιάση στὴν ἔξοδο,
τὴ λαχτάρα μὴ χάσεις τὸ λεωφορεῖο.

Τρυφερὸ νοιασμένο χαμόγελο
βελουδένια ματιὰ.

Σὲ εἶδα μέσα στὸ Νοσοκομεῖο
νὰ ξεχνᾶς λίγο τὴν κλεισμένη πόρτα
ποὺ ἔχει μέσα τὸ παιδί σου
καὶ σὰν ἔρθει ἡ ὥρα
νὰ κατεβαίνεις τρέχοντας
τὰ σκαλιὰ
γιὰ νὰ μικρύνεις
τὴν ἀπόσταση
ποὺ σὲ χωρίζει.

Τρυφερὸ νοιασμένο χαμόγελο
βελουδένια ματιὰ.

Σὲ εἶδα νοικοκυρὰ
στὸ σπίτι σου
νὰ ἔχεις τὰ χέρια
γεμάτα φροντίδα
καὶ σὺ ποὺ τὸ πεζοδρόμιο
περπατᾶς

ν' ἀγοράζεις ἓνα καλούδι
γιὰ τὸ παιδί
πού ἔχεις μακριὰ σου,
μὲ κατεβασμένο κεφάλι.

Τρυφερὸ νοιασμένο χαμόγελο
βελουδένια ματιὰ.

Κι ὅλες ἔχετε τὸ ἴδιο ὄνομα
μιὰ λέξη μὲ τέσσερα γράμματα.
Μάνα.

ΚΑΣΣΙΑΝΗ ΠΑΝΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

«Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται»

Περὶ τοῦ τριημέρου τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου

Τοῦ κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Θεολόγου

Πολλοὺς αἰῶνες πρὶν στὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν προδιατυπώνοταν τὸ γεγονός ὅτι ἡ νέκρωσις τοῦ πανακήρατου σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ πραγματική, θὰ ἦταν προσωρινή, χωρὶς νὰ διαφθεῖρει αὐτὸ τὸ θεϊκὸ σῶμα. Στὸ χωρίον τοῦ μεσσιανικοῦ Ψαλμοῦ 15,10 γράφεται ὅτι «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς Ἄδην οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν». Τοὺς στίχους αὐτοῦ τοῦ προφητικοῦ κειμένου ἐπαναλαμβάνει κι ὁ ἀπόστολος Πέτρος στὴν ὁμιλία του μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ (Πράξ. 2,27,31)· καὶ ὁ ἴδιος Ἀπόστολος τονίζει τὴν εἰς Ἄδου κάθοδο τοῦ Κυρίου, λέγοντας ὅτι «καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν πορευθεῖς ἐκήρυξεν» (Α' Πέτρου 3,19).

Στὴ βασικὴ αὐτὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδο, ἡ ὁποία «κέκτηται τὸν πρῶτον καὶ κύριον χαρακτήρα τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος»¹, θὰ ἐπικεντρῶσουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ ἰδιαίτερα στὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ παρέμεινε ἐκεῖ «διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι»². Τὸ τριήμερο αὐτὸ διάστημα τοῦ ἐκουσίου θανάτου τοῦ Ἰησοῦ τονίζεται μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς Εὐαγγελιστῆς. Ἄς δοῦμε, λοιπόν, ἀρχικὰ αὐτὲς τὶς μαρτυρίες:

α. Οἱ προρρήσεις τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Κύριος πολλὰς φορὲς προέλεγε στοὺς μαθητὲς του τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασή του. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἀναφέρει τρεῖς προρρήσεις τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ φανέρωνε στοὺς μαθητὲς του «ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι» (Ματθ. 16,21), «καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆσεται» (Ματθ. 17,23) καὶ «τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται» (Ματθ. 20,19).

Μὲ τὸ ἴδιο σχεδὸν περιεχόμενον καταγράφονται αὐτὲς οἱ προρρήσεις ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστῆς Μάρκο καὶ Λουκᾶ, ποὺ καταλήγουν στὸ λυτρωτικὸ γεγονός τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου: «καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσεται» (Μάρκ. 8,31· 9,31· 10,34), «καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται» (Λουκ. 9,21,44· 18,33).

Ἡ Ἀνάστασις.

Ἔργο τοῦ ἀγιογράφου Χρήστου Δημ. Μανωλακάκη.

β. Ἡ αὐτομαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης καθὼς διηγεῖται τὸ περιστατικὸ ἐκδίωξης τῶν ἐμπόρων ἀπὸ τὸ ναὸ, καταγράφει μιὰ σημαντικὴ φράση τοῦ Χριστοῦ: «λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν... Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ἰωάν. 2, 19-21). Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀναφέρονται στὴν τριήμερη ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Κυρίου, ἂν καὶ ἀρχικὰ παρανοήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Ὡστόσο, χρειάζεται ἰδιαίτερη προσοχὴ ἢ ἐρμηνεία τους, διότι, κατὰ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, «δὲν τοὺς προτρέπει σὲ μαιοφονία, λέγοντας λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, ἀλλὰ ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ἀνυπερθέτως θὰ τὸν θανατώσουν, αὐτὸ τὸ μελλοντικὸ συμβάν ὑπαινίσσεται ἠθικά»³.

γ. Τὸ σημάδι τοῦ Ἰωνᾶ. Ὅταν μερικοὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι προέτρεψαν τὸν Ἰησοῦ νὰ τοὺς δείξει θαυματουργικὸ σημάδι τῆς ἀποστολῆς του, ἐκεῖνος τοὺς ἀποκρίθηκε: «Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ μόνον τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Ὡσπερ γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς ὁ προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ

τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» (Ματθ. 12, 39-40· πρβλ. 16, 1-4· Μάρκ. 8, 11-12· Λουκ. 11, 29-30).

Διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Χριστὸς χρησιμοποιοῦν τὸ ἐπεισόδιο τοῦ προφήτη Ἰωνᾶ, ὁ ὁποῖος ἦταν στὴν κοιλία τοῦ κήτους γιὰ τρεῖς ἡμέρες καὶ τρεῖς νύχτες (Ἰων. 2,1), ὡς συμβολικὴ εἰκόνα τῆς δικῆς Του τριήμερης ταφῆς καὶ ἀναστάσεως. Ὁ Ἰωνᾶς εἶναι «τύπος τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ»⁴. Γιατὸ καὶ τὸ ὁμώνυμο βιβλίον διαβάζεται ὁλόκληρο κατὰ τὴν ἐσπερινὴ Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.

Μὲ ἄλλα λόγια δὲν εἶπε ξεκάθαρα στοὺς ἐρωτῶντες Ἰουδαίους ὅτι θὰ θ' ἀναστηθεῖ, ἐπειδὴ ἴσως θὰ χλεύαζαν, ἀλλὰ τοὺς μίλησε παραβολικά. Ὡστόσο, ἀποτελεῖ βασικὸ προφητικὸ στοιχεῖο τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Γιατὸ τὸ σημάδι γράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης: «Μᾶλλον δὲ τὸ πάντων γυνώτερόν τε καὶ φανερότερον ἐκ τῆς προφητείας λάβωμεν, δι' οὗ προῦπογράφεται σαφῶς τὸ μυστήριον, τὸν Ἰωνᾶν λέγω... τὴν ἐν ἄδου διατριβὴν τοῦ Κυρίου προδιαγράφαντα»⁵.

δ. **Ἡ εἰς ἄδου κάθοδος τοῦ Κυρίου.** Μετὰ τὴν ἀνωτέρω βιβλικὴ μαρτυρία περὶ τῆς τριήμερης ταφῆς καὶ ἀνάστασης τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τῆς εἰς Ἄδου καθόδου, ἃς δοῦμε αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ἱστορικὸ γεγονός. Ἀρχικὰ νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ἂν καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη δὲ συναντᾶμε γενικὰ τὴ λέξη ὥρα, στὴν Καινὴ Διαθήκη ὑφίσταται ἡ διαίρεση τῆς ἡμέρας σὲ ὥρες. Διαιροῦνταν σὲ δώδεκα ὥρες ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ ἕως τὴ δύση· καὶ ἡ νύχτα σὲ τέσσερις φυλακές⁶. Καὶ τὴ διαίρεση αὐτὴ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σ' ὁλόκληρη τὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Ἐπίσης, ἡ λέξη ἡμέρα εἶχε δύο ἔννοιες· σήμαινε τὴν πολιτικὴ, τὴν ἀστρονομικὴ ἡμέρα (ποῦ ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ πλήρη φαινομενικὴ περιστροφή τοῦ ἡλίου) καὶ τὴ φυσικὴ μέρα, δηλαδὴ τὸ διάστημα τοῦ ἡμερονοκτίου ποῦ ἔχει φῶς. Ἀκόμη, γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἡ ἡμέρα ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ δύση τοῦ ἡλίου· ἔτσι, ἀρχίζε ἀπὸ τὴς 6 μ.μ. τῆς παραμονῆς καὶ τελείωνε στὴς 6 μ.μ. τῆς ἴδιας ἡμέρας⁷.

Τὸ πρῶτο ἐρώτημα: Ποιά μέρα καὶ ποιά ὥρα «ἐξέπνευσεν» (δηλαδὴ ξεψύχησε) ὁ Ἰησοῦς; Ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου συνέβη τὴ Μ. Παρασκευῆ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς γράφει: «καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευῆ» (Λουκ. 23,53· βλ. Ἰωάν. 19,14,31,42), «ὃ ἐστὶ προσάββατον» (Μάρκ. 15,42), δηλαδὴ ἦταν Παρασκευῆ, παραμονὴ τοῦ Σαββάτου. Ἡ ἐπομένη μέρα ἦταν τὸ Σάββατο: «τῆ ἐπαύριον, ἧτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν» (Ματθ. 27,62). Καὶ «τῆ ἐνάτη

ὥρα... ἀφῆκε τὸ πνεῦμα» (Ματθ. 27, 46-50· Μάρκ. 15,34· Λουκ. 23, 44-46· Ἰωάν. 19, 28-30)· τότε «δι' ἡμᾶς σαρκὶ τοῦ θανάτου ἐγεύσατο»⁸. Ἡ ἐνάτη αὐτὴ ὥρα ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν 3η ἀπογευματινὴ, δηλαδὴ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ συνέβη στὴς 3 μ.μ. τῆς Μ. Παρασκευῆς⁹.

Τὸ δεύτερο ἐρώτημα: Πότε τοποθετεῖται χρονικὰ ἡ ἀνάσταση τοῦ Θεανθρώπου; Εἶναι γεγονὸς ὅτι «κανένας δὲν ἀποτολμᾷ νὰ περιγράψει αὐτὸ καθαυτὸ τὸ γεγονός τῆς ἀνάστασης, ἀλλὰ ἀναφέρονται ἐκτεταμένα μόνο στὴς σχετικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸν κενὸ τάφο καὶ τὴς ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος»¹⁰.

Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τὴς βιβλικὲς μαρτυρίες, οἱ μυροφόρες γυναῖκες καὶ οἱ μαθητὲς ἀντικρούζουσι τὸν κενὸ τάφο «ὄψε σαββάτων, τῆ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων», δηλαδὴ μετὰ τὸ Σάββατον, τὰ ξημερώματα τῆς Κυριακῆς (Ματθ. 18,1)· «λίαν πρῶτὴ τῆς μιᾶς τῶν σαββάτων... ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου», δηλαδὴ πολὺ πρῶτὴ τὴν Κυριακὴν, μόλις ἀνέτειλε ὁ ἡλῖος (Μάρκ. 16,2)· «τῆ μιᾶ τῶν σαββάτων ὄρθρου βαθέος», δηλαδὴ τὰ βαθιὰ χαράματα τῆς Κυριακῆς (Λουκ. 24,1)· «τῆ μιᾶ τῶν σαββάτων... σκοτίας ἔτι οὔσης», δηλαδὴ τὴν πρώτη ἡμέρα μετὰ τὸ Σάββατο, τὸ πρῶτὸ, κὶ ἐνῶ ἀκόμα ἦταν σκοτεινὰ (Ἰωάν. 20,1). Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς δύνουσι τὴ δυνατότητα νὰ προσδιορίσουμε γενικὰ τὸ χρόνο τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ «ἔγινε σὲ ἄγνωστον σὲ μᾶς στιγμή ἀπὸ τὴς 6 μ.μ. τοῦ Μ. Σαββάτου μέχρι τὴ χαραυγὴ τῆς Κυριακῆς»¹¹, ἢ ἀκριβέστερα «τὴς πρώτης πρωινῆς ὥρας μετὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, δηλαδὴ τὴς πρώτης πρωινῆς ὥρας τῆς Κυριακῆς, ὅπως θὰ λέγαμε ἐμεῖς σήμερα»¹². Τώρα, λοιπόν, ἃς ὑπολογίσουμε τὴς τρεῖς ἡμέρες τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου:

Πρῶτη ἡμέρα: Ἀρχίζει ἀπὸ τὴς 3 μ.μ. τῆς Μ. Παρασκευῆς, τὴν ὥρα ποῦ ὁ Ἰησοῦς «παρέδωκεν» τὸ πνεῦμα του, καὶ τελειώνει στὴς 6 μ.μ., ὅπου τελειώνει ἡ φυσικὴ μέρα καὶ ξεκινᾷ ἡ ἑσπέρα (τὸ βράδυ).

Στὸ φωτεινὸ αὐτὸ διάστημα τῆς Μ. Παρασκευῆς ποῦ λογίζεται ὡς πρώτη μέρα, μπορεῖ νὰ προστεθεῖ καὶ τὸ σκοτεινὸ διάστημα ποῦ παρεμβλήθη ἀπὸ τὴ σταύρωση ἕως νὰ ξεψυχήσῃ ὁ Ἰησοῦς. «Ἀπὸ δὲ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης» (Ματθ. 7,45· Μάρκ. 15,33· Λουκ. 23,44). Τὸ σκοτάδι αὐτὸ ποῦ ἔπεσε ἀπὸ τὴς 12 τὸ μεσημέρι μέχρι τὴς 3 μ.μ. καὶ τὸ φῶς ἀπὸ τὴς 3 μ.μ. ἕως 6 μ.μ. τῆς Μ. Παρασκευῆς ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἡμέρα.

Δεύτερη ημέρα: Περιλαμβάνει τη νύχτα της Μ. Παρασκευής και τη φυσική ημέρα του Μ. Σαββάτου, δηλαδή από τις 6 μ.μ. της Μ. Παρασκευής έως τις 6 μ.μ. του Μ. Σαββάτου. Ἡ δεύτερη αὐτὴν ἡμέρα εἶναι καὶ τὸ μοναδικὸ πλήρες ἡμερονύκτιο.

Τρίτη ημέρα: Αὐτὴ ξεκινᾶ ἀπὸ τις 6 μ.μ. τοῦ Μ. Σαββάτου καὶ τελειώνει τὴν ὥρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, πὸν ὅπως προαναφέραμε, συνέβη πρὶν τὴν χαραυγὴ τῆς Κυριακῆς. Ἔτσι, ἡ ἡμέρα αὐτὴ περιλαμβάνει λίγες μόνο νυχτερινὲς ὥρες.

Ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἐπιγραμματικὰ διατυπώνει τὰ ἀνωτέρω: «Ὁ Κύριος ἡμῶν.. τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὑπὸ γῆς διέτριψε, τὴν μὲν Παρασκευὴν ἀπὸ τοῦ τέλους· τὸ δὲ Σάββατον ὅλον· τὴν δὲ Κυριακὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν ὑπόληψιν (δηλ. ἀντίληψη, κατανόηση) τῶν ἀνθρώπων»¹³. Τὶς τρεῖς ἡμέρες, λοιπόν, δὲν πρέπει νὰ τις ἐκλάβουμε μὲ ἀπόλυτη ἔννοια, «κατ' ἀστρονομικὴν ἀκρίβειαν», ἀφοῦ δὲν ἦταν τρία ὀλόκληρα ἡμερονύκτια¹⁴.

Ἐκεῖνο, ἐπίσης, πὸν πρέπει νὰ ἔχουμε κατὰ νοῦν ὅταν ἀσχολούμαστε μὲ τέτοια θέματα, εἶναι ὅτι ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ μυστήριον, ὑπερβατικὸ γεγονός, ὅπως ἀπόλυτα ὑπερβατικὸς εἶναι ὁ Θεός, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ τὸ συλλάβει, νὰ τὸ περιγράψει ἐμπειρικὰ καὶ ἐνδοκοσμικὰ νὰ τὸ ἐκφράσει¹⁵.

Σύνοψη. Μποροῦμε νὰ συνοψίσουμε τὰ ἀνωτέρω γιὰ τὸν ὑπολογισμό τοῦ τριήμερου χρονικοῦ διαστήματος τοῦ Ἰησοῦ στὸν Ἄδη μέσα ἀπὸ ἓνα κείμενο τοῦ περασμένου αἰῶνα, γραμμένο ἀπὸ λόγιον ἄνθρωπον τῆς Ὀδησοῦ. Πρόκειται γιὰ τὸν Κυριακὸ Μελίρρτο, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του *Χρονολογία ἱστορικὴ*¹⁶ περιλαμβάνει ἰδιαίτερον κεφάλαιον μὲ τίτλον «Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Τριήμερου Ἀναστάσεως» καὶ γράφει:

«Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη ἡμέρα 5' ὥρα 5' τῆς ἡμέρας, δηλ. 6 ὥρας πρὸ τῆς Δύσεως τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ θεσίν· τῆ δὲ θ' ὥρα, τρεῖς ὥρας πρὸ τῆς ἐκεῖ Δύσεως ὁ τῶν ἀπάντων ζωοδότης ἐγεύσατο τοῦ τῆς σαρκὸς θανάτου εἰπὼν "τετέλεσται", ἀνέστη δὲ τῆ Κυριακῆ λίαν πρῶτῳ τριήμερος· οἱ θεῖοι Πατέρες λογιστεύουσιν (δηλ. ὑπολογίζουσιν, λογαριάζουσιν) οὕτως· ἀπὸ ἕκτης ὥρας ἕως ἐνάτης ἐγένετο σκότος· τοῦτ' οὖν νύκτα νόησον· ἀπὸ ἐνάτης φῶς, τ' ἔμπαλιν ἡμέρα· ἡ νύξ αὐθις τῆς παρασκευῆς· τὸ Σάββατον πάλιν ἡμέρα· ἡ νύξ τοῦ Σαββάτου· ὁ τῆς Κυριακῆς ὄρθρος κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν λέγοντα, ὅτι δεῖ τὸν

υἶον τοῦ ἀνθρώπου τῆ τρίτῃ ἀναστῆναι. Ἴδου τρεῖς ἡμέραι»¹⁷.

1. Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος τοῦ Χριστοῦ ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου (Ἀθήναι, 1939), σελ. 9.

2. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρείας γράφει συγκεκριμένα: «Ὁ Κύριος δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς Ἄδου κατήλθεν ἢ διὰ τὸ εὐαγγελισασθαι»· Στρωματεῖς, 6,6· ΒΕΠΕΣ, τόμ. 8, σελ. 194,30· Migne, P.G. τόμ. 9, στ. 268C.

3. Βλ. Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον (Ἀθήναι: ἐκδ. «Σωτήρ», 1990), σελ. 100β.

4. Θεοδώρητου Κύρου, Ἐρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἰωάννην, Β' γ. Migne, P.G. τόμ. 81, στ. 1729C.

5. Περὶ τῆς τριήμερου προθεσμίας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ΒΕΠΕΣ, τόμ. 69, σελ. 233-34. Migne, P.G. τόμ. 46, στ. 604. Στὸ κείμενον αὐτὸ ἀναφέρεται διεξοδικὰ ὁ ἐξοχος ἐπίσκοπος Γρηγόριος στὸ τριήμερον διάστημα τῆς ταφῆς καὶ ἐνδοξῆς Ἀνάστασης.

6. Βλ. Ντανιέλ Ρόπς, Ἡ καθημερινὴ ζωὴ στὴν Παλαιστίνην τοῦ χρόνου τοῦ Ἰησοῦ (Ἀθήναι: ἐκδ. Παπαδημῆς, 1990), σελ. 224-25.

7. Πρβλ. Γεν. 1,5 κ.α.: «καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρῶτῃ, ἡμέρα μία». Ἡ ἡμέρα, λοιπόν, εἶναι τὸ διάστημα «ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας» (Λευιτ. 23,32). Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς βιβλικῆς ἡμέρας, βλ. Εὐθυμίου Στύλιου (ἐπισκ. Ἀχελώου), Ἀθῶος, ἀναίρεση τῶν βασικῶν ἐρεισμάτων τῆς πίστεως (Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1988, 1996), σελ. 35-36.

8. Τροπᾶριον τῆς Θ' ὥρας. Βλ. Ὁρολόγιον τὸ μέγα (Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία, 1973, 1995), σελ. 177.

9. Ἡ ἀκριβέστερη ὥρα τῆς διαπίστωσης τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ 3.40' μ.μ. Βλ. Εὐθυμίου Στύλιου (ἐπισκ. Ἀχελώου), Πηγὴς ζωῆς (Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία, χ.χ. γ' ἐκδ.), σελ. 263, ὅπου καὶ τὰ Πάθη καὶ ἡ Σταύρωση ἀπὸ ὥρα σὲ ὥρα.

10. Γεωργίου Π. Πατρῶνου, Ἡ ἱστορικὴ πορεία τοῦ Ἰησοῦ (Ἀθήναι: ἐκδ. Δόμος, 1991), σελ. 513.

11. Εὐθυμίου Στύλιου (ἐπισκ. Ἀχελώου), Γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος Θεός (Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία, χ.χ. γ' ἐκδ.), σελ. 95. Ἐδῶ ἀναφέρεται ὁ συγγραφέας καὶ στὸν ὑπολογισμό τῶν τριῶν ἡμερῶν τῆς παραμονῆς τοῦ Ἰησοῦ στὸν Ἄδη.

12. Γ. Πατρῶνου, ὅπ. παρ., σελ. 513.

13. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὅπ. παρ., σελ. 244.

14. Ἔτσι γράφει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας· καὶ συμπληρῶναι ὅτι «ὁ ἀριθμὸς τῶν τριῶν ἡμερῶν καὶ τῶν τριῶν νυκτῶν ἔχει καλῶς, ἐάν... ἀναλύσωμεν αὐτὸν κατὰ συνεκδοχὴν». Ὡς πλήρες τριήμερον μπορεῖ νὰ νοηθῇ τὸ ὅλον πάθος τοῦ Κυρίου, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἀγωνία στὴ Γεθσημανὴ (ὅπ. παρ., σελ. 244).

15. Γιαντὸ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες —λόγῳ τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας στὴν κατανόηση τῶν μυστηρίων— συνιστοῦν τὴν σιωπὴ. «Τὰ μὲν δόγματα σιωπάται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται», γράφει ὁ Μέγας Βασίλειος.

16. Ἐν Ὀδησσῷ: Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Σχολῆς τῶν ἀποίκων Ἑλλήνων ἐμπόρων, 1836. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐπανεδόθη ἀναστασιακὰ μὲ τίτλον Περὶ Χρονολογίας (Ἀθήναι: ἐκδ. ἐπὶ χάριτος, 1996).

17. Κυριακοῦ Μελίρρτου, Περὶ Χρονολογίας, σελ. 37-38.

ΜΙΑ ΕΚΠΛΗΚΤΙΚΗ ΤΑΥΤΙΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΣΗΣ*

Της κ. Μαργαρίτας Ίσηγόνη, επιστημονικής συνεργάτιδος του «Δημοκρίτου»

Ἄν δόσουμε μιὰ καινούργια ἐρμηνεία στὴ λέξη «ὔδωρ» στοὺς στίχους 2,6 καὶ 7 τῆς Γένεσης καὶ ἀκολουθήσουμε τὴν περισσότερο ἀποδεχτὴ, πρόσφατη ἐρμηνεία τῶν στίχων 1-4, βλέπουμε μιὰ ἐκπληκτικὴ ταύτιση τῆς σύγχρονης Κοσμολογίας καὶ τῆς Γένεσης. Ἄν ἡ λέξη «φῶς» ἐρμηνευτεῖ σὰν φωτόνια, τότε ὁ στίχος «Γενηθήτω φῶς» συμπίπτει μὲ τὴν μεγάλη ἔκρηξη ποὺ ἐξέπεμψε θερμικὴ ἐνέργεια (φωτόνια). Ἐν συνεχείᾳ ὁ στίχος «Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους» εἶναι ἡ «τελευταία σκέδαση» ποὺ ἔλαβε χώρα 500.000 χρόνια μετὰ τὴν ἔκρηξη. Ἄν ἡ καινούργια ἐρμηνεία τῆς λέξης «ὔδωρ» εἶναι τὸ ὑδρογόνο, τότε οἱ ἐπόμενοι στίχοι «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερεῶμα, καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος» περιγράφουν τὸν σχηματισμὸ ἐνὸς ἀστέρου καὶ κατὰ προέκταση καὶ ἐνὸς πλανήτη σύμφωνα μὲ τὴν σύγχρονη Κοσμολογία, δηλαδὴ τὴν δημιουργία τῆς Γῆς. Ἡ ἐρμηνεία τῶν στίχων 1 καὶ 8 ποὺ ἐπικρατεῖ ἕως σήμερα, μὲ τὰ παραπάνω ἀλλάζει ριζικὰ. Προτείνω λοιπὸν νὰ γίνῃ μιὰ ἐπανεξέταση τῶν στίχων αὐτῶν ἀπὸ τοὺς θεολόγους. Τέλος γίνεταί μιὰ προσπάθεια νέας γεφύρωσης τῆς μεγάλης ἀπόκλισης Γένεσις - Κοσμολογίας ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐμφάνισης τοῦ ἡλίου.

Τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ θεωρία τῆς Μεγάλης Ἐκρηξης, καὶ γενικότερα ἡ Κοσμολογία, συμφωνεῖ ἢ ὄχι μὲ τὴν Γένεση, εἶναι ἀκόμα ἀνοιχτό. Ἡ συζήτηση μεταξὺ θεολόγων καὶ φυσικῶν συνεχίζεται (βλέπε παραπομπές 1-6) καὶ διαφωνία ὑπάρχει κυρίως ὡς πρὸς τὴν σειρά τῶν γεγονότων.

Ὁ ἀστρονόμος Χεϊντμάν² βλέπει γενικὰ μιὰ συμφωνία Γένεσης - Κοσμολογίας ὡς πρὸς τὴν «πρῶτη στιγμή», ὅμως στὴν Γένεση ἡ ἀκτινοβολία φωτονίων ἐμφανίζεται μετὰ τὴν δημιουργία τῆς γῆς καὶ τῶν ὠκεανῶν. Τὰ ἴδια περίπου ἰσχυρίζεται καὶ ὁ ἀστρονόμος Ζάστρου³, δηλαδὴ ὅτι πέρα ἀπὸ τὴν συμφωνία ὡς πρὸς τὴν πρώτη στιγμή, τὰ ὑπόλοιπα γεγονότα περιγράφονται διαφορετικά. Ὁ φυσικὸς Ντέιβις⁴ πιστεύει πὺς παρ' ὅλη τὴν φαινομενικὴ συμφωνία ὡς πρὸς τὴν πρώτη στιγμή, ἡ θεωρία γιὰ τὴν δημιουργία εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴν ποὺ ἀναφέρεται στὴν Βίβλο. Ὁ Μακμίουλιν στὸ ἐτήσιο διεθνὲς συμπόσιο τῆς Ὁξφόρδης μὲ θέμα «Οἱ Ἐπιστήμες καὶ ἡ Θεολογία στὸν 20ῦ αἰῶνα», ἀφοῦ ἀμφισβητήσῃ ἀκόμα καὶ τὴν συμφωνία ὡς πρὸς τὴν πρώτη στιγμή, στηριζόμενος σὲ ιδέες τῆς ἐποχῆς (1979), ποὺ ἀργότερα ξεπε-

ράστηκαν, ὑποστηρίζει πὺς ἡ πλειοψηφία τῶν θεολόγων (τῆς Δύσης) σήμερα πιστεύει πὺς ἡ Ἁγία Γραφή δὲν γράφτηκε μὲ σκοπὸ νὰ δόσῃ κοσμολογικὲς πληροφορίες (ἀρχὴ τοῦ Γαλιλαίου), σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Αὐγουστίνου (ἀποκαλύπτονται κοσμολογικὲς ἀλήθειες καὶ μόνο ὅταν δὲν συμφωνοῦν μὲ βεβαιωμένες ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες νὰ λαμβάνονται μεταφορικὰ)⁵. Τέλος ὁ Γ. Γούναρης⁶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ στίχος 2 τῆς Γένεσης ἀναφέρεται στὴν πρωταρχικὴ ὕλη, ὁ δὲ στίχος 4 στὴν μεγάλη ἔκρηξη.

Ἐδῶ θὰ δεῖξουμε πὺς ὑπάρχει μιὰ ἐκπληκτικὴ ταύτιση σύγχρονης Κοσμολογίας καὶ Γένεσης, ἀρκεῖ νὰ ἀκολουθήσουμε τὴν πρόσφατη ἐρμηνεία τῆς Γένεσης, καὶ ἂν δόσουμε στὴ λέξη «ὔδωρ» τῶν πρώτων στίχων (2,6 καὶ 7) μιὰ καινούργια ἔννοια, ὅπως ἀκριβῶς ἡ λέξη «ἡμέρα» εἶναι γενικὰ παραδεχτὸ πὺς ἔχει διαφορετικὲς ἔννοιες (στὸν στίχο 5 σημαίνει φῶς καὶ ἀμέσως μετὰ ἀστρονομικὴ περίοδο, ἐνῶ στὸν στίχ. 14 12ωρο ἢ 24ωρο).

Σύμφωνα μὲ πρόσφατη ἐρμηνεία τῆς Γένεσης⁷, καὶ ποὺ ὅμως δὲν ἔχει γίνῃ εὐρέως γνωστὴ στοὺς ἐπιστήμονες (πιστεύω πὺς αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὴν παραπάνω «διαφωνία ὡς πρὸς τὴν σειρά τῶν γεγονότων»), οἱ δύο πρώτοι στίχοι τῆς Γένεσης, ποὺ θεωροῦνται ξεχωροὶ ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους, παρουσιάζουν τὸ θέμα ἢ τὴν περίληψη τῆς ἱστορίας ποὺ ἀναφέρεται λεπτομερῶς στοὺς ὑπόλοιπους στίχους 3 ἕως 31.

* Σημ. τῆς Διευθύνσεως: Δημοσιεύουμε τὸ παρὸν ἄρθρον ὡς ἐνδιαφέρον δείγμα προσπάθειας ἐλληνίδος ἐπιστήμονος πρὸς συμβιβασμὸν τῶν σημερινῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων πρὸς τὴν Γένεσιν, ἢ ὅποια —σημειωτέον— δὲν εἶναι ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ θερησκευτικὸν ἔργον.

Ἀκολουθώντας τὴν μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα:

1. «*Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.*

2. *ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.*»

Ὁ οὐρανὸς ἀντιστοιχεῖ στὸν χῶρο, στὴν ἐπισημονικὴ ὁρολογία⁶. Ἡ ἀκατασκεύαστος γῆς εἶναι ἡ πρωταρχικὴ ὕλη (καὶ ὄχι ἡ Γῆ) στὴν πρωτόγονη μορφή της⁶, κυρίως πρωτόνια, ἠλεκτρόνια, νετρίνα, ποὺ δημιουργήθηκε στὰ πρῶτα στάδια τῆς Δημιουργίας καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀργότερα θὰ σχηματιστεῖ ἡ Γῆ (στίχ. 6,7). Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀρχικὰ στάδια τοῦ Σύμπαντος καὶ ἐπὶ 500.000 χρόνια ἀργότερα, τὰ φωτόνια ἀλληλεπιδροῦσαν μὲ τὴν ἰονισμένη ὕλη, δηλαδὴ δὲν ἦταν ἐλεύθερα νὰ ταξιδεύσουν (ἀδιαφανὴς ὕλη), μὲ ἀποτέλεσμα τὸ Σύμπαν νὰ εἶναι σκοτεινὸ, «σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» (ἡ ἀβύσσος ἀναφέρεται στὸ μεγάλο βάθος τοῦ Σύμπαντος) καὶ «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος», ὅπου τὸ ὕδωρ στὰ ἀρχικὰ αὐτὰ στάδια τῆς Δημιουργίας βρῖσκεται στὴν πρωτόγονη, «ἀκατασκεύαστη» μορφή του ποὺ ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ τὸ κύριο συστατικὸ του, τοὺς πυρῆνες ὑδρογόνου (πρωτόνια), τὸ κυρίαρχο συστατικὸ τοῦ Σύμπαντος. (Ἡ ἀβύσσος ἀναφέρεται στὸ μεγάλο βάθος τῆς «θάλασσης» τῶν πρωτονίων).

Ἐπομένως οἱ δύο αὐτοὶ εἰσαγωγικοὶ στίχοι πληροφοροῦν τὸν ἀναγνώστη ὅτι τὸ Σύμπαν εἶχε μιὰ ἀρχή, καὶ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ ἡ Γῆ, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος, δημιουργήθηκε σὲ μεταγενέστερο στάδιο, ἄποψη ποὺ πρῶτα ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὸν Μέγα Βασίλειο στὴν Ἑξάήμερον. Διαφωνοῦμε μὲ τὴν παλαιὰ ἐρμηνεῖα ὅτι αὐτοὶ οἱ πρῶτοι στίχοι εἶναι τμῆμα τῆς δημιουργίας τῆς «πρώτης-μέρας» (βλ. 2-5,8). Βεβαίως ἡ πρωταρχικὴ ὕλη ποὺ περιγράφεται στὸν στίχο 2 δημιουργήθηκε τὴν πρώτη-μέρα μαζί μὲ τὸ φῶς, ἀλλὰ αὐτὸ ὑπονοεῖται μόνο χωρὶς νὰ ἀναφέρεται.

Ἀκολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς περιγραφή. Τὸ πρῶτο πρῶτο ἀπ' ὅλα ποὺ δημιουργήθηκε τὴν «πρώτη-μέρα» εἶναι τὸ φῶς:

3. «*Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς.*»

Αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς ἡ μεγάλη ἐκρηξή, ἡ ἐκπομπὴ θερμικῆς ἐνέργειας ὑπὸ μορφή φωτονίων

σὲ πολὺ ψηλὲς θερμοκρασίες καὶ μὲ ἐκρηκτικὴ διαστολή. (Ἡ λέξις «φῶς» ἐρμηνεύεται φωτόνια ἐδῶ, ὅπως στὴν βιβλ. 2,3,6).

4. «*...Καὶ διαχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκοτῆτος. 5. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία.*»

Ἐδῶ δίνεται ἡ περιγραφή τῆς «τελευταίας σκέδασης» ποὺ ἔλαβε χῶρα περίπου 500.000 χρόνια μετὰ τὴν ἐκρηξή. Ἐκείνη τὴν περίοδο ἡ κοσμολογικὴ ὕλη γίνεται διαφανὴς στὸ φῶς (τὰ ἠλεκτρόνια ἐνώνονται μὲ τὴν ἰονισμένη ὕλη καὶ τὰ φωτόνια ἀποδεσμεύονται). Τὰ φωτόνια εἶναι τώρα ἐλεύθερα νὰ ταξιδεύσουν στὸν χῶρο ἐκπέμποντας φῶς στὴν πορεία τους καὶ σκότος ὅπου δὲν περνοῦν. (Βεβαίως τὸ φῶς αὐτὸ γίνεται «ὄρατὸ φῶς» ἀργότερα καθὼς τὸ Σύμπαν κρυώνει). Διαφωνοῦμε μὲ τὸν καθηγητὴ Γ. Γούναρη ὅτι ὁ στίχος 3 «Γενηθήτω φῶς» ἀντιστοιχεῖ στὴν τελευταία σκέδαση. Ἡ ἐρμηνεῖα αὐτὴ θὰ ἦταν σωστὴ μόνο στὴν περίπτωση ποὺ ὁ στίχος 2 θεωροῦνταν σὰν ἀρχὴ τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς καὶ ὄχι εἰσαγωγικός. Κατὰ τὴν γνώμη μας δὲν συμβαίνει αὐτὸ, ὅπως ἤδη ἐξηγήσαμε.

Ἡ «δεύτερη-μέρα»:

6. «*Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος... 7. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα, καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω στερεώματος. 8. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανόν...».*

Ἐδῶ δίνεται ἡ περιγραφή τῆς δημιουργίας τῶν ἀστρῶν καὶ κατ' ἐπέκταση τῶν πλανητῶν ποὺ συμφωνεῖ μὲ τὴ σύγχρονη Κοσμολογία, καὶ εἶναι δυνατὴ πιά μετὰ τὴν τελευταία σκέδαση. Τὰ ὕδατα τὰ «ὑποκάτω τοῦ στερεώματος» εἶναι ἡ κοσμολογικὴ ὕλη (κυρίως ὑδρογόνου) ποὺ ὑφίσταται τυχαία συμπύκνωση καὶ ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη ὕλη (κυρίως ὑδρογόνου πάλι), τὰ ὕδατα τὰ «ἐπάνω τοῦ στερεώματος». Τὰ «ὑδατα τὰ ὑποκάτω» μὲ σταδιακὴ συμπύκνωση θὰ σχηματίσουν τὴ Γῆ, ἐνῶ τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω «πληροῦν» τὸν χῶρο (στερέωμα). Βλέπε Ψαλμ. κγ' 2 «ἐπὶ τῶν θαλασσῶν ἐθεμελίωσας αὐτήν».

Ἐπομένως οἱ στίχοι 6 καὶ 7 ἀναφέρονται στὴν λεπτομερὴ περιγραφή τῆς δημιουργίας τῆς Γῆς. ἴσως ἐδῶ νὰ ὑπονοεῖται καὶ ἡ δημιουργία

όλου του ήλιακού μας συστήματος, ή ακόμα και των ύπολοιπων άστρων. Πιστεύουμε πώς ή έρμηνεία των στίχων αυτών που επικρατεί μέχρι σήμερα και αναφέρεται στην περιγραφή της γήινης ατμόσφαιρας και των ωκεανών είναι λανθασμένη. Η περιγραφή αυτή δεν είναι δυνατὸν νὰ δίνεται πρὶν ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη τῆς δημιουργίας τῆς Γῆς.

Οί ἐπόμενοι στίχοι τῆς «τρίτης-μέρας»:

9. «...συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρὰ, καὶ ἐγένετο οὕτως... 10. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν γῆν καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας...»,

ἀναφέρονται στὴ Γῆ σὲ πολὺ μεταγενέστερο στάδιο τῆς ἐξέλιξής της, ὅταν πλὴ τὸ ὑδρογόνο εἶχει ἔνωθεῖ μὲ τὸ ὀξυγόνο πρὸς σχηματισμὸ τοῦ νεροῦ. Ἐδῶ λοιπὸν ἡ λέξις ὕδωρ ἔχει τὴν δεύτερη καὶ κανονικὴ ἔννοια τῆς «ένωσης» τοῦ νεροῦ. Ἡ περιγραφή τοῦ στίχου αὐτοῦ εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν Γεωλογία.

Ἡ μεγάλη ἀπόκλιση ἐπιστήμης καὶ Γένεσης ποὺ ὑπάρχει στοὺς στίχους 11 ἕως 19, δηλαδὴ τὸ παράδοξο τῆς ἐμφάνισης τοῦ ἡλίου σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ ἀπὸ τὴ Γῆ, μπορεῖ νὰ ξεπεραστεῖ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τὸν γενικὰ ἀποδεχτὸ (πυκνὰ ατμοσφαιρικὰ νέφη, ἐμπόδιο στὶς ἡλιακὲς ἀκτίνες). Ὁ ἡλιος ἦταν σχετικὰ σκοτεινὸς κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς ἐξέλιξής του, ἐνῶ οἱ πλανῆτες τοῦ περιφέρονταν γύρω του. Ἔτσι, ὁ στίχος 16:

16. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας»,

πιθανὸν νὰ ἀναφέρεται στὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἡλιος ἀρχίζει νὰ λάμπει. Ἄραγε μὴ μορφή πρωτογενεῶς ζῶης νὰ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸ στάδιο αὐτὸ στὴ Γῆ; (στίχ. 11-13). Ἡ λέξις «ASAH» ποὺ χρησιμοποιεῖται στὸ ἀρχικὸ κείμενο ἀντὶ τῆς «BARA» φανερώνει ὅτι ὁ ἡλιος ἦδη ὑπῆρχε (δὲν δημιουργήθηκε τὴν περίοδο ἐκείνη ἐκ τοῦ μηδενός). Ὁ πραγματικὸς χρόνος τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου δὲν ἀναφέρεται στὸ Ἱερὸ Κείμενο γιατί ἔχει δευτερεύουσα σημασία καὶ ἴσως νὰ ὑπονοεῖται στοὺς στίχ. 6 καὶ 7, ὅπως ἀναφέραμε. Πρωτεύουσα σημασία ἔχει τὸ πότε ἀρχίζει νὰ προσφέρει τὴν πολύτιμη ἐνέργειά του στὴ Γῆ. Ἐπίσης ἐπειδὴ τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ συγγραφέα τῆς Γένεσης εἶ-

ναι ἡ Γῆ, ὁ σχηματισμὸς τῶν ἄλλων ἀστρων ἔχει δευτερεύουσα σημασία, γι' αὐτὸ καὶ ἀναφέρεται μετὰ τὸν ἡλιο. Πιστεύουμε πὼς αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς ὅλα τὰ ἄστρα σχηματίστηκαν ἀργότερα ἀπὸ τὸν ἡλιο.

Σὲ προσεχῆς ἄρθρο αὐτὰ τὰ τελευταῖα σημεία θὰ ἐπανεξεταστοῦν καθὼς καὶ οἱ ὑπόλοιποι στίχοι.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πάπας Πίος XII, Bulletin of the Atomic Scientists, 8,143-146, 165 (1952).

2. J. Heidmann, AU-DELA DE NOTRE VOIE-LACTEE, UN ETRANGE UNIVERS (Hachette, 1979) σελ. 145-146.

3. R. Jastrow, GOD AND THE ASTRONOMERS (Warner Books, New York, 1980), pp. 1-16. «God's Creation», Science Digest Special, Spring, 68-71 (1980). Γιὰ τὶς ἀναφορὰς 2 καὶ 3 βλέπε καὶ Δ. Κωτσάκη, ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ, ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ, Ἀθήναι 1989), σελ. 20, 34, 107.

4. P. DAIIVIES, ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΦΥΣΙΚΗ (Κάτοπρος, 1983), σελ. 57, 60, 61.

5. E. McMullin, HOW SHOULD COSMOLOGY RELATE TO THEOLOGY? The Sciences and Theology in the Twentieth Century (Oriol, 1981).

6. Γ. Γούναρης, ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ, Ἡ Δράσις μας, 314, 23(1994).

7. Ν. Π. Βασιλειάδη, Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ, Ἀθήνα 1991, σελ. 17-19.

8. Α.Π. Χασιούπη, Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ. ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ.

Δημητρίου Τρακατέλλη, μητροπολίτου Βρεσθῆνης ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΕΡΜΗΝΕΥΟΥΝ

Ἀπόψεις Πατερικῆς Βιβλικῆς Ἑρμηνείας

Ἡ Ἁγία Γραφή ἀποκαλύπτει στὸν ἄνθρωπο –ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Σεβ. συγγραφεὺς– ἕναν θαυμαστό, μοναδικὸ καὶ ὑπέροχο κόσμο: τὸν κόσμο τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὁ ὁποῖος, ὅμως, δὲν προσεγγίζεται πρόχειρα καὶ εὐκόλα. Στὴν ἐξερεύνησή του καὶ στὴν κατανόησή του χρειάζονται ὁδηγοὶ προικισμένοι μὲ σοφία καὶ ἀγιότητα. Τέτοιοι ὁδηγοὶ εἶναι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Πλευρὲς τοῦ ὑπέροχου ἐρμηνευτικοῦ ἔργου τους παρουσιάζει τὸ θαυμάσιο καὶ σὲ ἐμφάνιση αὐτὸ βιβλίον, παραθέτοντας δείγματα τῆς κολοσσιαίας, πολυσύνθετης καὶ ἀκτινοβόλου ἐξηγητικῆς προσφορᾶς τους.

Η ΙΔ' ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τού κ. Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Θεολόγου, Μ.Α. Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΙΖ'. Ἀφοῦ ἀποδείξουν οἱ χριστιανοὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὴν πραγματικότητα τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν ἀναλόγων παραδειγμάτων προσώπων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, θὰ πρέπει κατόπιν νὰ υπογραμμίσουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς δόξης τοῦ Σωτῆρος ὑπενθυμίζοντες εἰς αὐτοὺς τὰς περιπτώσεις τῶν Βιβλικῶν μορφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνελήφθησαν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐνῶ ἦσαν ἀπλῶς δούλαι Θεοῦ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰησοῦς ἦτο Υἱὸς Θεοῦ. Θὰ ἀποδειχθῇ δὲ ἡ ὑπεροχὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ γεγονός ὅτι δούλος τοῦ Χριστοῦ ἠρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Ἐὰν ὁ προφήτης Ἡλίας ἔφθασε διὰ πυρίνου ἄρματος εἰς τὸν πρῶτον οὐρανόν, ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ἔφθασεν ἕως τρίτου οὐρανοῦ¹⁷⁹, ὁ Κύριος ὁμως ἔλαβε μεγαλυτέραν τιμὴν. Ὡσαύτως οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι δὲν ὑπήρξαν κατώτεροι τοῦ Μωυσέως ἢ τῶν προφητῶν. Εἰς τὴν περιπτώσει τῶν Ἀποστόλων δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται οὗτοι ὡς κατώτεροι τῶν προφητῶν, ἀλλὰ ἐνάρετοι καὶ περισσότερον ἐνάρετοι ἀπὸ τοὺς δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ προφήτης Ἡλίας ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν δι' ἄρματος, ἐνῶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπέκτησε τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἤκουσεν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ἐξῆς λόγους: «ὅσα ἂν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς»¹⁸⁰. Ὁ Ἡλίας ἀνήλθεν ἀπλῶς εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ τοῦ πυρίνου ἄρματος, ἐνῶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔφθασε μέχρι τρίτου οὐρανοῦ καὶ τοῦ Παραδείσου, καθ' ὅσον οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἔπρεπε νὰ λάβουν περισσότεραν χάριν. Ὁ Παῦλος ἤκουσε λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναλάβῃ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον. Ἐν τούτοις οὗτος κατέβη πάλιν ἐκ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, ὄχι διότι ἦτο ἀνάξιος τῆς ἐκεῖ παραμονῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ λάβῃ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπήλασε ὑπερφυσικὰς ἀποκαλύψεις καὶ κατέβη πλήρης τιμῆς, ἐκήρυξε δὲ εἰς τὰ ἔθνη τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ Αὐτοῦ. Ὁ ἅγιος πατὴρ λέγει ὅτι δὲν θὰ ἀναφεροθῇ εἰς ὅσα εἶχεν εἶπει εἰς τοὺς κατηχουμένους κατὰ τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν σύναξιν τῆς Κυριακῆς. Ἀπλῆ ὑπόμνησις εἰς τοὺς συνετοὺς ἀκροατὰς ἀρκεῖ δι' ἐμπέδωσιν τῶν λεχθέντων.

Οἱ κατηχούμενοι πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται τὸ ψαλμικὸν χωρίον: «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»¹⁸¹. Τὸ Ἱεροσολυμικὸν σύμβολον ἀναφέρει περὶ τοῦ Ἰησοῦ: «καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς»¹⁸². Ὁ ἅγιος Κύριλλος

ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν κατηχουμένων εἰς τὸ νὰ μὴ ἐξετάζουν ἀνθρωποπαθῶς τὸ εἶδος τοῦ θρόνου τοῦ Κυρίου, διότι εἶναι ἀκατάληπτον ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου ἀνθρωπίνου νοός. Ὡσαύτως οἱ κατηχούμενοι δὲν πρέπει νὰ ἀνέχωνται τὰς αἰρετικὰς διδασκαλίας ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Υἱὸς ἤρχισε νὰ κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς μετὰ τὴν Σταύρωσιν Αὐτοῦ, τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν. Ὁ Υἱὸς δὲν ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον, ἐπειδὴ προώδευσεν, ἀλλὰ ἔχει αὐτὸν αἰδίως, ἐπειδὴ εἶναι προαιωνίως γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ συγκάθηται μετ' Αὐτοῦ. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ἀφοῦ εἶδε τὸν θρόνον τοῦ Υἱοῦ πρὸ τῆς Ἐνσαρκώσεως Αὐτοῦ, ἔγραψεν: «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»¹⁸³. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀναφέρει περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς: «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»¹⁸⁴. Συνεπῶς εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐνεφανίσθη ὁ Υἱὸς. Κατὰ δὲ τὸν Ψαλμωδὸν τὸ «ἔτοιμος ὁ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐ εἶ»¹⁸⁵ ἀναφέρεται ὡσαύτως εἰς τὸν Υἱόν.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρονται ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν λεχθέντων περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας τοῦ Υἱοῦ. Ὁ 19ος Ψαλμὸς ἀναφέρει: «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»¹⁸⁶. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπανάλαβε τὸν ἀνωτέρω ψαλμικὸν στίχον, διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἀνέφερεν αὐτὸν ὁ Δαβὶδ χάρις εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁ μὲν Ἰησοῦς συμφώνως πρὸς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἠρώτησε τοὺς Φαρισαίους «πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων, εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου»¹⁸⁷, κατὰ δὲ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ὁ Πέτρος ἔκαμε μνησίαν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας κατὰ τὸ πρῶτον κήρυγμα αὐτοῦ παρόντων καὶ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων»¹⁸⁸.

179. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 128, 38-183, 1, πρβλ. Β' Κορ. 12,2.

180. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 5-6, πρβλ. Ματθ. 16,19.

181. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 16-17, Ψαλμ. 109,1.

182. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 18-20.

183. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 26-27, Ἦσ. 6,1.

184. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 27-28, Ἰω. 1,18.

185. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 29-30, Ψαλμ. 92,2.

186. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 34-36, Ψαλμ. 109,1.

187. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 183, 38-39, Ματθ. 22, 43-44.

188. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 184, 1-4, πρβλ. Πράξ. 2,14,34.

Β' Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν

(Τρίπολη - Λεωνίδιο: 30 Ἰουνίου - 3 Ἰουλίου 1996)

Ἡ προετοιμασία, οἱ ἐργασίες, τὰ ἀποτελέσματα*

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΗ ΑΝΤ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

5. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ περίοδος τῶν προπτυχιακῶν σπουδῶν δὲν εἶναι ὀργανικὰ συνδεδεμένη μετὰ τὴν διακονία καὶ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι. Ἡ προσωπικὴ καὶ μόνον ἐκκλησιαστικὴ ἀναφορὰ τῶν φοιτητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐπιτρέπει τὴν ὅποια δραστηριοποίηση στὸ χῶρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας. Κρίναμε λοιπὸν ὅτι οἱ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς εἶχαν τὴν ἐλάχιστην ὑποχρέωση νὰ εἶναι στενὰ συνδεδεμένες μετὰ τὴν διακονία τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ θεολογικὸς λόγος ἔχει οὐσία ὅταν εἶναι λόγος ἐκκλησιαστικὸς, διαφορετικὰ ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι κενός. Σ' αὐτὴ τὴ σχέση ἐπιδιώξαμε τὸ Συνέδριό μας κάθε φορὰ νὰ εἶναι συνδεδεμένο μετὰ μία Μητρόπολη καὶ νὰ βρίσκεται ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου αὐτῆς. Μετὰ αὐτὸ τὸν τρόπο διασφαλίζουμε τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀναφορὰ τῶν συνέδρων, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος μας ἀξιολογεῖται καὶ ἀξιοποιεῖται ἄμεσα σὲ ὄφελος τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ Συνέδριό μας ἀποτελεῖ διαρκὴ ἔκφραση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος τοῦ *Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ*.

6. Τὰ Θεολογικὰ Συνέδρια Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν γίνονται στὴν ἐπαρχία, ἂν καὶ εἶναι ἀσυγκρίτως πιὸ εὐκόλο νὰ διεξάγονται στὴν Ἀθήνα. Θεωροῦμε, ὅμως, ὅτι ἔχουμε τὴν ὑποχρέωση μέσα ἀπὸ τὴν ὅλη δράση τοῦ κάθε Συνεδρίου, νὰ δείξουμε σὲ τίς τοπικὲς κοινωνίες τὴν ἐξαιρετικὴ σημασία ποὺ ἔχει γι' αὐτὲς ἡ τοπικὴ τους Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκη σήμερα νὰ βλέπει καὶ αὐτὴ τὴν πλευρὰ τοῦ θεολογικοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος μάλιστα προέρχεται ἀπὸ «προκλητικὰ» νέους ἀνθρώπους. Μετὰ τὴν παρουσία μας πρῶτα στὴν Θάσο καὶ ὕστερα στὴν Τρίπολη καὶ τὸ Λεωνίδιο, μέσα ἀπὸ τίς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου, τὴ συμμετοχὴ μας στὴ ζωὴ τῆς πόλης καὶ τὴν παρουσία μας στὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, δώσαμε σὲ τίς τοπικὲς κοινωνίες ἕνα στίγμα ἀναφορᾶς στὴν Ἐκκλησία μας. Καὶ ἐλπίζουμε ὅτι αὐτὸ θὰ συνεχιστεῖ καὶ στὸ μέλλον.

7. Τὰ Συνέδρια στὰ ὁποῖα συμμετέχουν ὄχι μόνον μεταπτ. φοιτητὲς ἀπὸ τὸ ΠΜΣ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα ΠΜΣ, ἀποτελοῦν εὐκαιρία συνάντησης, ἀλληλογνωριμίας, συνεργασίας καὶ ἀνταλλαγῆς θέσεων πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀριστερῆς ἐπιστημονικῆς τους κατάρτισης. Μετὰ αὐτὴν τὴν ἐπαφή, μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο βρισκόμαστε, ἀλλὰ καὶ τίς ἀδυναμίες καὶ τὰ προτερήματα ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου. Αὐτὴ ἡ συνεργασία καὶ ἡ ἀλληλοπεριχώρηση διαφόρων ἐπιστημονικῶν χώρων, στὴν πράξη ἐνισχύουν τὸν κάθε χῶρο ξεχωριστά, καθὼς τοῦ δίνουν προοπτικὲς καὶ τρόπους ἔκφρασης τοὺς ὁποῖους δὲν εἶχε ἀπὸ μόνος του. Αὐτὸ εἶναι πολὺ περισσότερο ἀναγκαῖο γιὰ μᾶς τοὺς θεολόγους, ἀφοῦ ὁ λόγος μας ἔχει ἀναφορὰ στὸν ὅλο ἄνθρωπο.

Ἡ παρουσίαση αὐτῆς τῶν στόχων τῶν Θεολογικῶν Συνεδρίων Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν, ἔγινε ὄχι γιὰτὶ ὁ Σύλλογος θεωρεῖ ὅτι ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀπολογηθεῖ γιὰ μία καθ' ὅλα ἐπιτυχημένη πορεία, ἀλλὰ ὡς ἔκφραση αὐτοσυνειδησίας τῶν μελῶν του καὶ κυρίως τῶν ὑπευθύνων προσώπων, τὰ ὁποῖα εἶχαν τὰ δύο αὐτὰ χρόνια τὴν εὐθύνη τῆς διοίκησης τοῦ *Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ*. Μία ἐπιτυχία ποὺ δὲν ἦλθε μόνη της ἀλλὰ ἀπαιτοῦσε τὴ σκληρὴ δουλειὰ ὅλων μας. Καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα, στηρίχθηκε στὴν ἀδιαμφισβήτητα σταθερὴ καὶ ἀμετάθετη ἀπόφαση τοῦ Τμήματος Θεολογίας νὰ στηρίξει καὶ νὰ ἐνισχύσει τὴ πορεία τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν καὶ τὴν δράση τοῦ Συλλόγου μας. Τὰ Θεολογικὰ Συνέδρια Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν δὲν θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν πραγματικότητα ἂν οἱ Καθηγητὲς μας δὲν στήριζαν τὴ σύνταξη τῶν εἰσηγήσεών μας, τὴν ὅλη προετοιμασία καὶ τέλος τίς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου μετὰ τὴν παρουσία τους. Θὰ θέλαμε ὅμως νὰ ἐκφράσουμε ἰδιαίτερες εὐχαριστίες στοὺς Καθηγητὲς κ.κ. Στυλιανὸ Παπαδόπουλο, Βασίλειο Γιαννόπουλο καὶ π. Γεώργιο Μεταλληνό, καθὼς καὶ στοὺς Λέκτορες κ.κ. Σπυρίδωνα Κοντογιάννη, Λουκά Φίλη καὶ Ἀθανάσιο Βουρλίη, οἱ ὁποῖοι συμμετείχαν σὲ τίς ἐργασίες τοῦ

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 111 τοῦ ὑπ' ἀρ. 6 τεύχους.

Συνεδρίου. Ἐπίσης θερμὲς εὐχαριστίες ὀφείλου-
με στὸ Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ναυπάκτου
καὶ Ἁγίου Βλασίου κ. Ἱεροθέο.

Τὸ Β' Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν
Φοιτητῶν ἔγινε πραγματικότητα χάρις στὴν ἀγά-
πη τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μαντι-
νείας καὶ Κυνουρίας κ. Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος
ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού ἀπευθυνθήκαμε σ'
αὐτόν, ἀγκάλιασε μὲ ὄλες του τίς δυνάμεις τὴν
προσπάθειά μας. Ὁ Σεβασμιώτατος κ. Ἀλέξαν-
δρος ἀνέλαβε τὸ βᾶρος τῆς φιλοξενίας τῶν συν-
έδρων, καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ γί-
νουν γιὰ νὰ λειτουργήσῃ τὸ Συνέδριο ἀπρόσκο-
πτα. Ἰδιαίτερα ὀφείλουμε εὐχαριστίες στὴν τρι-
μελὴ ἐπιτροπὴ τῆς Μητροπόλεως Μαντινείας
καὶ Κυνουρίας, τὴν ὁποία ὄρισε ὁ Σεβασμιώτα-
τος κ. Ἀλέξανδρος, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Πανο-
σιολογιώτατο π. Θεόκλητο Ἀθανασόπουλο. Ἐ-
πίσης εὐχαριστίες ὀφείλουμε στὴν Ἱερὰ Μονὴ
Βαρσῶν καὶ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Λουκοῦς, οἱ ὁποῖες
πρόσφεραν τὴν φιλοξενία τους. Ἰδιαίτερα θερ-
μὲς εὐχαριστίες ὀφείλουμε στὴν ἡγουμένη τῆς
Ἱερᾶς Μονῆς Ἐλώνης, ἡ ὁποία καὶ φιλοξένησε
τὴν τελευταία ἡμέρα τοὺς συνέδρους στὴν Ἱερὰ
Μονὴ καὶ παρέθεσε δεῖπνο στὸ Λεωνίδιο. Στὴ
διάρκεια τῆς διαμονῆς μας στὴν Τρίπολη οἱ με-
ταπτ. φοιτητῆρες διέμειναν σὺς σύγχρονες ἐγκα-
ταστάσεις τοῦ Ἰδρύματος Τυφλῶν «Ἁγία Πα-
ρασκευή», ἐνῶ οἱ φοιτητῆς διέμειναν στὸ Κέν-
τρο Γεωργικῶν Ἐφαρμογῶν στὴν Κερασίτσα,
πού ἀνήκει στὴ Γραμματεία Γεωργίας, καθὼς
καὶ στὴν Ἱερὰ Μονὴ Βαρσῶν.

Τὸ Β' Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν
Φοιτητῶν ἔγινε πραγματικότητα χάρις στὴν ἀγά-
πη καὶ τὴν θερμὴ συμπαράσταση τῆς Ἱερᾶς
Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία
ἐνίσχυσε οἰκονομικὰ τὸ Συνέδριο, καὶ τὴν ἀγά-
πη τοῦ Θεοφιλεστάτου κ. Πέτρου Δακτυλίδη,
Διευθυντῆ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκ-
κλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐκτύπωσε τὴν ἀ-
φίσα τοῦ Συνεδρίου. Τὴν εἰκόνα τῆς ἀφίσας πα-
ραχώρησε ἡ Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν (*Οἱ Θησαυροὶ
τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, τ. Α', Ἀθῆναι 1973, Εἰκ.
206: Ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς
[κῶδ. 587 μ., φ. 32β]), τὴν ὁποία καὶ εὐχαρι-
στοῦμε. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλουμε στὸ
Πρωτανικὸ Συμβούλιο τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθη-
νῶν, καὶ ἰδιαίτερα στὸν Ἀντιπρύτανη κ. Χαρ.
Προυκάκη (ἀρμόδιος γιὰ τίς μεταπτυχιακὰς
σπουδές), οἱ ὁποῖοι ἐνίσχυσαν οἰκονομικὰ τὸ Β'

Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν.
Εὐχαριστοῦμε τὸν Δήμαρχο Τριπόλεως κ. Δημή-
τριο Κωνσταντόπουλο, ὁ ὁποῖος παραχώρησε τὸ
Πνευματικὸ Κέντρο τῆς πόλεως γιὰ τὴν διεξα-
γωγὴ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ ἐνίσχυσε
οἰκονομικὰ τὴν Μητρόπολη. Εὐχαριστοῦμε τὸν
Δήμαρχο Λεωνίδου κ. Δημήτριο Τσιγκούνη, ὁ
ὁποῖος παραχώρησε τὸ Πνευματικὸ Κέντρο τῆς
πόλεως γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῶν ἐργασιῶν τοῦ
Συνεδρίου καὶ παρέθεσε γεῦμα στοὺς συνέ-
δρους. Τέλος, εὐχαριστοῦμε τὴν Διεύθυνση
Γεωργίας Ἀρκαδίας, γιὰ τὴν παραχώρηση τῶν
ἐγκαταστάσεων ΚΕΓΕ Κερασίτσας, ὅπου διέ-
μεινε ἓνα τμήμα τῶν συνέδρων.

Οἱ ἐργασίες τοῦ Β' Θεολογικοῦ Συνεδρίου
Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν ἄρχισαν τὴν Κυριακὴ
30 Ἰουνίου 1996. Οἱ σύνεδροι παρακολούθησαν
τὴ Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερὸ Μητροπολιτικὸ
Ναὸ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου Τριπόλεως. Ὁ πρω-
τοσύγγελος τῆς Μητροπόλεως Μαντινείας καὶ
Κυνουρίας, πανοσιολογιώτατος π. Θεόκλητος
Ἀθανασόπουλος καλωσόρισε στὴ διάρκεια τοῦ
κηρύγματός του τοὺς συνέδρους ἐκ μέρους τοῦ
Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κ. Ἀλεξάνδρου,
ὁ ὁποῖος λόγω σοβαροῦ οἰκογενειακοῦ προβλή-
ματος δὲ μπόρεσε νὰ παραβρεθῆι στὴν ἑναρξη
τοῦ Συνεδρίου. Ὁ θεολογικὸς λόγος δὲ μπορεῖ
παρὰ νὰ εἶναι ἐκκλησιαστικός, δηλ. νὰ ἐκπηγά-
ζει ἀπὸ τὸ βίωμα καὶ τὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας
μας. Ἡ ἑναρξη λοιπὸν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνε-
δρίου ἔγινε στὸ κέντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας
ζωῆς, πού εἶναι ἡ Θεία Λειτουργία, γιὰ ἄλλη
μία χρονιά. Μετὰ τὸ πέρας τῆς Θείας Λειτουργ-
ίας ἀκολούθησε δεξίωση, τὴν ὁποία παρέθεσε
ἡ Μητρόπολη σὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου.

Στὶς 11.30' ἀνοιξαν οἱ ἐργασίες τοῦ Β' Θεο-
λογικοῦ Συνεδρίου Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν
στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Τριπόλεως.
Τὴν προεδρία τῆς πρώτης συνεδρίας κλήθηκε
νὰ ἀναλάβει καὶ ἀνέλαβε ὁ Λέκτορας κ. Σπυρί-
δων Κοντογιάννης, ἐνῶ γραμματέας ἀνέλαβε ὁ
κ. Κωνσταντῖνος Γούλας, Γεν. Γραμματέας τοῦ
Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ. Ἀμέσως ὁ Πρόεδρος τῆς
πρώτης συνεδρίας, κάλεσε τὸν Πρόεδρο τοῦ
Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ, κ. Ἰωάννη Παναγιωτό-
πουλο, νὰ προσφωνήσῃ τοὺς συνέδρους. Μετα-
ξὺ τῶν ἄλλων ὁ γράφων σημείωσε ὅτι «τὸ φετι-
νὸ Συνέδριο δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ χαρακτηρίζεται
ἀπὸ τὴν πολυμορφία ἐναυσιμάτων καὶ τὴν ποικι-
λία τῶν προκλήσεων, πού ἔδωσε στὸν καθένα

μας προσωπικά. Ἀπὸ τὴ μία μεριά, κληθήκαμε νὰ δώσουμε ἀπαντήσεις μέσα ἀπὸ τὸ χῶρο στὸν ὁποῖο ἐργαζόμαστε, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὑποχρεωθήκαμε νὰ ἐπαναπροσδιορίσουμε τὴν αὐθεντικότητα τῶν προσώπων ποὺ μᾶς περιβάλλουν τόσο ἀτομικὰ ὅσο καὶ συλλογικά. Μέσα, λοιπόν, ἀπὸ αὐτὴ τὴν πολυσήμαντη παρατήρηση καὶ κυριαρχικὰ μονοδιάστατη πορεία, ἐρχομαι νὰ δηλώσω τὴν ἐξαιρετικὰ μεγάλη εὐτυχία καὶ χαρὰ ποὺ σήμερα βρισκόμαστε στὴν πόλη τῆς Τρίπολης, τὸ κέντρο τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν τόπο ποὺ συνδέθηκε τόσο στενὰ μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους μας». Στὴ συνέχεια, ὁ Πρόεδρος τοῦ *Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ*, ἀναφέρθηκε στὴν ἱστορία καὶ τὶς προσπάθειες τοῦ Συλλόγου, ἐξέφρασε τὶς εὐχαριστίες πρὸς τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μαντινείας καὶ Κυνουρίας κ. Ἀλέξανδρο, καὶ πρὸς ὄλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι συνέβαλαν ἢ ἐργάστηκαν ἐμφανῶς ἢ ἀφανῶς γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου. Ὁ γράφων ἐξήγησε ὅτι τὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου ἐπιλέχθηκε γιὰ νὰ τονισθεῖ ὁ Χριστοκεντρικὸς χαρακτήρας, τὸν ὁποῖο ὀφείλει νὰ ἔχει ἡ παιδεία μας, καὶ νὰ καταδειχθεῖ ἡ ἀξία του στὴν μόρφωση ὀλοκληρωμένων ἀνθρώπων. Τονίσθηκε μάλιστα ἡ ἰδιαίτερη σημασία τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρθοσκευτικῶν. Τέλος ὁ γράφων ὀλοκλήρωσε τὸ λόγο του ἐπισημαίνοντας ὅτι ἡ δυναμικὴ πορεία τοῦ *Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ* στηρίχθηκε στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀμέριστη συμπαράσταση τῶν Καθηγητῶν τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀγάπη στὴν ὁποία ἐλπίζει ὅτι οἱ μεταπτυχιακοὶ φοιτητὲς θὰ ἀνταποκριθοῦν ἐπάξια καὶ θὰ ἀνταποδώσουν μὲ τὴν ἐπιτυχία τῶν σπουδῶν τους, γιὰ νὰ κλείσει λέγοντας ὅτι «ἐμεῖς ἢ νέα γενιὰ τῶν θεολόγων δηλώνουμε τὴν πίστη καὶ τὴν ἐμμονὴ στὶς παραδόσεις τοῦ Γένους μας, τὴν ἀμετάθετη ἀπόφασή μας νὰ ἀγωνιστοῦμε μὲ ὄλες μας τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν προάσπιση καὶ τὴν ἐπιτυχία τους».

Στὴ συνέχεια ὁ Πρόεδρος τῆς Συνεδρίας, κ. Σπυρίδων Κοντογιάννης, κάλεσε τὸν πρωτοσύγκελο τῆς Μητροπόλεως Μαντινείας καὶ Κυνουρίας, τὸν Πανοσιολογιώτατο π. Θεόκλητο Ἀθανασόπουλο, ὡς ἐκπροσωποῦντα τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μαντινείας καὶ Κυνουρίας κ. Ἀλέξανδρο, νὰ κηρύξει τὴν ἑναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Β' Θεολογικοῦ Συνεδρίου *Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν*. Ὁ Πανοσιολογιώτατος, μὲ εὐγένεια, ἀρνήθηκε νὰ εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος

θὰ κήρυσσε τὴν ἑναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ χαιρέτησε τοὺς συνέδρους. Ὁ Πρόεδρος τῆς συνεδρίας, κ. Σπυρίδων Κοντογιάννης, εὐχαρίστησε τὸν π. Θεόκλητο γιὰ ὅσα εἶπε, καὶ ἐκφράζοντας τὸ σύνολο τῶν συνέδρων θεώρησε ὅτι ὁ λόγος τοῦ Πανοσιολογιώτατου ἀποτελεῖ στὴν πράξη καὶ ἑναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου. Στὴ συνέχεια ὁ Καθηγητὴς κ. Βασίλειος Γιαννόπουλος, ἐκπροσωπώντας τὸν Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, Καθηγητὴ κ. Χρήστο Βούλγαρη, χαιρέτησε τοὺς συνέδρους.

Ἀκολούθως ὁ Δήμαρχος τῆς Τριπόλεως κ. Δημήτριος Κωνσταντόπουλος, καλωσόρισε τοὺς συνέδρους καὶ εὐχήθηκε ἐπιτυχία στὶς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου. Χαιρετισμὸ ἀπεύθυναν στοὺς συνέδρους ἐκπρόσωποι τοπικῶν διοικητικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν φορέων καθὼς καὶ οἱ: κ. Παναγιώτης Ὑψηλάντης, ἐκπρόσωπος τῶν *Μεταπ. Φοιτητῶν* τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὴ Σύγκλητο καὶ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῶν *Μεταπ. Φοιτητῶν* τοῦ ΠΜΣ τοῦ Ἱστορικοῦ - Ἀρχαιολογικοῦ, κ. Σπυρίδων Κρουσταλάκης, ἀναπληρ. ἐκπρόσωπος τῶν *Μεταπ. Φοιτητῶν* τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὴ Σύγκλητο καὶ ἡ δ. Θεοδώρα Τσιατούρα, ἐκπρόσωπος τῶν *Μεταπ. Φοιτητῶν* τοῦ ΠΜΣ Κοινωνικῆς Θεολογίας Ἀθηνῶν. Στὴ συνέχεια οἱ σύνεδροι παρακάθησαν σὲ γεῦμα.

Στὴν Ἀπογευματινὴ Συνεδρία προήδρευσε ὁ Πανοσιολογιώτατος π. Θεόκλητος Ἀθανασόπουλος, πρωτοσύγκελος τῆς Μητροπόλεως Μαντινείας καὶ Κυνουρίας, καὶ γραμματέας ἦταν ὁ κ. Γεώργιος Κανάκης. Πρῶτος εισηγητὴς ὁ κ. Γεώργιος Καρκάνης³, μὲ τὸ θέμα «Οἱ θεολογικὲς διαστάσεις τοῦ "διδάσκειν" ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Π.Δ.». Ἀκολούθησε ἡ Δίδα Μαρία Μπάτζιου⁴, μὲ τὸ θέμα «Διδασκαλία καὶ μαθητεία μέσα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν *Παροιμιῶν*». Ἡ Δίδα Ἀλεξάνδρα Παλάντζα⁵ εισηγήθηκε τὸ θέμα «Ἡ μαθητεία στὸν *Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ*». Ὁ κ. Περικλῆς Δημητρίου⁶ εισηγήθηκε τὸ θέμα «Ἡ διὰ τῶν παραβολῶν διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀκολούθησε ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παπαθανασίου⁷ μὲ τὸ θέμα «*Ἰωάννεια μαθητεία (σχόλιο στὸ Ἰω. 13.35)*». Τέλος τὴν ἀπογευματινὴν συνεδρία ἐκλείσει ὁ Δρ. Βασίλειος Μαστορόπουλος⁸ μὲ τὸ θέμα «Ἡ Νόση τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ Κόσμου κατὰ τοὺς Πατέρες». Ἀκολούθησε δεῖπνο.

Τὴν Δευτέρα 1 Ἰουλίου 1996, δεύτερη ἡμέρα

του Συνεδρίου, στο πρώτο μέρος της πρωινής συνεδρίασης προήδρευσε ο Λέκτωρ κ. Ἀθανάσιος Βουρλής και γραμματέας ἦταν ο κ. Κωνσταντίνος Πετυχάκης. Τὴν πρώτη εἰσήγηση τῆς ἡμέρας παρουσίασε ο κ. Μιχαὴλ Γαλενιανός⁹, ἀναφερόμενος στὸ θέμα «*Τὸ φιλοσοφικὸ ὑπόβαθρο τῆς περὶ ἀρετῶν διδασκαλίας τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ ἢ Πλήθωνος*». Ἡ Δίδα Σπυριδοῦλα Ἀθανασοπούλου - Κυτρίου¹⁰, εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Ὁ ρόλος τοῦ θρησκευτικοῦ θεάτρου στὴ διδασκαλία τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως (Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ)*». Ἀκολούθησε ὁ Εὐστάθιος Βαρλάμος¹¹, μετὰ τὸ θέμα «*Ἡ ἐκπαιδευτικὴ διάσταση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀ. Μοσχόπουλου "Ἐπιτομὴ τῆς Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς Θεολογίας"*, καὶ οἱ ἐπιδράσεις του στὴ διαμόρφωση τῆς νεότερης ὀρθοδόξου θεολογικῆς παιδείας».

Μετὰ τὸ διάλειμμα ποὺ ἀκολούθησε, τὴν προεδρία τῆς συνεδρίας ἀνέλαβε ὁ Καθηγητὴς κ. Βασίλειος Γιαννόπουλος καὶ γραμματέας ἦταν ὁ κ. Σάββας Σαββίδης. Στὴν εἰσήγησή του ὁ κ. Βελισσάριος Γκεζεργής¹², παρουσίασε τὸ θέμα «*Τεχνολογικὴ ἐξέλιξη· μία πρόκληση στὶς νέες μεθόδους διδασκαλίας καὶ μάθησης*». Οἱ κ. Σπυρίδων Κρουσταλάκης καὶ Δημήτριος Πάνου¹³, εἰσηγήθηκαν ἀπὸ κοινοῦ τὸ θέμα «*Κριτικὴ προσέγγιση τῶν κατηχητικῶν βοηθημάτων τοῦ Ἀνωτέρου Κατηχητικοῦ τῆς Ἀποστολ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*». Ἡ Δίδα Ἀντωνία Βιβαλιώτου¹⁴, παρουσίασε στοὺς συνέδρους τὸ θέμα «*Ὁ ἀνθρωπισμὸς ὡς χαρακτηριστικὸ τῆς Βυζαντινῆς παιδείας καὶ ὡς σύγχρονο ἐκπαιδευτικὸ αἶτημα*». Μετὰ τὸ τέλος τῆς συνεδρίας, οἱ συνέδροι παρακάθησαν σὲ γεῦμα.

Στὴν Ἀπογευματινὴ Συνεδρία ποὺ ἀκολούθησε, τὴν προεδρία εἶχε ὁ Λέκτωρ κ. Σπυρίδων Κοντογιάννης καὶ γραμματέας ἦταν ὁ κ. Μιχαὴλ Στρουμπάκης. Τὴν πρώτη εἰσήγηση ἔκανε ὁ κ. Παναγιώτης Ραβανίδης¹⁵, «*Τὸ διδακτικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρακτικὴ, ὅπως παρουσιάζεται στοὺς κανόνες τῶν Ἀποστόλων*». Ἀκολούθησε ὁ κ. Ἰωάννης Παναγιωτόπουλος¹⁶, ὁ ὁποῖος εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευση (ἡ ἱστορία, τὸ παρὸν καὶ οἱ προοπτικὲς)*». Ὁ Δημήτριος Μουζάκης¹⁷ εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Ὁ θεολόγος, ἐγγυητὴς τῆς Ὀρθοδόξου Παιδείας*». Μετὰ τὸ διάλειμμα, τὴν προεδρία διατήρησε ὁ κ. Σπυρίδων Κοντογιάννης, ἐνῶ γραμματέας ἀνέλαβε ὁ κ. Εὐστάθιος Βαρ-

λάμος. Πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς δεύτερης ἀπογευματινῆς συνεδρίας ἦταν ὁ Δρ. Δημήτριος Ρουμπάνης¹⁸, μετὰ τὸ θέμα «*Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχιτεκτονικὴ ὡς ἀκτίνα τοῦ Ἀκτίστου στὰ κτίσματα*». Ἡ Δρ. Ἰωάννα Στουφή¹⁹, εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Ἡ "γλῶσσα" τῶν χριστιανικῶν συμβόλων: Μία ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση στὸ περιεχόμενο διακοσμητικῶν θεμάτων τῆς παλαιοχριστιανικῆς γλυπτικῆς*». Τὴν τελευταία εἰσήγηση τῆς ἡμέρας, ἔκανε ὁ κ. Παναγιώτης Σμυρνιώτης²⁰, μετὰ τὸ θέμα «*Ἡ μονὴ Φιλοσόφου: μεγάλο μοναχικὸ καὶ διδακτικὸ κέντρο. Ἀρχαιολογικὲς προσεγγίσεις*». (Οἱ δύο τελευταῖες εἰσηγήσεις συνοδεύτηκαν μετὰ τὴν προβολὴ φωτεινῶν διαφανειῶν). Στὴ συνέχεια οἱ συνέδροι ἀναχώρησαν γιὰ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Βαρσῶν, ὅπου τελέστηκε Ἀγρυπνία, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μαντινείας καὶ Κυνουρίας κ. Ἀλεξάνδρου. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀγρυπνίας οἱ συνέδροι παρακάθησαν σὲ δεῖπνο. Ὁ Σεβασμιώτατος κ. Ἀλέξανδρος ὑποδέχθηκε τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου καὶ ἀκολούθησε ἀντιφώνηση ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ κ. Γιαννόπουλο. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Μεταπτυχιακοῦ ΦΘΣ, πρόσφερε ὡς ἐνθύμιο στὸν Σεβασμιώτατο ἀναμνηστικὸ μετάλλιο, τὸ ὁποῖο κόπηκε ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Β' Θεολογικοῦ Συνεδρίου Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν.

Τὴν ἐπομένη ἡμέρα, *Τρίτη 2 Ἰουλίου 1996*, τὴν προεδρία τῆς συνεδρίας εἶχε ὁ Καθηγητὴς κ. Στυλιανὸς Παπαδόπουλος καὶ γραμματέας ἦταν ὁ κ. Παναγιώτης Πετρόπουλος. Πρῶτη εἰσηγήτρια τῆς ἡμέρας ἦ Ἡ Δίδα Δήμητρα Γαλανοπούλου²¹, μετὰ τὸ θέμα «*Ἡ ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων στὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ*». Ἀκολούθως ὁ π. Ἀντώνιος Καλλιγέρης²² εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Ἐκτῆσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ (Γεν. 4,1), ποιμαντικὴ προσέγγιση τῆς μετάβασης τῶν συζύγων στὸ στάδιο τῆς γενεϊκότητος*». Ὁ κ. Σπυρίδων Σέττας²³ εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Τρόποι μαθητείας κατὰ τὸ Γεροντικόν*». Μετὰ καὶ τὸ τέλος τῶν συζητήσεων ποὺ ἀκολούθησαν τὶς εἰσηγήσεις οἱ συνέδροι παρακάθησαν σὲ γεῦμα.

Στὴν ἀπογευματινὴ συνεδρία τὴν προεδρία εἶχε ὁ Λέκτωρ κ. Σπυρίδων Κοντογιάννης, μετὰ γραμματέα τὸν κ. Παναγιώτη Σμυρνιώτη. Πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς συνεδρίας ἦταν ὁ κ. Σωτήριος Κοσμοπούλου²⁴, μετὰ τὸ θέμα «*Ἡ πνευματικὴ ἐρμηνεία μιᾶς λειτουργικῆς πράξης ἀπὸ τὸ Νικητὰ Στηθάτο*». Ἀκολούθησε ἡ Δίδα Ἀλεξάνδρα

Παναγιωτοπούλου²⁵, με τὸ θέμα «*Ἡ ἀσκητικὴ μαθητεία κατὰ τὸ Νικητὰ Στηθάτο*». Ἀπὸ πλευρᾶς μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν ἡ ἡμέρα ἔκλεισε μὲ τὴν εἰσήγηση τοῦ κ. Ἀθανάσιου Κάρμη²⁶, μὲ τὸ θέμα «*Διδασκαλία, μαθητεία, γνωσιολογία*». Μετὰ τὸ τέλος τῶν εἰσηγήσεων ἀναγνώσθηκε εἰσήγηση τοῦ Λέκτορος κ. Μανώλη Βαρβούνη (τοῦ Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης), μὲ τὸ θέμα «*Ἡ Ὁρθόδοξη Λατρευτικὴ Πρακτικὴ ὡς διαδικασίᾳ μαθητείας στὰ πλαίσια τῆς παραδοσιακῆς θρησκευτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ*», ἐνῶ ὁ Λέκτωρ κ. Ἀθανάσιος Βουρλῆς ἔκανε γενικὲς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος. Στὴ συνέχεια ἀκολούθησε συζήτηση στὴν ὁποία συμμετείχαν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἁγ. Βλασίου κ. Ἱεροθέος, ὁ Καθηγητὴς κ. Στυλιανὸς Παπαδόπουλος καὶ ὁ Καθηγητὴς π. Γεώργιος Μεταλληνός. Τὴ συζήτηση συντόνιζε ὁ κ. Σπυρίδων Κοντογιάννης. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζήτησης, οἱ σύεδροι ἀποχαιρέτησαν τὴν πόλιν τῆς Τρίπολης καὶ τοὺς συνέδρους ἀποχαιρέτησε ὁ Δήμαρχος τῆς πόλης κ. Δημήτριος Κωνσταντόπουλος. Ὅλοι οἱ σύεδροι παρακάθησαν σὲ ἀποχαιρετιστήριον δεῖπνο στὴν πόλιν τῆς Τρίπολης.

Τὴν ἐπομένη ἡμέρα, *Τετάρτη 3 Ἰουλίου 1996*, οἱ σύεδροι ἀναχώρησαν γιὰ τὸ Λεωνίδιο. Στὴ διαδρομὴ ἐπισκεφθῆκαν τὴν ἐπισκοπὴ Τεγέας, τὴν Ἱερὰ Μονὴ Λουκοῦς, στὴν ὁποία ξεναγήθηκαν καὶ δέχθηκαν τὴν φιλοξενία τῆς ἀδελφότητος τῆς Μονῆς. Στὴ συνέχεια οἱ σύεδροι ἐπισκεφθῆκαν τὸ χῶρο τῶν ἀνασκαφῶν στὴ βίλα τοῦ Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τοῦ Ἄστρους. Οἱ σύεδροι μετὰ τὴν ἀφιξὴ τους στὸ Λεωνίδιο παρακάθησαν σὲ γεῦμα ποὺ πρόσφερε ὁ Δήμαρχος τοῦ Λεωνιδίου ὁ κ. Δημήτριος Τσιγκούνης. Μετὰ τὸ γεῦμα ἀναχώρησαν γιὰ ἀνάπαυση στὴν Ἱερὰ Μονὴ Ἐλώνης, ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκαν.

Ἡ ἀπογευματινὴ καὶ τελευταία συνεδρία τοῦ Β' Θεολογικοῦ Συνεδρίου Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν, ἔγινε στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Λεωνιδίου. Τὴν προεδρία εἶχε ὁ Καθηγητὴς κ. Βασίλειος Γιαννόπουλος καὶ γραμματέας ἦταν ἡ δίδα Ἐλένη Δημητριάδου. Ἀρχικὰ τοὺς συνέδρους χαιρέτησε ὁ Δήμαρχος Λεωνιδίου κ. Δημήτριος Τσιγκούνης. Πρῶτος εἰσηγητὴς ἦταν ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος²⁷, μὲ θέμα «*Τὸ Ματθ. 28, 19-20 ἐρμηνευόμενον στὸ πλαίσιο τῆς παγκόσμιας εὐλογίας*». Ὁ κ. Γεώργιος Κανάκης²⁸, εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «*Ἰχνηλασία τῆς μα-*

θητείας τοῦ Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ στὸ Μέγα Φῶτιο». Τελευταῖος εἰσηγητὴς τοῦ Συνεδρίου ἦταν ὁ κ. Ἰωάννης Τσέλιος²⁹, μὲ τὸ θέμα «*Ἡ Διδασκαλία καὶ ἡ Μαθητεία στὸ ἔργο τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Νύσσης*».

(Συνεχίζεται)

3. ὑποφ. (ἡφίος) Δ(ιπλώματος) Ε(ιδικεύσεως), ΠΜΣ Κοινωνικῆς Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Π.Δ.

4. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Π.Δ.

5. ὑποφ. Διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Κ.Δ.

6. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Κ.Δ.

7. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Κ.Δ.

8. Διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Πατρολογία.

9. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Δογματικὴ.

10. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Ἀπολογητικὴ.

11. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία.

12. Δ.Ε. Πληροφορικῆς, ὑποφ. Διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Πληροφορικῆς, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὰ Προηγμένα Πληροφορικὰ Συστήματα.

13. Εἶναι μεταπτυχιακοὶ φοιτητὲς τοῦ ΠΜΣ Θεωρίας καὶ Πράξης τῆς Διδακτικῆς καὶ τῆς Ἀξιολόγησης, Παν/μίου Ἀθηνῶν.

14. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Συμβουλευτικῆς καὶ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ, Παν/μίου Ἀθηνῶν.

15. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

16. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, μὲ εἰδίκευση στὴ Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

17. Μ. Α. Durham, ὑποφ. διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν ἐρμηνεία τῆς Κ.Δ.

18. Διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία.

19. Διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία.

20. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία.

21. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, μὲ εἰδίκευση στὴ Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

22. ὑποφ. Δ.Ε., Παν/μίου Θεσσαλονίκης.

23. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Πατρολογία.

24. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Λειτουργικὴ.

25. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὶς Πατερικὲς Σπουδὲς Μέσων Χρόνων καὶ Σχετικὴ Ἔκδοση Κειμένων.

26. DEA Στρασβούργου, ὑποφ. διδάκτωρ τοῦ Τμήματος Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴ Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

27. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν ἐρμηνεία τῆς Π.Δ.

28. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Πατρολογία.

29. ὑποφ. Δ.Ε., ΠΜΣ Θεολογίας, Παν/μίου Ἀθηνῶν, εἰδίκευση στὴν Πατρολογία.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Τὸ Εὐαγγέλιο τῆς ἀγάπης!

Αὐτὸ ποὺ συνήθως λέγεται σὲ διάφορες γλώσσες, ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης τὸ παρέφρασε σὲ ἡρωϊκὸ ἐξάμετρο. Τὸ παραθέτουμε, γιὰ νὰ θαυμάσουμε τὸν ὑπέροχο λόγο, μιὰ καὶ δὲν λέγεται, συνήθως, στοὺς ναοὺς:

Ὅφρα κε νωιτέροιον ἐν οὐασι πάγχυ βάλωμεν,
Θέσφατον, ἱμερόεσαν, ἀγνήν, Εὐάγγελον ὄπλα,
Μειλίξωμεν Ἄνακτα Θεόν, μέγαν, οὐρανίωνα.
Ἴθυγενεῖς Σοφίη. Εὐαγγελίωιο κλύωμεν.
Εἰρήνη χαρίεσσ' ἐπ' ἀπείρονα δῆμον ἐσεῖται.
Ἐκ δ' ἄρ' Ἰωάννοιο, τόδ' ἔστι βροντογόνοιο.
Ἄλλ' ἄγετ' ἀτρεμέοι χρησιμοὺς λεύσωμεν ὀπωπαῖς.

Εὐτε δὴ ἠέλιος φαέθων ἐπὶ ἔσπερον ἦλθε.
Καὶ σκιδώντο ἀγυαί, ἐπὶ χθονὶ πολυβοτείρη,
Ἥματι ἐν πρώτῳ, ὅτε τύμβου ἄλτο Σαωτήρ,
Κληῖσται δὲ ἔσαν θυρίδες πυκινῶς ἀραρυῖαι,
Βλήντο δὲ πάντες ὀχῆς εὐσταθέος μεγάρωιο
Ἐνθα μαθηταί, ὁμοῦ τε ἀολλέες ἠγερέθοντο,
Μυρόμενοι θανάτῳ ἐπ' ἀεικέϊ Χριστοῦ Ἄνακτος.
Καὶ χόλον ἀφραίνοντα Ἰουδαίων τρομέοντες.
Ἥλυθε δὴ τότε Χριστὸς Ἄναξ θεοειδέϊ μορφῇ
Ἔστη δ' ἐν μεσσήτῳ ἀναφανδόν, καὶ φάτο μῦθον.
Εἰρήνη ὑμῖν φίλη, ὑσυχίη τ' ἐρατεινή.
Ὡς εἰπών, ἐπέδειξεν ἐὴν πλευρῆν ἠδὲ χεῖρας.
Γῆθησαν δὲ Μαθηταί, ἐπὶ ἴδον Εὐρυμέδοντα.

Τοὺς δ' αὖτις προσέειπεν Ἰησοῦς οὐρανοφοίτης
Εἰρήνη ὑμῖν φίλη, ἰσυχίη τ' ἐρατεινή.
Ὡς ἐμὲ πέμπει Πατὴρ, ὃς ὑπέροτατα δομῶματα ναίει,
Ὡδ' ἐγὼ ὑμέας εἰς χθόνα πέμπω εὐρουόδειαν.
Ὡς ἄρα φωνήσας, Μύσταις ἔμπνευσ' ἀγορευών
Πνεῦμα δέχνοσθ' ἅγιον φαεσίμβροτον, ὑμῆδωκον,
Ὡν μὲν ἀτασθαλίας θνητῶν ἀφέητ' ἐπὶ γαῖαν,
Τοῖσιν ἢ που ἀφίενται ἐπ' οὐρανὸν ἀστερόεντα
Ὡν δ' ἄρ' ἐπεσβολίας ὑπερφιάλων κρατέητε,
Τοῖσιν ἀλυκτοπέδης κεῖναι σθεναρῶς κρατέονται.

Θωμᾶς δ' ὃ ἐπίκλησις ἅπασι Δίδυμος ἀκοῦειν,
Οὐχ ἅμα τοῖς ἄλλοις μύσταις πρὶν ὁμώροφος ἔσκε,
Ἰησοῦς ὅτ' ἔβη εἰσω μελάθροιο ἐταίρων.
Ἰαχον οὖν ἄλλοι τούτῳ ἐρίηρες ἐταῖροι
Εἶδομεν ὀφθαλμοῖσιν Ἰησοῦν Παγκρατέοντα
Τοὺς δ' ἀπαμειβόμενος Θωμᾶς προσέφησεν ἀτειρής

Ἰχγια ἦν μὴ ἴδω μετὰ χεῖρεσιν ἠλοτορήτης,
Δάκτυλον ἐμβάλω τε ἐκεῖνου ἔνδοθι χειρός,
Χεῖρά τ' ἐμὴν εἰσω πλευρῆς οἱ ῥεῖα βαλοίμην,
Οὔποτε ὑμετέροισι λόγοις κεφαλῇ κατανεύσω.

Ἐπίκαιρα ἀπολογητικὰ

Μ. Μ. Ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς, πάτερ μου, εἶναι παρεξηγημένος. Τοῦ ἔχουν προσάψει τὸ ἐπίθετο «ἄπιστος», ἐνῶ δὲν ἦταν, παρὰ μόνον δύσπιστος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ εἶπε «μὴ γίνου» ὄχι «μὴ ἔσο» ἄπιστος. Συγκαταβαίνοντας στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, τὸν ἐκάλεσε νὰ ψηλαφήσει – γιὰ νὰ βεβαιωθεί – τὰ πειστήρια. Κι ὅταν ἐκεῖνος βεβαιώθηκε, ἀναφώνησε. «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου». Καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε: «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύοντες». Αὐτὸ, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι ψέγει τοὺς καλοπροαίρετους ἀναζητητές...

π. Γ. Τὸ ὅτι ὁ Θωμᾶς ἦταν δύσπιστος στοὺς Γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως, εἶναι ὑπὲρ τῆς αὐθεντικότητος τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων, ὅτι περιγράφουν δηλαδὴ κάτι τὸ ὁποῖο πραγματικὰ ἔλαβε χώραν. Σημειωτέον ὅτι κακῶς ἔχει ἐπικρατήσει ἡ ἀντίληψη πὼς ὁ Ἄπ. Θωμᾶς ἦταν ὁ μόνος δύσπιστος. Ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι εἶχαν δυσπιστήσει, δεδομένου ὅτι ἐθεώρησαν «λήρο» (Λουκ. κδ' 11), ἀνόητο παραλήρημα δηλαδὴ, τίς σχετικὲς πληροφορίες τῶν μυροφόρων γυναικῶν. Σὲ ἄλλο σημεῖο παρουσιάζονται οἱ δύο πρὸς Ἐμμαούς, νὰ λένε μὲ παράπονο: «Καὶ ἡμεῖς ἠλπίζομεν (ἐλπίζαμε δηλ. κατὰ τὸ παρελθόν, ἐνῶ μὲ τῇ Σταύρωσιν ὅλα γκρεμίστηκαν, ἐλπίζαμε) ὅτι Αὐτός (ὁ Χριστός) ἔστι ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ» (Λουκ. κδ' 21). Παρουσιάζονται συνεπῶς οἱ Ἀπόστολοι νὰ μὴν ἀναμένουν τὴν Ἀνάσταση, νὰ μὴν ἔχουν προδιάθεση νὰ δεχθῶν κάτι τέτοιο. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα. Αὐτὸ σὰν μιὰ ἀπάντηση σὲ κείνους ποὺ ἀποδίδουν τίς ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος σὲ παραισθήσεις καὶ ψευδαισθήσεις τῶν Ἀποστόλων, ὀφειλόμενες στὸν ἐντονο πόθο τους νὰ Τὸν ξαναδοῦν. Οἱ Ἀπόστολοι, λοιπόν, ὄχι μόνον δὲν εἶχαν αὐτὴ τὴν ψυχολογικὴ προδιάθεση, ἀλλὰ δυσπιστοῦσαν τόσο σὲ «ἀκουστικὰς» πληροφορίες ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν, ὅσο καὶ σὲ «ὀπτικὰς» τίς δικές τους. Δὲν λίστευαν σ' αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀκούγαν κι ἔβλεπαν. Καὶ ὅποιος δὲν πιστεύει, ψηλαφεῖ γιὰ νὰ πεισθεῖ. Προσπαθεῖ νὰ καταστήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του χειροπιαστὴ τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὅταν τὴ βεβαιώνει, ἀποτελεῖ πλέον ἕνα γεγονός τοῦ πραγματι-

κοῦ κόσμου, τόσο γι' αὐτὸν ὅσο και γιὰ τοὺς ἀναγνώστες του ἢ τοὺς ἀκροατὲς του. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη μὲ τοὺς Ἀποστόλους. Δυσπίστησαν, ψηλάφησαν, βεβαιώθηκαν καὶ κήρυξαν. Τίποτε φτιαχτὸ συνεπῶς ἀπ' αὐτοὺς, ὅσον ἀφορᾷ τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως. Καὶ δύο τελευταῖα στοιχεῖα γιὰ νὰ κλείσουμε τὸ θέμα αὐτό: Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ τὴ μετέπειτα δράση τῶν Ἀποστόλων, ἢ ὅποια κάθε ἄλλο παρὰ ψυχοπαθολογικὰ ἄτομα δείχνει, ὅπως εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ὑπόκεινται σὲ (ψευδο)παραισθήσεις. Τὸ δεύτερο: Γιατί μετὰ τὶς 40 μέρες ἔπαψαν πλέον ἀπότομα οἱ ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ στοὺς Μαθητὲς; Οἱ (ψευδο)παραισθήσεις δὲν ἔχουν τέτοια χαρακτηριστικά.

(Ἀρχιμ. Ἰωάννου Κωστῶφ - Μανώλη Μελινοῦ:
Πίστη καὶ Λογικὴ, τ. α').

Πάντοτε ἐπίκαιρα τὰ τῶν Πατέρων!

«Ἄς ἐκπλαγοῦμε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἃς θαυμάσουμε, ἃς προσκυνήσουμε, ἃς ἐρωτήσουμε τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἕλληνες (=τοὺς εἰδωλολάτρεις) ποιὸς ἔπεισε ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὶς πατρικὲς συνήθειες καὶ νὰ ἀκολουθήσει καινούργια ζωὴ; Ὁ ψαρὰς καὶ ὁ σκηνοποιὸς καὶ ὁ τελῶνης καὶ ὁ ἀγράμματος καὶ ὁ ἀκαλλιέργητος ἀπὸ μόνους; Καὶ τί λογικὴ ἔχει αὐτό; Ἀντιθέτως εἶναι λογικὸ νὰ ποῦμε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ κατόρθωσα ἢ θεῖα δύναμη διὰ τῶν Ἀποστόλων. Τί ἐπιχειρήματα εἶχαν ἐκεῖνοι γιὰ νὰ πείσουν; Βαπτισθεῖτε στὸ ὄνομα τοῦ Σταυρωθέντος. Ποιανοῦ; Αὐτοῦ Τὸν ὅποιο οὔτε εἶδαν οὔτε παρακολούθησαν. Λέγοντας, ὅμως, καὶ κηρύσσοντας αὐτά, ἔπειθαν ὅτι αὐτοί, τοὺς ὁποίους ρωτοῦσαν στὰ μαντεῖα καὶ οἱ ὅποιοι τοὺς εἶχαν παραδοθεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους των, δὲν ἦσαν θεοί, ὁ κερρωμένος δὲ Χριστὸς τοὺς τράβηξε ὅλους μὲ τὸ μέρος Του. Μολονότι, ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη ἦταν σχεδὸν σὲ ὅλους γνωστό· ὅτι ἀνέστη, ὅμως, κανεὶς δὲν Τὸν εἶδε ἐκτὸς ἀπὸ λίγους. Ἄλλ' ὅμως καὶ σ' αὐτὸ ἔπεισαν ἐκεῖνους ποὺ δὲν Τὸν εἶχαν δεῖ. Καὶ ὄχι μόνον ὅτι ἀνέστη, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ ὅτι θὰ ἔλθει νὰ κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἀπὸ ποῦ ἀντλοῦν τὴν πιθανότητα οἱ λόγοι αὐτοί; Πές μου. Ἀπὸ πουθενὰ ἄλλου, παρὰ μόνον ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Διότι, πρῶτον, αὐτὴ καθ' αὐτὴν ἢ καινοτομία εἶναι ἓνα ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀποδοχὴ. Ὅταν δὲ καὶ τὰ καινοτομούμενα εἶναι τέτοια, γίνεται ἀκόμα δυσκολότερο τὸ πράγμα, ὅταν δηλαδὴ κανεὶς ἀναμοχλεύει θεμέλια κάποιας παλαιᾶς συνήθειας, ὅταν ξεριζώνει ἀπὸ τὰ βάθρα νόμους. Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτά, οὔτε οἱ κήρυκες φαίνονταν ἀξιόπιστοι, ἀλλὰ καὶ δειλοὶ καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀπὸ ἔθνος μισούμενο ἀπ' ὅλους. Πῶς, λοιπόν, νίκησαν τὴν οἰκουμένη;... Δὲν εἶναι αὐτὰ κατορ-

θώματα ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλὰ θείας... Ὅχι, λένε οἱ ἀντίπαλοι· αὐτὰ εἶναι κατορθώματα μαγικῆς δυνάμεως. Θὰ ἔπρεπε τότε, ἀπαντᾶμε ἐμεῖς, νὰ αὐξηθεῖ ἢ ἐξουσία τῶν δαιμόνων καὶ νὰ δυναμώσει ἢ λατρεία τῶν εἰδώλων. Πῶς, λοιπόν, καθαιρέθηκαν καὶ ἐξαφανίσθηκαν σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ δικά μας; Ὅστε εἶναι φανερό καὶ ἀπ' αὐτὸ ὅτι ὅσα γίνονταν ἦταν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἦθος. Διότι πότε ἄλλοτε φυτεύθηκε τὴσ παρθενία σ' ὅλη τὴ γῆ; Πότε ἄλλοτε καταφρόνηση τῶν ὑλικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ζωῆς καὶ ὄλων τῶν ἄλλων; Οἱ μοχθηροὶ καὶ οἱ μάγοι τίποτε τέτοιο δὲν θὰ κατόρθωναν, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀντίθετα. Οἱ Ἀπόστολοι, ὅμως, μᾶς προέτρεψαν σὲ ἀγγελικὴ πολιτεία καὶ ὄχι μόνον προέτρεψαν, ἀλλὰ καὶ κατόρθωσαν καὶ ἐδῶ καὶ στοὺς βαρβάρους καὶ στ' ἄκρα τῆς γῆς. Εἶναι συνεπῶς ὀλοφάνερο ὅτι παντοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ κατόρθωσε ἢ δύναμη τοῦ Χριστοῦ» (Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, PG 61,458).

Ἔχουμε ὄτα;

«Πέρασε ὁ καιρὸς ποὺ μπορούσαμε νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐξάπλωση τῆς προσχολικῆς ἀγωγῆς μπορεῖ νὰ ἀναπληρώσει τὶς παραλείψεις τῆς οἰκογενείας. Θὰ πρέπει ἢ οἰκογένεια μὲ σεβασμὸ, ὑπευθυνότητα καὶ προσήλωση, νὰ πάρει στὰ χεῖρα τῆς τὸ θέμα τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν τῆς καὶ νὰ κλείσει ἐρημητικὰ τὶς πόρτες στὰ κηρύγματα τοῦ ὕλισμου, ὅση ἐπιστημονικὴ χροιά καὶ ἂν ἔχουν».

Τὸ μήνυμα αὐτὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ κάποιο θεολογικὸ συνέδριο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ παγκόσμιο παιδαγωγικὸ συνέδριο ποὺ ἔγινε στὴν Κόρδοβα τῆς Ἰσπανίας.

«Ὁ ἔχων ὄτα ἀκούειν, ἀκουέτω!»...

Τῶν «ἐπικαιρῶν» ἐπίκαιρα!

«Ἄν συμβεῖ νὰ πέσουμε, καλὸ εἶναι νὰ μὴν ἀπελπίζομαστε καὶ ἀποξενωνόμαστε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Γιατὶ μπορεῖ καὶ θέλει νὰ δεῖξει ἔλεος στὴν ἀσθένειά μας. Μόνον νὰ μὴ φεύγουμε ἀπὸ Αὐτόν, καὶ νὰ μὴν ἀποκάμουμε. Οὔτε νὰ βιαζόμαστε, οὔτε νὰ λυγίζουμε, ἀλλὰ διαρκῶς νὰ βάζουμε ἀρχή.

»Ἐπεσε; Σήκω! Καὶ πάλι ἔπεσε; Σήκω πάλι! Μόνον τὸν γιατρὸ νὰ μὴν ἀφήσεις καὶ καταδικασθεῖς χειρότερα ἀπὸ τὸν αὐτόχειρα λόγω τῆς ἀπογνώσεως. Μείνε κοντὰ Του καὶ Αὐτὸς θὰ δεῖξει ἔλεος, εἴτε μὲ τὴν ἐπιστροφή σου, εἴτε διὰ μέσου πειρασμῶν, εἴτε μὲ ἄλλο τρόπο τῆς πρόνοιᾶς Του, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζεις». (Ὅσιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός).

— Πόσο ἐπίκαιροι οἱ λόγοι, τώρα κυρίως...

Μ. Μελ.